

О. О. Адлер, О. Й. Лесько

**АНАЛІЗ
ГОСПОДАРСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

О. О. Адлер, О. Й. Лесько

АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Навчальний посібник

Вінниця
ВНТУ
2019

УДК 65.011.47

А31

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України (протокол № 11 від 25.04.2019 р.)

Рецензенти:

С. В. Козловський, доктор економічних наук, професор

О. В. Мороз, доктор економічних наук, професор

А. О. Азарова, кандидат технічних наук, професор

Адлер, О. О.

А31 Аналіз господарської діяльності : навчальний посібник /
О. О. Адлер, О. Й. Лесько. – Вінниця : ВНТУ, 2019. – 115 с.

У навчальному посібнику висвітлено теоретичні основи аналізу господарської діяльності підприємства. Розкриваються питання аналізу діяльності підприємства в системі управління, видів аналізу господарської діяльності, інформаційного забезпечення та методичних прийомів аналізу господарської діяльності. Значна увага в посібнику приділяється висвітленню питань аналізу конкурентоспроможності виробничого підприємства, аналізу привабливості інвестиційної діяльності, а також аналізу показників результативності бізнесу.

Навчальний посібник призначений для студентів вищих навчальних закладів економічного фахового спрямування.

УДК 65.011.47

© ВНТУ, 2019

Зміст

Вступ.....	4
НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ	6
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ	9
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	9
ТЕМА 1. Аналіз діяльності підприємства в системі управління.....	9
ТЕМА 2. Види аналізу господарської діяльності суб'єктів господарювання.....	18
ТЕМА 3. Організаційно-інформаційне забезпечення аналітичних досліджень	25
ТЕМА 4. Методичні прийоми аналітичних досліджень та їх класифікація	38
ТЕМА 5. Методичні прийоми та способи оцінювання діяльності підприємств	44
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. АНАЛІЗ І ПРОГНОЗУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ РЕЗУЛЬТАТІВ.....	51
ТЕМА 6. Контрольно-діагностичні методи аналізу діяльності підприємства	51
ТЕМА 7. Методи і моделі прогнозування, пошуку потенційних можливостей розвитку підприємства та оптимізації його діяльності.....	62
ТЕМА 8. Аналіз фінансової звітності підприємства	69
ТЕМА 9. Аналіз бізнес-процесів підприємства.....	80
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ, ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ	92
ТЕМА 10. Аналіз конкурентоспроможності та конкурентних позицій підприємства	92
ТЕМА 11. Основи інвестиційного аналізу.....	99
ТЕМА 12. Системи аналітичного вимірювання результативності бізнесу та методи побудови рейтингових оцінок.....	105
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	111

Вступ

У будь-якій галузі наукових знань і сфері людської діяльності не можливо обійтися без аналізу – синтезу. Але особливо аналіз необхідний в економіці, оскільки успішний розвиток економіки залежить від усього суміжного й навколишнього.

Аналіз господарської діяльності є кінцевим результатом у всіх галузях професійної діяльності: у промисловості, сільському господарстві, будівництві, торгівлі і т. д.

Аналіз господарської діяльності підприємства – комплексне вивчення стану і розвитку господарської діяльності підприємства (фірми, компанії і под.) у взаємозв'язку з його технічним рівнем і соціальним розвитком колективу для оцінення виконання заданих показників, виявлення внутрішньогосподарських резервів і підвищення ефективності виробництва.

Під час його виконання використовуються матеріали обліку оперативної, статистичної і бухгалтерської звітності, нормативні і планові дані, технічна інформація; визначається вплив на ефективність господарської діяльності техніки і технології, організації виробництва і праці, планування і керування, фінансування, кредитно-грошових відносин.

Якість аналізу забезпечується застосовуваними методами і прийомами, повнотою і вірогідністю інформації, кваліфікацією виконавця.

Мета вивчення дисципліни «Аналіз господарської діяльності» полягає в тому, щоб ознайомити студентів з необхідністю планомірного функціонування та розвитку підприємства і діяльністю кожного члена трудового колективу, навчити визначати шляхи досягнення найкращих кінцевих результатів виробництва.

Основним завданням курсу «Аналіз господарської діяльності» є: освоєння характеру дії економічних законів, встановлення закономірностей та тенденцій економічних явищ і процесів в конкретних умовах, наукове обґрунтування поточних та перспективних планів, глибокий економічний аналіз результатів діяльності підприємств, вивчення засобів контролю за виконанням планів та виявлення недоліків та оперативної дії на економічні процеси, аналіз впливу об'єктивних та суб'єктивних, внутрішніх та зовнішніх факторів на результативність господарської діяльності, пошук резервів підвищення ефективності

функціонування підприємства, оцінення діяльності підприємства та вироблення внутрішніх механізмів управління фінансових ризиків та розробка рекомендацій із впровадження резервів.

Базою для розробки посібника є навчальна програма курсу «Аналіз господарської діяльності», що охоплює всі аспекти аналізу функціонування виробничих підприємств.

Основною метою посібника є надати системного характеру вивчення студентами курсу «Аналіз господарської діяльності» в процесі набуття необхідного рівня знань. Посібник має допомогти студентам опанувати базові теоретичні засади курсу, ознайомитись із термінологією в розрізі вивчення усіх тем. Цьому сприятиме регулярна робота за програмою курсу, підготовка до семінарських занять, підготовка та розгляд практичних ситуацій, самоконтроль знань, умінь і навичок.

Навчальний посібник містить програму курсу «Аналіз господарської діяльності», лекційні матеріали у вигляді графічно-табличного матеріалу, а також практичні тестові та контрольні завдання для закріплення теоретичних навичок, список літератури.

Поєднання теорії та практики допоможе в процесі навчання сформувати фахівця, здатного розуміти складні проблеми розвитку економіки в цілому.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ТЕМА 1. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ

Система управління підприємством: характеристика, склад та взаємозв'язок функцій. Поняття аналізу господарської діяльності: предмет, об'єкт, функції, роль та задачі. Принципи проведення аналізу господарської діяльності. Взаємозв'язок управлінських рішень та аналізу господарської діяльності. Технологія прийняття управлінських рішень за результатами аналізу господарської діяльності.

ТЕМА 2. ВИДИ АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Історія і перспективи розвитку аналізу господарської діяльності. Взаємозв'язок аналізу діяльності суб'єктів господарювання з іншими дисциплінами. Класифікація та взаємозв'язок видів аналізу господарської діяльності. Характеристика основних видів аналізу. Значення окремих видів аналізу господарської діяльності в управлінні підприємством.

ТЕМА 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Організація аналітичної роботи на підприємстві. Етапи проведення аналізу господарської діяльності на підприємстві. Суть процесу забезпечення аналізу господарської діяльності інформацією і вимоги до неї. Класифікація інформаційного забезпечення аналізу господарської діяльності. Характеристика основних джерел інформаційного забезпечення аналізу господарської діяльності

ТЕМА 4. МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ АНАЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Суть, зміст і особливості методу та методики аналізу господарської діяльності. Класифікація методичних прийомів аналітичних досліджень. Характеристика традиційних математичних способів та прийомів аналізу господарської діяльності. Характеристика евристичних способів та прийомів аналізу господарської діяльності

ТЕМА 5. МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ТА СПОСОБИ ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Суть та характеристика детермінованих факторних систем. Суть та характеристика прийомів детермінованого факторного аналізу. Загальна характеристика способів комплексного оцінення. Прийоми оптимізації показників.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. АНАЛІЗ І ПРОГНОЗУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ РЕЗУЛЬТАТІВ

ТЕМА 6. КОНТРОЛЬНО-ДІАГНОСТИЧНІ МЕТОДИ АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Суть, зміст, мета та задачі діагностики діяльності підприємства. Попереднє діагностування узагальнювальних показників ефективності функціонування підприємства. Діагностика технічного потенціалу підприємства. Діагностика трудових ресурсів підприємства. Діагностика фінансової стійкості підприємства

ТЕМА 7. МЕТОДИ І МОДЕЛІ ПРОГНОЗУВАННЯ, ПОШУКУ ПОТЕНЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

Суть, значення та задачі прогнозування розвитку підприємства. Методи прогнозування розвитку підприємства. Поняття, принципи організації пошуку і підрахунку потенційних можливостей розвитку підприємства. Методика підрахунку і обґрунтування потенційних можливостей розвитку підприємства. Оптимізація величини прибутку.

ТЕМА 8. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Значення, мета та задачі аналізу фінансової звітності підприємства. Аналіз складу, структури і динаміки майна підприємства та джерел його формування. Оцінення ефективності використання майна та оптимальності структури капіталу підприємства. Аналіз доходів, витрат та фінансових результатів роботи підприємства. Аналіз надходження та вибуття грошових коштів підприємства. Аналіз структури та динаміки власного капіталу підприємства.

ТЕМА 9. АНАЛІЗ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Суть, зміст та види бізнес-процесів підприємства. Значення, мета, задачі та інформаційне забезпечення аналізу бізнес-процесів. Аналіз процесу постачання матеріальних ресурсів на підприємстві. Аналіз процесу виробництва та реалізації готової продукції. Аналіз процесу розрахунків з покупцями готової продукції. Можливості оптимізації бізнес-процесів підприємства

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ, ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ

ТЕМА 10. АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА КОНКУРЕНТНИХ ПОЗИЦІЙ ПІДПРИЄМСТВА

Поняття, суть і зміст конкурентоспроможності підприємства. Значення, мета, задачі та інформаційне забезпечення аналізу конкурентоспроможності підприємства. Показники конкурентоспроможності: техніка розрахунку та характеристика. Аналіз конкурентних позицій підприємства.

ТЕМА 11. ОСНОВИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО АНАЛІЗУ

Значення, інформаційне забезпечення і задачі аналізу інвестиційної діяльності підприємства. Методи аналізу і оцінення реальних інвестицій: методи, основані на облікових оцінках, дисконтний метод. Методика оцінення інвестиційної привабливості підприємства. Прогнозування інвестиційної привабливості підприємства.

ТЕМА 12. СИСТЕМИ АНАЛІТИЧНОГО ВИМІРЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ БІЗНЕСУ ТА МЕТОДИ ПОБУДОВИ РЕЙТИНГОВИХ ОЦІНОК

Значення, мета, задачі та інформаційне забезпечення аналізу результативності бізнесу. Система відносних показників, які характеризують результативність бізнесу. Аналіз впливу факторів на відносні показники результативності бізнесу. Суть та види рейтингових оцінок. Рейтингова оцінка інвестиційної привабливості підприємства.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ТЕМА 1. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ

План вивчення теми:

1.1 Система управління підприємством: характеристика, склад та взаємозв'язок функцій.

1.2 Поняття аналізу господарської діяльності: предмет, об'єкт, функції, роль та задачі.

1.3 Принципи проведення аналізу господарської діяльності.

1.4 Взаємозв'язок управлінських рішень та аналізу господарської діяльності.

1.5 Технологія прийняття управлінських рішень за результатами аналізу господарської діяльності.

❖ Методичні рекомендації до вивчення теми

1.1 Система управління підприємством: характеристика, склад та взаємозв'язок функцій

Згідно з теорією системи будь-який об'єкт може бути розглянутий у вигляді системи. Система – це сукупність взаємопов'язаних елементів. Елемент системи – це окрема складова цілого, яка в процесі аналізування не підлягає подальшому поділу.

Підприємство як система є відкритою системою, яка може функціонувати лише за умови активної взаємодії із навколишнім середовищем. Підприємство отримує із зовнішнього середовища фактори виробництва і перетворює їх на продукцію та відходи, далі віддає у зовнішнє середовище.

Система управління підприємством складається із таких елементів: системи управління, системи, якою управляють, та інформаційної системи.

Інформаційна система управління містить усі види обліку, а також процеси виконання управлінських рішень. Уся управлінська інформація аналізується, та відповідно до результатів аналізу готуються проекти

управлінських рішень, що транспортуються в систему управління. Аналіз господарської діяльності дає змогу довести економічну доцільність управлінських рішень та вести за ними спостереження.

У системі, що управляє, відповідно до загальних функцій управління усі проекти рішень та інша інформація використовуються для формулювання управлінських рішень, які передаються на об'єкт управління. У відповідних підрозділах за ними забезпечується контроль.

Система управління підприємством передбачає поділ та контроль управлінської діяльності за виконуваними функціями. Функція управління – це продукт поділу і спеціалізації управлінської праці, відокремлений напрямок управлінської діяльності, що дозволяє здійснювати управлінський вплив.

Основними функціями управління є: аналіз; облік; планування; організацію; мотивацію; контроль.

Аналіз господарської діяльності направлений насамперед на оцінення виконання зобов'язань і стану підприємства, виявлення і реалізацію запасів виробництва та, що найголовніше, на обґрунтування доцільності управлінських рішень. Попередниками управлінського рішення є аналітичні розрахунки. Аналіз господарської діяльності може дати повну характеристику об'єкта управління; результати аналізу господарської діяльності є підґрунтям управління управлінських рішень і засобом контролю за їх виконанням. Отримані за допомогою аналізу господарської діяльності знання про закони розвитку об'єкта дослідження сприяють підвищенню результативності виробництва.

Облік як функція управління є безперервним і взаємопов'язаним збиранням, реєстрацією, нагромадженням і зберіганням первинних фактів господарської діяльності підприємства.

Планування – функція управління, що визначає подальший розвиток економічної системи.

Організація – функція управління, яка має на меті формування керівної і керованої систем, а також зв'язків і відносин між ними, що забезпечують об'єднання працівників і засобів праці з максимальною ефективністю протікання їх спільної трудової діяльності.

Мотивація – функція управління, яка вказує на заходи, що спонукають працівників до спільних впорядкованих і узгоджених дій для досягнення поставленої перед підприємством мети.

Контроль – функція перевірки чи нагляду. Метою контролю є

виявлення потенційних можливостей, загроз, прогнозування стратегічного і тактичного розвитку підприємства.

Є також ряд специфічних функцій управління, які з'явилися у результаті поділу управлінської праці. Відтак, можна визначити основні функції управління підприємством (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 – Функції управління підприємством

За змістом кожна із наведених функцій управління на підприємстві передбачає аналіз, планування, організацію, мотивацію і контроль окремих сторін виробництва. Усі функції однакові за своїм змістом для підприємств, що відрізняються за масштабами, сферою діяльності, галуззю. Їхні відмінності полягають лише у масштабах та обсягах необхідних завдань для їх реалізації.

1.2. Поняття аналізу господарської діяльності: предмет, об'єкт, функції, роль та задачі

Аналіз господарської діяльності є незалежним обсягом наукових знань, що має свій зміст. Аналіз господарської діяльності – це система спеціальних знань, які пов'язані: з дослідженням взаємопов'язаних економічних процесів; з науковими обґрунтуваннями бізнес-планів; визначенням позитивних та негативних факторів та кількісним вимірюванням їх впливу; із перспективами господарського розвитку, з

визначенням невикористаних внутрішньогосподарських запасів; з прийняттям управлінських рішень.

Під час аналізу господарської діяльності усі явища вивчаються взаємопов'язано. Крім того, визначається вага впливу того чи іншого фактора.

Фактори є причинами змін у господарюючому об'єкті. Аналіз господарської діяльності дає змогу їх виявити, визначити ступінь та напрям дії фактора, а також провести їх класифікаційний аналіз.

Таким чином, змістом аналізу господарської діяльності є всеохоплююче дослідження процесів діяльності підприємств та їх складових, виявлення причинно-наслідкових зв'язків і перспектив розвитку з метою обґрунтування доцільності управлінських рішень та оцінення їх результативності.

Аналіз господарської діяльності як незалежна область знань має власний предмет і об'єкти дослідження.

Загальним об'єктом аналізу є звичайна діяльність підприємства та її ефективність. Звичайна діяльність – це операції, які пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції та є головною метою створення підприємства і забезпечують основну складову його прибутку.

Предметом аналізу господарської діяльності зв'язки причин та наслідків процесів діяльності підприємств. Лише за умов розкриття причинно-наслідкових зв'язків можна встановити ефективність виробництва, а також прийняти обґрунтоване управлінське рішення.

Предмет аналізу господарської діяльності закладено в суті його об'єктів: обсягах виробництва і продажів, забезпеченості різними видами ресурсів, фінансовим станом підприємства та іншим.

Відповідно до предмета та об'єкта, аналіз господарської діяльності має ряд завдань (рис. 1.2).

1.3. Принципи проведення аналізу господарської діяльності

Ефективне виконання аналізу господарської діяльності можливе лише за умов дотримання певних правил – принципів. Основні принципи проведення ефективного аналізу господарської діяльності наведено на рисунку 1.3.

Державний підхід передбачає оцінення результатів діяльності підприємства з дотриманням державної чинного законодавства.

Використання сучасних методів досліджень, новітніх методик становить принцип науковості.

Під час виконання аналізу господарської діяльності необхідно до уваги брати усі структурні підрозділи і напрямки діяльності підприємства, що забезпечить комплексність проведення аналізу.

Принцип системності передбачає розгляд підприємства як системи, що складається із взаємопов'язаних елементів.

Об'єктивність передбачає використання актуальної, своєчасної, правдивої інформації під час аналізування.

Усі висновки аналізу мають бути обґрунтовані розрахунками – принцип точності.

Принцип дієвості передбачає своєчасного реагування на результати аналізу та прийняття відповідних управлінських заходів.

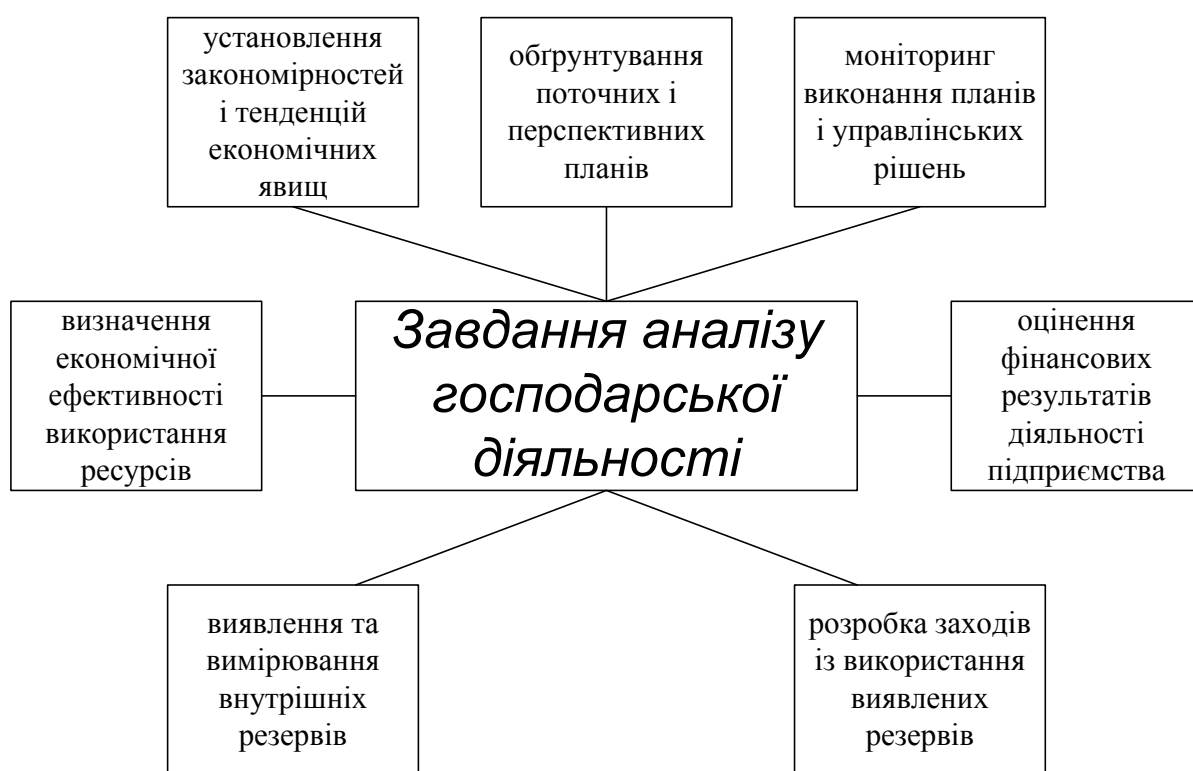

Рисунок 1.2 – Завдання аналізу господарської діяльності

Проведення аналізу господарської діяльності можливе лише за умов планування та контролю.

Управлінські заходи необхідно також впроваджувати швидко та оперативно, реагуючи на зовнішні та внутрішні зміни.

Дотримання вказаних принципів підвищуватиме результативність та ефективність проведення аналізу.

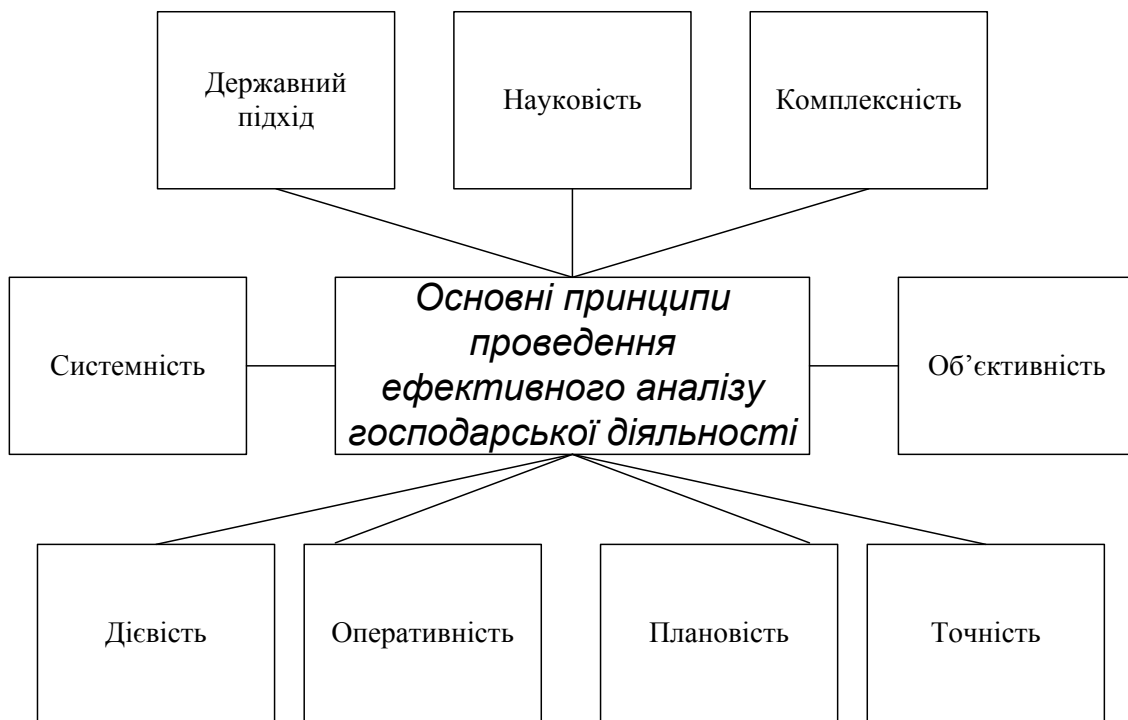

Рисунок 1.3 – Основні принципи проведення аналізу господарської діяльності

1.4. Взаємозв'язок управлінських рішень та аналізу господарської діяльності

Багато вчених-економістів по-різному підходять до понять, що закладені у процесі прийняття управлінського рішення. Одні вважають, що в основі прийняття управлінського рішення лежить пошук та вибір найефективнішого із можливих рішень. Інші процеси прийняття управлінського рішення вбачають у вагомості впливу цього рішення на кінцевий результат.

Через це прийняття управлінського рішення – це процес, що починається з виявлення проблеми та завершується вибором певного переліку дій, спрямованих на її вирішення.

До основних чинників, що впливають на процес прийняття управлінського рішення відносять ймовірність негативного впливу на кінцевий результат (ступінь ризику) та обмеженість за часом на прийняття та реалізацію прийнятого рішення.

Прийняття управлінського рішення є ключовим у менеджменті, тому необхідним також є вибір правильної моделі його прийняття.

Класична модель прийняття управлінського рішення передбачає повну раціональність. Під час прийняття рішення необхідно обирати найправильнішу альтернативу серед існуючих, орієнтуючись на чіткість,

повноту інформації, вибір найсуттєвіших переваг, максимізацію результату.

Така модель прийняття управлінського рішення ефективна лише за умов наявності достовірної та повної інформації щодо поставленої проблеми. Але практично отримати інформацію необхідної якості неможливо.

Якщо ж менеджер володіє обмеженою інформацією щодо поставленої проблеми, а також інформацією про можливі варіанти її вирішення, ефективність та результативність прийнятого рішення, то кращим варіантом буде використання поведінкової моделі прийняття рішення.

У тому випадку, коли проблема є новою, погано вивченою, існують жорсткі часові рамки прийняття рішення, менеджери мають достатньо влади, використовують ірраціональну модель.

Не зважаючи на переваги та недоліки тієї чи іншої моделі, за умов аналізу господарської діяльності підприємства, найкращим є застосування класичної моделі.

1.5. Технологія прийняття управлінських рішень за результатами аналізу господарської діяльності

Прийняття управлінського рішення – це складний процес, який містить багато різних етапів, операцій, процедур. Оскільки тематика вирішуваних проблем є дуже різноманітною, то зрозумілим є те, що деякі етапи, процеси, процедури можуть бути обернено взаємопов'язаними, деякі можуть дублювати один одного, деякі можуть бути неактуальними під час вирішення тієї чи іншої проблеми. Тому доцільно розглянути класичний підхід до технології прийняття управлінських рішень за результатами аналізу господарської діяльності.

I. Діагностика, формулювання й обґрунтування проблеми

Проблема – це невирішене питання теоретичного або практичного характеру, яке потребує розв'язання. Вирішення цього питання має бути спрямоване на покращення поточного стану підприємства або недопущення його погіршення.

Вирішенню проблемного завдання передують збір інформації та визначення рівня її об'єктивності, повноти, достовірності, своєчасності. Інформація обробляється різноманітними методами, серед яких найбільш поширеними є методи статистики, логіки, математики, застосування графіків, діаграм, таблиць. Аналіз зібраної інформації дає можливість встановити актуальність проблеми та довести необхідність її вирішення.

Виявлення проблеми завершується її чітким формуванням, а також визначенням цілей, яких необхідно досягнути та формулюванням завдань, котрі необхідно буде вирішити.

II. Формування обмежень і критеріїв

З метою максимальної визначеності під час прийняття рішення необхідно сформулювати основні обмеження вирішення проблемного завдання, які можуть бути пов'язані із: недостатньою кількістю трудового персоналу відповідної якості, необхідністю застосування спеціальних технологій, обмеженістю матеріальних ресурсів.

Відповідно до сформульованих обмежень далі обирають метод обґрунтування прийняття управлінського рішення, який може бути кількісним або якісним.

Кількісні методи передбачають те, що всі фактори, які аналізуються, можуть бути оцінені кількісно.

Якщо ж фактори, які аналізуються, неможливо визначити кількісно, їх аналізують за допомогою методів статистики і такі методи називаються якісними.

Оскільки реалізація рішень передбачає використання різних видів ресурсів, то одним із критеріїв обґрунтування управлінського рішення може бути їх економія, збільшення обсягів виробництва, ефективне використання обладнання та ін.

Якщо під час прийняття рішення використовують один критерій, воно є простим, якщо кілька – складним.

III. Формулювання й відбір можливих варіантів рішень

Під час пошуку альтернатив вирішення проблеми присутній фактор невизначеності. Тому необхідно встановити ступінь невизначеності кожного із альтернативних рішень та його результативність. Поступовим накладанням обмежень ті альтернативні варіанти, результативність яких низька, а невизначеність висока, до розгляду прийняті не будуть.

IV. Обрання найкращого варіанта рішення

Усі бажані рішення, які залишились після накладання обмежень, аналізуються щодо їхньої ефективності. Потенційні результати того чи іншого рішення порівнюються із установленими критеріями ефективності. Обирається один із найефективніших варіантів, що і є в подальшому вирішенням проблеми.

V. Реалізація прийнятого рішення

Прийняте управлінське рішення оформлюють письмово. У письмовому варіанті суті управлінського рішення має бути сформульована

мета, потрібна програма дій для реалізації рішення. Визначаються також виконавці, відповідальні особи, терміни виконання. Під час реалізації рішення виконавці окремих робіт наділяються відповідними повноваженнями. Відповідальність за результати та впровадження рішення розподіляється між учасниками усього процесу, відповідно. Також у плані реалізації управлінського рішення визначаються терміни виконання робіт та необхідні ресурси.

VI. Контроль виконання прийнятого рішення

Лише за умов обліку усіх необхідних робіт можливий контроль за виконанням рішення. Застосовують статистичний, бухгалтерський, оперативний види контролю. Завдання контролю полягає у своєчасному виявленні відхилень від певної програми, а також швидкого їх усунення.

Перевірка ефективності управлінського рішення полягає у підведенні підсумків та формуванні висновків.

➤ Термінологічний словник

Система – це сукупність взаємопов'язаних елементів.

Елемент системи – це окрема складова цілого, яка в процесі аналізу не підлягає подальшому поділу.

Функція управління – це продукт поділу і спеціалізації управлінської праці, відокремлений напрямок управлінської діяльності, що дозволяє здійснювати управлінський вплив.

Економічний аналіз – взаємопов'язані й взаємозумовлені методи вивчення і наукового дослідження певних явищ, процесів, дій, результатів. У економіці застосовується з метою виявлення закономірностей і тенденцій розвитку економічних процесів, встановлення та оцінення основних факторів, що позитивно чи негативно впливають на показники ефективності.

Фактор – умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища; чинник.

Звичайна діяльність – це операції, які пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції та є головною метою створення підприємства і забезпечують основну складову його прибутку.

Принцип – це твердження, яке сприймається як головне, важливе, суттєве, неодмінне або, принаймні, бажане.

Прийняття управлінського рішення – це процес, що починається з виявлення проблеми та завершується вибором певного переліку дій, спрямованих на її вирішення

Проблема – це невирішене питання теоретичного або практичного характеру, яке потребує розв'язання.

✓ Контрольні запитання

1. Дайте характеристику системи управління підприємством.
2. Розкрийте суть поняття аналізу господарської діяльності.
3. В чому полягає предмет, об'єкт, функції, роль та задачі аналізу господарської діяльності?
4. Охарактеризуйте принципи проведення аналізу господарської діяльності.
5. В чому суть основних моделей прийняття управлінських рішень?
6. Розкрийте етапи технології прийняття управлінських рішень за результатами аналізу господарської діяльності.

ТЕМА 2. ВИДИ АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

План вивчення теми:

- 1.1 Історія і перспективи розвитку аналізу господарської діяльності.
- 1.2 Взаємозв'язок аналізу діяльності суб'єктів господарювання з іншими дисциплінами.
- 1.3 Класифікація та взаємозв'язок видів аналізу господарської діяльності.
- 1.4 Характеристика основних видів аналізу.
- 1.5 Значення окремих видів аналізу господарської діяльності в управління підприємством.

❖ Методичні рекомендації до вивчення теми

2.1 Історія і перспективи розвитку аналізу господарської діяльності

Аналіз будь-якого явища потрібно починати із визначення причин його появи. Основоположником аналізу господарської діяльності можна вважати Арістотеля, котрий зробив вагомий внесок у розвиток науки економіки, а також намагався виявити та встановити зв'язки між різними економічними явищами. Далі цю наукову хвилю підхопили англійські та французькі вчені, в основу наукового підходу яких було покладено метод абстрактного мислення. Подальший розвиток аналізу господарської

діяльності полягав у вивченні внутрішніх взаємозв'язків безпосередньо виробничого процесу та капіталу підприємства.

Важливого значення в розвитку аналізу господарської діяльності набули роботи А. Сміта і Д. Рікардо. Сміт вперше розділив капітал на основний і обіговий. Рікардо визначив капітал як рушійний фактор розвитку продуктивності праці. Крім того, вагомі дослідження було проведено в напрямку аналізу виробничих резервів.

Частина науковців вважають, що особливо інтенсивного розвитку аналіз господарської діяльності набув із становленням бухгалтерського обліку та аналізом балансу. Основними напрямками аналізу господарської діяльності тоді стали:

- баланс підприємства як основне джерело інформації для аналізу господарської діяльності;
- статті балансу підприємства;
- аналіз об'єктивності та достовірності інформації, відображеної в балансі;
- процес управління підприємством.

Аналіз господарської діяльності підприємства передбачає:

- підхід до підприємства як до самостійного суб'єкта господарювання;
- врахування динаміки зовнішнього середовища діяльності підприємства;
- оцінення фінансового ризику діяльності підприємства;
- врахування високого рівня конкуренції на ринку.

Важливим моментом також є використання додаткових джерел інформації для аналізу господарської діяльності. Разом з тим висуваються вимоги до об'єктивності аналізу господарської діяльності, розробки ефективних заходів із покращення ефективності виробництва і конкурентоспроможності продукції на основі результатів аналізу.

В основі аналізу господарської діяльності лежить вивчення причинно-наслідкових зв'язків різноманітних економічних явищ, а також врахування динаміки усіх досліджуваних явищ.

Таким чином під час проведення аналізу господарської діяльності необхідним є застосування системного підходу, що передбачає розділення

підприємства на складові частини – елементи, які тісно взаємопов'язані між собою.

Такий підхід до аналізу діяльності підприємства є найбільш науково обґрунтованим. По-перше, це пов'язано із подальшим прийняттям управлінського рішення на основі аналізу господарської діяльності. По-друге, сьогодні активного розвитку набули інформаційні технології, що дає змогу швидкого доступу до інформаційних джерел, а також підвищення автоматизації, комп'ютеризації під час управління підприємством, що суттєво вплине на ефективність прийняття управлінських рішень та ефективність роботи самого підприємства в цілому.

2.2 Взаємозв'язок аналізу діяльності суб'єктів господарювання з іншими дисциплінами

В основі аналізу господарської діяльності підприємства лежить економіка. Опираючись на закони економіки, аналіз господарської діяльності аналізує господарську діяльність окремих підприємств, їх об'єднань, галузей.

Важливим під час виконання аналізу господарської діяльності окремого підприємства є врахування специфіки окремих підприємств, ринків, регіонів, галузей. Таким чином аналіз господарської діяльності безпосередньо пов'язаний із такими дисциплінами як економіка підприємства та економіка галузей національного господарства.

Оскільки баланс та бухгалтерські звітності підприємства є основними джерелами інформації для аналізу господарської діяльності підприємства, то зрозуміло, що бухгалтерський облік є також невід'ємною складовою аналізу господарської діяльності. Інформація бухгалтерського обліку доводить обґрунтованість усіх аналітичних висновків. У той же час результати аналізу господарської діяльності є контрольним заходом коректного ведення бухгалтерської звітності. Усі ці процеси відбуваються через застосування та розробку системи відповідних показників, використання автоматизації під час обліку.

Оскільки однією із найважливіших функцій менеджменту є планування, то, і собі, аналіз господарської діяльності стає основою для розробки планів, інструментом оцінення виконання плану та засобом перевірки відповідності результатів до поставлених цілей. Водночас аналіз

господарської діяльності підприємства виконується не спонтанно, а систематично та планомірно, що, й собі, пов'язує проведення аналізу із такою дисципліною як планування.

Для проведення аналізу господарської діяльності дуже часто використовують результати соціологічних досліджень, статистичні збірники та дані статистичної вибірки. Також під час аналітичної обробки інформації часто застосовують спеціальні технічні прийоми статистики, наприклад, групування, визначення відносних чисел та середніх показників, таблиці, графіки. Аналіз господарської діяльності, і собі, впливає на удосконалення статистичного обліку і звітності, що пристосовує статистику до проведення аналізу.

Також пов'язаний із аналізом господарської діяльності й аудит. З одного боку, аналіз господарської діяльності використовує результати, методи та прийоми аудиту, а з іншого, отримані результати аналізу аудитори застосовують з метою ліквідації проблем, недоліків.

2.3 Класифікація та взаємозв'язок видів аналізу господарської діяльності

Розглянемо види аналізу господарської діяльності підприємства (рисунок 2.1).

За галузевою ознакою аналіз може бути галузевим і міжгалузевим.

За ознакою часу аналіз господарської діяльності поділяється на попередній і наступний.

За просторовою ознакою можна виділити аналіз внутрішньогосподарський і міжгосподарський.

За об'єктами управління аналіз господарської діяльності поділяється на: техніко-економічний, фінансовий, управлінський, маркетинговий, аналіз зовнішньоекономічної діяльності.

За методикою вивчення об'єктів аналіз господарської діяльності можна подати так: експрес-аналіз, факторний аналіз, детермінований аналіз, стохастичний, функціонально-вартісний аналіз.

За суб'єктами (користувачами аналізу) є внутрішній і зовнішній аналіз.

За охопленням досліджуваних об'єктів аналіз буває суцільний та вибіркового.

За змістом програми аналіз може бути комплексним та тематичним.

Рисунок 2.1 – Види аналізу господарської діяльності

2.4 Характеристика основних видів аналізу

До здійснення господарських операцій проводять *попередній* аналіз. Такий аналіз необхідний для доведення управлінських рішень і планових завдань та розробки економічної стратегії підприємства. *Наступний* аналіз проводиться після завершення господарських операцій. Його використовують для відслідковування реалізації стратегії підприємства, виконання планових завдань, виявлення резервів, оцінення результатів діяльності підприємств. Ці два види аналізу господарської діяльності аналізу тісно пов'язані між собою. Також ретроспективний аналіз поділяється на оперативний і підсумковий.

Оперативний аналіз проводять за умов різкої зміни ситуації на підприємстві або ринку. Метою такого аналізу є виявлення слабких місць та недоліків роботи.

Підсумковий – аналіз проводять за звітний період часу. Перевагою такого аналізу є застосування комплексного підходу. За результатами підсумкового аналізу можна розробити план заходів із ефективного використання можливостей підприємства. Підсумковий і оперативний аналізи також взаємопов'язані та доповнюють один одного.

Метою *експрес-аналізу* є оцінення фінансового стану підприємства і динаміки його розвитку.

Одним із видів комплексного аналізу основної діяльності підприємства є *факторний* аналіз. Він пов'язаний із пошуком і класифікацією факторів, які впливають на економічні явища та процеси, виявленням причинно-наслідкових зв'язків.

Детермінований аналіз спрямований на вивчення прямих зв'язків, коли зв'язок між результативними і факторними показниками функціональний. Вихідні дані для такого аналізу є конкретними числовими значеннями. Результати детермінованого аналізу є досить точними.

Стохастичний аналіз спрямований на вивчення непрямих зв'язків. Вихідні дані для такого аналізу подані у вигляді вибірки. Результати стохастичного аналізу передбачають певний ступінь ймовірності їх об'єктивності.

Функціонально-вартісний аналіз оцінює у взаємному зв'язку до функції об'єкта і їх вартість.

2.5 Значення окремих видів аналізу господарської діяльності в управлінні підприємством

Під час господарської діяльності підприємства відбувається багато різноманітних відносин у системі виробництва. Усі ці відносини передбачають розмаїття процесів, аналіз яких відіграє особливо важливу роль для підприємства.

Матеріально-технічні процеси передбачають технічну і технологічну підготовку виробництва, підбір виробничих ресурсів, реалізацію основного та допоміжного виробництв.

Процеси зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства передбачають врахування та аналіз витрат праці, ресурсів, розрахунок собівартості, отримання та розподіл прибутку, складання ціни на продукцію, аналіз обсягів податків.

Соціальні процеси на підприємстві передбачають створення умов праці робітників, їх побуту та відпочинку.

Екологічні процеси передбачають збереження та покращення навколишнього середовища. Це заходи щодо уникнення забруднення або очищення ґрунтів, води, повітря, захисту рослинного і тваринного світу.

Усі згадані процеси господарської діяльності підприємств відбуваються одночасно. Вони всі взаємопов'язані між собою, але мають різну природу, зміст, закономірності здійснення.

Оскільки ефективно управління сучасним підприємством потребує

чіткої, повної інформації про тенденції та закономірності економічних процесів на підприємстві, то аналіз господарської діяльності відіграє важливу роль в умовах ринкових відносин.

Інформація щодо діяльності підприємства подана в цифровому вигляді не дає можливості прийняття управлінського рішення. Лише після аналізу, інтерпретації, порівняння, розрахунків та визначення причинно-наслідкових зв'язків можливо розробити ряд управлінських заходів, направлених на підвищення ефективності діяльності підприємства.

Тому можна вважати аналіз господарської діяльності однією із найважливіших функцій менеджменту, яка передуює прийняттю управлінського рішення, є засобом його обґрунтування.

Ще однією важливою функцією аналізу господарської діяльності є те, що він не лише направлений на усунення недоліків в управлінні та виробничій діяльності підприємства, а також сприяє пошуку збільшення резервів діяльності підприємства, їх ефективному використанні, а відтак і підвищення результативності діяльності суб'єкта господарювання в цілому.

➤ **Термінологічний словник**

Системний підхід – напрям методології досліджень, який полягає в дослідженні об'єкта як цілісної множини елементів в сукупності відношень і зв'язків між ними, тобто розгляд об'єкта як модель системи.

Економіка підприємства – дослідження специфічних закономірностей розвитку підприємств, форм і методів управління ними, раціонального поєднання всіх елементів виробничого процесу для найефективнішого їх використання.

Галузь економіки – сукупність підприємств, що виробляють (видобувних) однорідну або специфічну продукцію за однотипними технологіями.

Бухгалтерський облік – процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень.

Планування – це заздалегідь намічений порядок дій, необхідних для досягнення поставленої цілі, оптимальний розподіл ресурсів для досягнення поставленої мети.

Статистика – наука, що вивчає методи кількісного охоплення і дослідження масових, зокрема суспільних, явищ і процесів.

Аудит – перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів.

Вид – це група в класифікації, що складається з дискретних об'єктів, які об'єднуються на підставі загальних властивостей і ознак.

✓ Контрольні запитання

1. Які історичні передумови становлення сучасного аналізу господарської діяльності?
2. Поясніть взаємозв'язок аналізу діяльності суб'єктів господарювання з іншими дисциплінами.
3. Наведіть класифікацію видів аналізу господарської діяльності.
4. Дайте характеристику основних видів аналізу господарської діяльності.
5. Поясніть значення окремих видів аналізу господарської діяльності в управлінні підприємством.

ТЕМА 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

План вивчення теми:

- 3.1. Організація аналітичної роботи на підприємстві.
- 3.2. Етапи проведення аналізу господарської діяльності на підприємстві
- 3.3. Система економічної інформації, її особливості.
- 3.4. Суть процесу забезпечення аналізу господарської діяльності інформацією і вимоги до неї.
- 3.5. Класифікація інформаційного забезпечення аналізу господарської діяльності.
- 3.6. Характеристика основних джерел інформаційного забезпечення аналізу господарської діяльності.

❖ Методичні рекомендації до вивчення теми

3.1. Організація аналітичної роботи на підприємстві

Організація аналітичної роботи на підприємстві передбачає: розробку загальних правил і плану проведення аналізу; планування робіт та їх етапів; ресурсне забезпечення; управління; оформлення та приймання звітів; контроль за виконанням розроблених заходів.

Згідно із першою функцією управління усі роботи розпочинаються із розробки загального плану дій, який передбачено на один рік із звітуванням поквартально. Загальний план містить об'єкти, що підлягатимуть аналізуванню, календарні та часові рамки проведення робіт, інформацію про відповідальних осіб та виконавців, ресурсне та інформаційне забезпечення.

Крім того, розробляються плани окремих робіт, у яких зазначена уся необхідна інформація, потрібна для виконання конкретного завдання.

Проведенню аналітичних робіт передуює: призначення керівника роботи, підбір виконавців відповідної кваліфікації, розробка плану роботи, забезпечення необхідними інструктивними засобами, контролювання та реалізація розроблених аналітиками заходів.

Аналіз господарської діяльності може бути проведений із різною метою.

З метою прийняття управлінських рішень, аналіз господарської діяльності проводиться працівниками самого підприємства та його служб. Основне навантаження аналітичних робіт припадає на економічні підрозділи підприємства.

Також аналіз господарської діяльності підприємства може проводитись і зовнішніми суб'єктами. Результати такого аналізу можуть бути цікавими для аудиторів, працівників банків та наукових установ.

Програма аналізу має містити розгорнутий та деталізований перелік питань, які необхідно вивчити, та набір таблиць, обов'язковий до опрацювання під час аналізу. Із аналітичних таблиць можна визначити та оцінити ступінь відхилення фактичних даних від планових. В подальшому ці аналітичні таблиці можна буде використати інтерпретації висновків та пропозицій за результатами проведеного аналізу. Через це наповненість аналітичних таблиць має відповідати вимогам об'єктивності, достовірності, наочності, презентативності.

Основною запорукою ефективності проведеного аналізу господарської діяльності є правильність планування його програми. Розробляючи план аналітичних робіт і розраховуючи терміни їх

проведення, необхідно враховувати наявність інформаційної бази, затрати часу та ресурсів.

За результатами проведених аналітичних робіт формуються висновки, які можуть бути подані у різноманітному вигляді. Форма подання висновків залежить від мети проведеного аналізу. Результати аналізу можуть бути подані у текстовому вигляді або у вигляді таблиць, діаграм та графіків.

У разі проведення аналізу зовнішніми організаціями результати оформлюють у вигляді висновку.

На форму звіту за результатами аналізу господарської діяльності також впливають і фактори часу. Якщо аналіз проведено за відносно невеликі проміжки часу, то його результати подаються у вигляді пояснювальної записки. У пояснювальній записці відображають характеристики стану ресурсів, причини порушень та розроблені управлінські рішення.

Типова аналітична записка містить: загальні дані щодо об'єкта, який аналізують, характеристику виконання програми аналізу, характеристику відхилень, які було встановлено, та вплив окремих факторів на результати.

До загальних даних про підприємство відноситься інформація про його назву, місце розташування, види діяльності, продукцію, організаційну структуру, перспективи розвитку. Обов'язковим є уточнення часових проміжків проведення аналізу, питання, що аналізувались, та основні результати аналізу.

У розділі, що характеризує виконання програми аналізу, показують рівень виконання завдань, абсолютне та відносне відхилення показників роботи підприємства, їх динаміку. Невід'ємною складковою цього розділу є визначення причинно-наслідкових зв'язків. Тобто, потрібно вказати фактори та причини, що призвели до відхилення аналізованих показників.

Висновки, що подаються у описовій формі, необхідно супроводжувати відповідними таблицями, графіками, діаграмами. Обов'язковим елементом також є обґрунтування системи показників, що були вибрані для аналізу і котрі в подальшому були обрані критеріями оцінення ефективної роботи підприємства чи його складових.

В заключній частині пояснювальної записки показують результати роботи підприємства або його складових. За результатами аналізу формують висновки та пропозиції щодо покращення діяльності підприємства, усунення недоліків його роботи, розкриття потенційних можливостей розвитку.

3.2. Етапи проведення аналізу господарської діяльності на підприємстві

Аналіз господарської діяльності підприємства передбачає три основних етапи.

Підготовчий етап, що передбачає роботи організаційного характеру, які забезпечують достатню глибину й оперативність аналізу. Підготовчий етап відбувається за такими напрямками:

1. Розробка програми аналізу, що містить: формування мети й об'єктів аналізу; вивчення матеріалів попереднього аналізу з метою врахування недоліків та прогалин у попередніх роботах; складання графіка аналітичних робіт, що передбачає чіткі терміни, забезпечує оперативність; підбір виконавців із розподілом обов'язків між ними; формування методики аналітичного оцінення, що сприятиме досягненню сформованої мети.

2. Відбір необхідних джерел інформації та їх систематизація й узагальнення: збір і перевірка адекватності інформації; систематизація інформаційних матеріалів; обробка даних та формування аналітичних таблиць; визначення причинно-наслідкових зв'язків відхилення фактичних показників від планових; оцінення динаміки підприємства; віднаходження резервів підвищення ефективності роботи підприємства.

Об'єктивність, достовірність та актуальність інформації є основною запорукою проведення ефективного аналізу господарської діяльності підприємства. Обробка такої інформації передбачає: порівняння показників, статистичну обробку, складання табличних результатів аналізу.

За результатами проведених робіт роблять висновки про ефективність роботи підприємства, виділяють сильні та слабкі сторони діяльності підприємства, потенційні загрози та можливості для підвищення ефективності його роботи.

2. Завершальний етап передбачає підбиття підсумків та прийняття обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на поліпшення ефективності функціонування підприємства. Цей етап містить: узагальнення результатів аналізу; формулювання висновків і пропозицій у вигляді пояснювальної записки; розробку заходів щодо усунення недоліків, поліпшення ефективності використання виявлених резервів; підготовку відповідних наказів, призначення відповідальних осіб.

Графічно етапи проведення аналізу господарської діяльності можна подати у вигляді рис. 3.1.

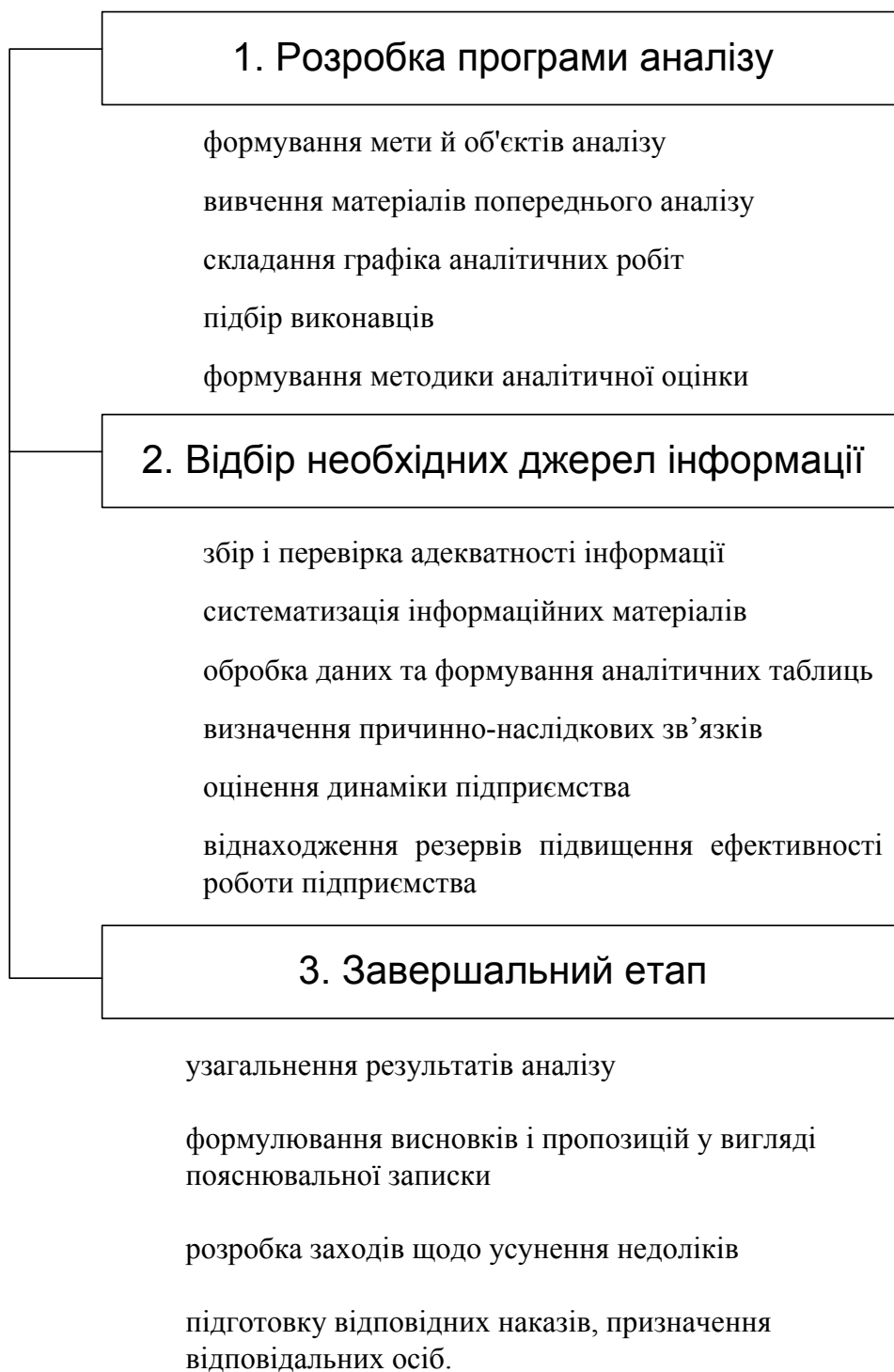

Рисунок 3.1 – Етапи проведення аналізу господарської діяльності на підприємстві

Під час проведення аналітичної роботи деякі складові названих етапів можуть повторюватися. Причина цього полягає у повторному та детальному вивченні факторів, які впливають на зміну тих чи інших економічних показників. Основними мотиваторами детального поділу процесу аналізування на етапи є можливість забезпечення контролю виконання кожного із проведених етапів аналізу.

3.3. Система економічної інформації, її особливості

Інформація – це пояснення. Вперше цей термін було використано в кінці XIX ст. Було відмічено, що інформація має особливу властивість, яка полягає в тому, що обсяг інформації в процесі обробки зменшується, а якісний склад збільшується.

Важливо також, що об'єктивність, повнота, реальність, своєчасність та достовірність інформації залежить як від джерела її видачі, так і від джерела її прийняття. Через це ефективність використання інформації прямо залежить від якості джерела інформації, каналу її передачі та об'єкту прийняття.

Інформація сьогодні виступає як ресурс, товар, який задовольняє інформаційні потреби. Під час свого обігу інформація як економічна категорія проявляє різноманітні властивості, що сприяють вдосконаленню організації підприємницької діяльності.

Економічна інформація відіграє досить важливу роль. З одного боку, економічна інформація є відомостями, даними, показниками, які зберігаються, обробляються, передаються і використовуються під час аналізування та генерації управлінських рішень. З іншого боку, економічна інформація є ресурсом, який використовують в економічних процесах, витрати на який вносять до витрат на виробництво.

До особливостей економічної інформації можна віднести: специфічність форми відображення, об'ємність, циклічність, застосування системи натуральних та відносних показників, специфіку обробки.

Класифікація економічної інформації передбачає групування її за такими ознаками:

- за фазами господарської діяльності: виробництво, розподіл, обмін, споживання
- за чинниками відтворення: населення і трудові ресурси, природні ресурси, продукцію і послуги, грошові кошти тощо;
- за структурними одиницями: галузями національної економіки, регіонами, підприємствами і організаціями;
- за функціями управління: планова, організаційна, облікова, аналітична, контрольна та інша;
- за характером дії на споживачів: та, що містить відомості, які використовуються для обґрунтування управлінських рішень, та, що містить результати ухвалення рішень, які доводяться до виконавців і підлягають реалізації;

- за спрямуванням на споживача: пряма, непряма.

Інформація є головним елементом управління. Процес управління та його елементи є системою збору, передачі, обробки та зберігання інформації. Ефективність управлінських рішень значною мірою залежить від здатності та можливості управлінця вчасно зібрати, проаналізувати та інтерпретувати інформацію. Прийняття управлінських рішень ґрунтується на безперервній обробці інформації.

Ефективне використання інформації можливе лише за умов дотримання трьох принципів:

- синтаксичний, що характеризує формат надання інформації в кількісному вимірі;
- семантичний – інформація має бути змістовною;
- прагматичний – властивість інформації впливати на процес управління.

Інформація є засобом зниження ризику, сприяє досягненню поставленої мети. Інформацією є лише ті дані, які якісно впливають на прийняття управлінського рішення.

3.4. Суть процесу забезпечення аналізу господарської діяльності інформацією і вимоги до неї

Процес аналізування господарської діяльності передбачає обробку інформації із метою прийняття ефективного управлінського рішення. Необхідна інформація надходить з інформаційної системи підприємства. Рекомендації, пропозиції та висновки щодо подальшого розвитку підприємства надходять до системи прийняття управлінських рішень. Тому між інформаційним забезпеченням та ефективним управлінським рішенням сформовано тісний та прямий зв'язок.

Інформаційне забезпечення містить інформацію, необхідну для управління економічними процесами та створення відповідних умов пошуку, отримання, збереження, накопичення, передавання, обробки інформації, організації банків даних.

Інформаційне забезпечення аналізу господарської діяльності містить: інформацію, інформаційний потік, інформаційну систему, інформаційну технологію, комунікативне середовище, канали руху інформації, носії та передавачі інформації – рисунок 3.2.

В основі є інформація, що визначає ефективність розглянутих елементів для обґрунтованого аналізу господарської діяльності

підприємства. Інформація, яка постійно знаходиться в динаміці та рухається між її споживачами, формує інформаційні потоки, які забезпечують процеси аналізу господарської діяльності.

Інформація рухається між її споживачами вертикально та горизонтально. Вертикальні інформаційні потоки забезпечують процеси управління, горизонтальні – виробничі процеси.

Вхідні потоки інформації надходять із зовнішнього та внутрішнього середовищ підприємства. Головною метою інформаційних потоків є підвищення ефективності роботи підприємства.

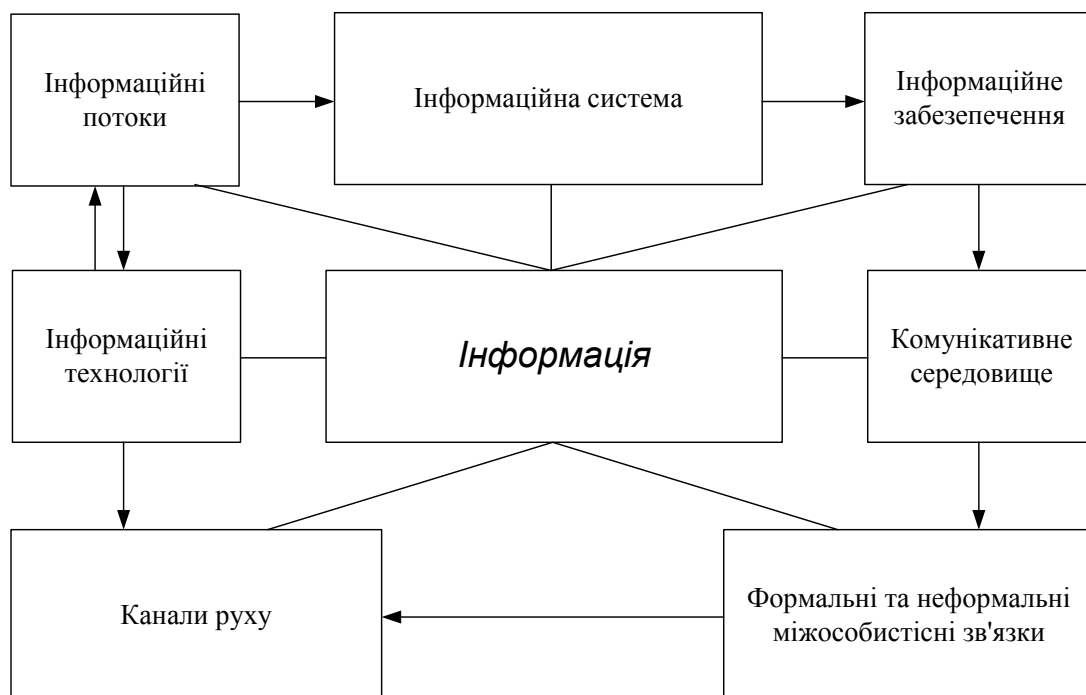

Рисунок 3.2 – Інформаційне забезпечення аналізу господарської діяльності

Через це організація інформаційних потоків має бути також ефективною, що передбачає дотримання таких принципів:

- повнота та своєчасність інформації;
- суворе регламентація обміну інформацією;
- екстреність отримання інформації;
- персональна відповідальність за надання інформації.

Дотримання перелічених принципів формує якість та ефективність прийняття управлінських рішень.

Якість інформації формується сукупністю її властивостей, що задовольняють відповідного споживача в інформаційній потребі.

Якість інформації характеризується відповідною системою показників якості (рисунок 3.3).

Репрезентативність інформації передбачає правильність її збирання та відбору.

Повнота інформації передбачає наявність необхідного обсягу даних для аналізу.

Доступність інформації передбачає доступ до її отримання.

Актуальність інформації передбачає її своєчасність для вирішення поточних проблем.

Своєчасність інформації передбачає її актуальність у певні проміжки часу.

Точність інформації передбачає відповідність її дійсним даним.

Рисунок 3.3 – Система показників якості інформації для аналізу господарської діяльності

Стійкість інформації передбачає збереження параметрів її точності за умов зміни вхідних факторів.

Достовірність інформації передбачає її реальність з необхідною точністю.

Зрозумілість і сумісність передбачають однозначне трактування і порівнянність даних різних.

Істотність інформації передбачає економічну обґрунтованість її отримання.

Економічність інформації передбачає спів розмірність витрат на її одержання та ефекту від її використання.

Цінність інформації передбачає урахування усіх вище перелічених показників.

Проаналізовані якісні характеристики інформації описують її корисність для аналізу господарської діяльності.

3.5. Класифікація інформаційного забезпечення аналізу господарської діяльності.

Ефективний аналіз господарської діяльності підприємства можливий лише за умов чіткої, однозначної інформації.

Саме такий підхід може забезпечити розробку правильного плану дій. Інформаційне забезпечення аналізу господарської діяльності можна класифікувати за такими ознаками (рисунок 3.4).

Джерела зовнішньої інформації:

1. Органи, що формують основні законодавчі та нормативні положення щодо усіх напрямків діяльності підприємства (Верховна Рада, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів, Національний банк України, Державний комітет статистики);

2. Контрагенти, які надають інформацію, що безпосередньо впливає на діяльність підприємства (постачальники, покупці, фінансові установи);

3. Засоби масової інформації: звіти державних агентств та акціонерних товариств, огляд експертів, наукові публікації тощо.

Проте, майже 90% інформації, яка є необхідною для здійснення процесу управління, є внутрішньою. Джерелом внутрішньої інформації є відділи, підрозділи, цехи підприємства.

3.6. Характеристика основних джерел інформаційного забезпечення аналізу господарської діяльності

В загальному інформацію, що є основою інформаційних потоків та використовується під час проведення аналізу господарської діяльності на підприємстві можна розділити на дві групи:

1. Нормативно-довідкова інформація.
2. Фактографічна інформація.

Рисунок 3.4 – Класифікація інформаційного забезпечення аналізу господарської діяльності

До нормативної інформації відносяться основні законодавчі та нормативні акти, які регулюють діяльність підприємств. До неї належать: Господарський кодекс України, Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», Податковий Кодекс, План рахунків бухгалтерського обліку і інструкція з його застосування, «Загальні вимоги до фінансової звітності», «Нормативне інформаційне забезпечення», «Баланс», «Звіт про фінансові результати», «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», «Доходи», «Витрати», Порядок надання фінансової звітності.

Проте, більшість інформації, необхідної для проведення аналітичних процедур, суб'єкти аналізу отримують з числа фактографічної. Основним джерелом фактографічної інформації є бухгалтерський облік. Але також це можуть бути дані, які надає відділ кадрів, відділ податкового обліку, фінансовий відділ підприємства.

До джерел облікової фактографічної інформації відносять: журнали-ордери і дебетові відомості, що узагальнюють інформації стосовно окремих об'єктів обліку та застосовуються для оцінення структури та динаміки об'єкта аналізу; аналітичні відомості, які застосовуються для оцінення наявності, стану, динаміки та структури об'єкта оцінення взагалі, по окремих групах та об'єктах; звітна інформація.

До джерел фінансової звітності відносять: баланс – форма фінансової звітності, яка містить інформацію щодо майна підприємства та джерел його формування; звіт про фінансові результати, що розкриває інформацію відносно: доходів, витрат та фінансових результатів підприємства від усіх видів діяльності, елементів операційних витрат; показників прибутковості акцій; звіт про рух грошових коштів, який узагальнює інформацію щодо надходження, витрачання та залишків грошових коштів підприємства за видами діяльності; звіт про власний капітал, що відображає інформацію відносно змін у власному капіталі, які пов'язані з переоцінкою активів, розподілом прибутку, внесками учасників, вилученням капіталу тощо; примітки до фінансової звітності, у яких деталізується інформація з інших форм фінансової звітності відносно окремих статей активів (нематеріальні активи, основні засоби, матеріальні запаси тощо); доходів та витрат.

Податкова звітність, до якої входять: декларація з податку на додану вартість, що відображає податкове зобов'язання та податковий кредит підприємства у розрізі різних ставок ПДВ, суму податку на додану вартість, яка підлягає сплаті до бюджету; декларація з податку на прибуток підприємства, що відображає інформацію щодо сум валових доходів та валових витрат підприємства; його амортизаційних відрахувань; суми зміни балансової вартості оборотних матеріальних цінностей; прибутку, який підлягає оподаткуванню; суми податку на прибуток.

Статистична звітність, яка містить: звіт із праці, що деталізує інформацію щодо: складу фонду оплати праці та інших виплат, кількості та фонду оплати праці окремих категорій працівників, розподілу працівників за розмірами заробітної плати, руху робочої сили; звіт про використання робочого часу, який відображає інформацію щодо відпрацьованого та невідпрацьованого фонду робочого часу; змін у складі робітників, які

відбулися за звітний період; звіт про наявність та рух основних засобів, амортизацію, що розкриває інформацію щодо наявності, надходження, вибуття та нарахування зносу на основні засоби за видами; наявності окремих видів основних засобів на кінець періоду; звіт про продажі і запаси товарів у торговій мережі та мережі ресторанного господарства, який є специфічною формою звітності підприємств роздрібною торгівлі. Відображає залишки та продаж товарів у розрізі класифікаційних груп.

Позаоблікова інформація, що містить: результати перевірок державних та недержавних контролюючих органів, яка є одним з найсуттєвіших видів інформаційного забезпечення аналізу господарської діяльності, бо надає впевненості у його об'єктивності, а значить, і у об'єктивності результатів аналітичного оцінення; штатний розклад, що застосовується для оцінення відповідності фактичної наявності трудових ресурсів запланованим; показник, як в цілому по підприємству, так і по його структурних підрозділах, групах робітників; бізнес-план підприємства, котрий містить інформацію планового характеру; застосовується для оцінення виконання плану за окремими об'єктами аналізу: собівартість продукції, доходи, витрати, продуктивність праці, рентабельність підприємства тощо.

Довідкову інформацію можна поділити на:

1. Статистичну, що відображає середньогалузеві показники, індекс інфляції;

2. Нормативну – норми виробітку, норми витрати сировини та матеріалів.

Отже, ефективний аналіз можливий лише за умов наявності повної інформації.

➤ **Термінологічний словник**

План – фіксація системи цілей, задач і засобів, які передбачають спрямовану зміну ситуації при передбаченому стані середовища.

Аналітична записка – документ, що містить узагальнений матеріал про які-небудь дослідження.

Таблиця – це перелік, зведення статистичних даних або інших відомостей, розташованих у певному порядку по рядках та стовпцях.

Відхилення – алгебраїчна різниця між розміром фактичним та відповідним плановим.

Висновок – остаточна думка про що-небудь, логічний підсумок, зроблений на основі спостережень, міркувань або розгляду певних фактів.

Результат, підсумок – кінцевий наслідок послідовності дій.

Інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Інформаційний потік – стабільний рух інформації, спрямований від джерела інформації до отримувача, визначений функціональними зв'язками між ними.

Якість – характеристика міри задоволеності користувача.

Джерела інформації – це передбачені, або встановлені законом, носії інформації, до яких входять документи, інші носії, що зберігають інформацію, повідомлення засобів масової комунікації, фундаментальну інформацію або публічні виступи.

✓ Контрольні запитання

1. Розкрийте суть організації аналітичної роботи на підприємстві.
2. Охарактеризуйте етапи проведення аналізу господарської діяльності на підприємстві.
3. В чому суть системи економічної інформації, її особливостей?
4. Суть процесу забезпечення аналізу господарської діяльності інформацією і вимоги до неї.
5. Дайте класифікацію інформаційного забезпечення аналізу господарської діяльності.
6. Охарактеризуйте основні джерела інформаційного забезпечення аналізу господарської діяльності.

ТЕМА 4. МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ АНАЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

План вивчення теми:

- 4.1. Суть, зміст і особливості методу та методики аналізу господарської діяльності.
- 4.2. Класифікація методичних прийомів аналітичних досліджень.
- 4.3. Характеристика традиційних математичних способів та прийомів аналізу господарської діяльності.
- 4.4. Характеристика евристичних способів та прийомів аналізу господарської діяльності.

❖ **Методичні рекомендації до вивчення теми**

4.1. Суть, зміст і особливості методу та методики аналізу господарської діяльності

Аналіз господарської діяльності має свій предмет та метод дослідження. Метод показує те, яким способом, в якій послідовності потрібно розв'язувати ті чи ті завдання аналізу господарської діяльності.

Метод аналізу господарської діяльності – це систематизована сукупність кроків, які потрібно здійснити, щоб виконати певну задачу чи досягти певної мети. Метод обумовлений змістом та особливостями предмета. Предмет аналізу господарської діяльності вказує на те, що вивчається, а метод – яким чином вивчається, яким способом та за допомогою яких засобів.

Метод аналізу господарської діяльності – це науково обґрунтована система теоретико-пізнавальних категорій, принципів, способів та спеціальних прийомів дослідження, які дають змогу приймати ефективні управлінські рішення.

Особливістю методу аналізу господарської діяльності є те, що всі процеси досліджуються у взаємозв'язку та динаміці.

Базовими поняттями аналізу господарської діяльності є фактори, резерви, показники, моделі, результати, відсотки, фінансовий результат, основний та оборотний капітал, зобов'язання, активи, грошові потоки та інше.

Метод аналізу господарської діяльності передбачає: використання системи показників, які характеризують діяльність підприємства; визначення причин зміни показників; визначення та вимірювання взаємозв'язків між показниками підприємства.

Методика аналізу господарської діяльності складається із набору правил, прийомів і способів. Як правило, це є аналітичні способи і правила дослідження економічних процесів підприємства.

Загальна методика аналізу господарської діяльності складається із системи досліджень, яка використовується під час вивчення різних об'єктів аналізу господарської діяльності в різних галузях.

4.2. Класифікація методичних прийомів аналітичних досліджень

Основним елементом методики аналізу господарської діяльності є технічні прийоми та способи аналізу, що становлять інструментарій аналізу. Вони використовуються на всіх етапах дослідження для: обробки зібраної інформації; вивчення стану досліджуваних об'єктів; визначення причинно-наслідкових зв'язків між факторами; визначення резервів підприємства; здійснення загального оцінення діяльності підприємства; планування.

Більшість прийомів аналізу господарської діяльності є прийомами математики, статистики, бухгалтерського обліку. Проте, є також специфічні прийоми аналізу господарської діяльності. Через це усі прийоми аналізу господарської діяльності можна поділити якісні та кількісні.

Якісні прийоми дослідження не оцінюють процеси кількісно, а лише відповідають на питання, яким чином проводився аналіз, як досліджувати економічне явище. До якісних прийомів дослідження відносять: аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, порівняння, евристичні прийоми.

Кількісні прийоми дослідження описують економічні процеси кількісно. Такі прийоми є описові та аналітичні.

Описові прийоми дослідження дають можливість визначити розміри, масштаби, тенденції, динаміку розвитку економічних процесів, визначають стан та структуру економічних явищ, певну числову характеристику окремих напрямків діяльності підприємства. До них належать середні та відносні величини, ряди динаміки, графічний прийом, структурні та типологічні групування.

Аналітичні прийоми дають можливість не тільки визначити значення показників, а й встановити причинно-наслідкові залежності між показниками, з'ясувати вплив окремих факторів на предмет дослідження.

Аналітичні прийоми поділяються на детерміновані та стахостичні.

Детерміновані прийоми передбачають ланцюгові підстановки, спосіб абсолютних та відносних різниць, індексний спосіб, інтегральний, пропорційного ділення, часткової участі, балансовий прийом.

Стахостичні прийоми передбачають способи аналітичних групувань, кореляційно-регресійний метод, дисперсійний аналіз, компонентний аналіз.

Також досить популярного застосування набуло лінійне програмування, теорія масового обслуговування, теорія ігор тощо.

4.3. Характеристика традиційних математичних способів та прийомів аналізу господарської діяльності

До математичних прийомів та способів аналізу господарської діяльності належать: традиційні логічні прийоми обробки інформації, прийоми детермінованого аналізу (моделювання факторних систем – адитивних; мультиплікативних; кратних; комбінованих); способи факторних розрахунків (ланцюгові підстановки; абсолютних різниць; індексний; відносних різниць; інтегральний тощо); способи детермінованого комплексного оцінення (метод сум; суми місць; середньої геометричної; метод відстаней); прийоми фінансової математики (прості та складні відсотки, дисконтування, визначення нарощеної суми); прийоми

стохастичного аналізу: кореляція (парна, рангова, канонічна), регресійний аналіз; дисперсійний аналіз; компонентний аналіз; сучасний багатовимірний факторний аналіз тощо; прийоми оптимізації показників (математичне програмування, дослідження операцій, теорія ігор, теорія масового обслуговування; сітьові методи планування і управління, теорія управління запасами тощо).

Найпоширенішими у аналізі господарської діяльності є традиційні прийоми аналізу господарської діяльності. Серед них:

- абсолютні величини – показують, як змінився показник за певний час або на скільки один показник відрізняється від іншого у абсолютному виразі;

- відносні величини розраховуються шляхом побудови часового ряду. Вони характеризують зміну того чи іншого показника в часі у відносному виразі;

- спосіб порівняння відображає оцінку й аналіз об'єкта, що досліджується, через базові об'єкти. Проводиться зіставлення одного показника з іншими з метою визначення спільних рис або розбіжностей між ними;

- середні величини показують узагальнювальну характеристику якісно однорідних, але кількісно відмінних одна від одної величин. Середні величини найчастіше використовуються при обробці економічних даних;

- групування передбачає зведення початкових даних в окремі однорідні групи за ознаками;

- балансовий спосіб – це спеціальний прийом зіставлення взаємопов'язаних показників основної діяльності у формі балансу;

- таблиці відображають початкову інформацію, вказують на алгоритми розрахунків та їхні результати.

4.4. Характеристика евристичних способів та прийомів аналізу господарської діяльності

Евристичними називають спеціальні методи здобуття нових знань, основані на використанні досвіду, інтуїції фахівця і його творчого мислення як сукупності властивих людині механізмів вирішення творчих завдань.

Серед евристичних виділяють експертні та психологічні методи.

Експертні методи – це комплекс логічних та математичних прийомів і процедур, які забезпечують отримання від фахівців інформації, що дає змогу оцінити причини, які посприяли досягненню високого рівня господарювання, розробити ефективні управлінські рішення. Експертні методи мають ряд переваг: по-перше, експертні методи забезпечують

отримання інформації про одиничні прояви типових причинно-наслідкових зв'язків у конкретних обставинах місця і часу; по-друге, на основі експертних методів отримують інформацію про типовий прояв досліджуваних взаємозв'язків.

Основними етапами проведення аналізу на основі експертних методів є: визначення мети дослідження; створення групи фахівців-аналітиків; вибір опитування; розробка програми обстеження і складання опитувального листка; визначення кількості і складу експертів; проведення опитування; аналіз та обробка інформації; узагальнення результатів експертизи і підготовка варіантів рішення.

Серед експертних методів виділяють індивідуальні і колективні. Індивідуальні експертні методи полягають у використанні думок експертів – фахівців відповідного профілю, сформульованих кожним з них незалежно один від одного. До індивідуальних належать такі експертні методи, як інтерв'ю й анкетування.

Метод інтерв'ю полягає в постановці аналітиком під час бесіди з експертом запитань про фактори, що визначають стан досліджуваного об'єкта, шляхи і засоби зміни стану об'єкта у бажаному напрямку. Успішність застосування методу інтерв'ю залежить від ступеня поінформованості про досліджувану проблему аналітика, який проводить опитування, і особливо від здатності експерта відповідати на запитання експертом.

Метод анкетування ґрунтується на самостійній підготовці експертом відповідей на запитання анкети.

Основні переваги індивідуальних методів полягають у можливості використання здібностей і знань окремого експерта, а також у відносній простоті проведення цільового аналізу.

Головний їхній недолік – обмеженість знань кожного з опитуваних про стан і розвиток суміжних сфер діяльності.

Перевага колективних методів полягає в організації різними способами взаємодії між залученими фахівцями, що дає змогу проаналізувати проблему різнобічно.

Найпоширенішими методами колективного експертного оцінювання є: метод комісії, нарад, конференцій і семінарів; організація роботи експертів щодо застосування методики «відстороненого оцінювання»; метод Делфі.

Експертне оцінювання на основі методу комісій дає змогу виробити ліпшу альтернативу для оцінювання конкретної ситуації з урахуванням дії комплексу якісно різних факторів. Недолік методу полягає в тому, що група експертів, які беруть участь у нарадах і висловлюють свої судження, керується переважно логікою компромісу.

Методика «відстороненого оцінювання» спрямована на усунення вказаного недоліку методу комісій. Відповідно до цієї методики робота нарад поділена на два періоди: вільного висловлення ідей і критичного аналізу. При цьому нараду організують так, щоб висловлене експертом первинне судження не обтяжувало його, а стимулювало до подальшої роботи з аналізу і підготовки рішень.

Метод Делфі – багатоетапний метод, який передбачає початкове ізольоване винесення експертами своїх суджень і подальше багаторазове їх коригування на базі ознайомлення кожного експерта з судженнями інших експертів до тих пір, поки величина розкиду оцінок не буде знаходитися в рамках заздалегідь встановленого бажаного інтервалу варіювання оцінок. Надійність методу Делфі вважається високою при прогнозуванні на період як від 1 до 3 років, так і на більш віддалений період часу.

Психологічні методи є сукупністю правил і процедур, які стимулюють вирішення творчих завдань. За допомогою психологічних методів пришвидшується вирішення нових творчих завдань аналізу. Найпоширенішими є метод мозкової атаки, метод контрольних запитань, метод морфологічного аналізу.

Мозкова атака – це метод розв'язування невідкладних завдань за дуже обмежений час. Суть методу полягає в тому, що необхідно висловити найбільшу кількість ідей за невелику кількість часу, обговорити та здійснити їхній відбір.

Метод контрольних запитань полягає у вирішенні аналітичних завдань на основі використання заздалегідь складеного переліку навідних запитань, що дають змогу оцінити проблему з багатьох, зокрема нетрадиційних, позицій.

Метод морфологічного аналізу спрямований на подолання упередженості щодо існуючих думок про можливість і шляхи вирішення проблеми. З його допомогою поставлене завдання описують й аналізують як сукупність усіх можливих структурних (тобто морфологічних зв'язків) і відношень між елементами. Аналізу передують розробка морфологічних таблиць чи графіків.

➤ Термінологічний словник

Метод – систематизована сукупність кроків, які потрібно здійснити, щоб виконати певну задачу чи досягти певної мети.

Методика – це певна послідовність, алгоритм, процедура для проведення будь-яких конкретних цілей. Методика відрізняється від методу більш чіткою конкретизацією задач.

Прийом – певна дія (послідовність дій), спосіб або система способів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось.

Таблиця – це перелік, зведення статистичних даних або інших відомостей, розташованих у певному порядку по рядках та стовпцях.

Величина – одне з основних математичних понять, узагальнення понять довжина, розмір, площа, об'єм тощо. Неформально, величини – це те, що можна порівнювати між собою. Формально, це елементи впорядкованої множини.

✓ Контрольні запитання

1. Розкрийте суть, зміст і особливості методу та методики аналізу господарської діяльності.
2. Класифікація методичних прийомів аналітичних досліджень.
3. Дайте характеристику традиційних математичних способів та прийомів аналізу господарської діяльності.
4. Охарактеризуйте евристичні способи та прийоми аналізу господарської діяльності.

ТЕМА 5. МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ТА СПОСОБИ ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

План вивчення теми:

- 5.1. Суть та характеристика детермінованих факторних систем.
- 5.2. Суть та характеристика прийомів детермінованого факторного аналізу.
- 5.3. Загальна характеристика методів комплексного оцінення господарської діяльності підприємства.
- 5.4. Прийоми оптимізації показників в економічних дослідженнях.

❖ Методичні рекомендації до вивчення теми

5.1. Суть та характеристика детермінованих факторних систем

Моделювання явищ та процесів в економіці є одним із найпоширеніших прийомів економічного аналізу. Модель економічного явища описує макро- та мікроелементи об'єкта дослідження, а також дає змогу описати взаємозв'язок між елементами досліджуваної системи.

Якщо економічне явище описане математичним рівнянням, яке не містить випадкових чинників, то така модель є детермінованою. Складовими такої моделі є факторні показники. Результуючий показник у

ній кількісно змінюється залежно від зміни вхідних факторних показників. Таким чином, математичне рівняння описує взаємозв'язок між вхідними факторними показниками та результуючим показником моделі. Таке рівняння можна вважати факторною системою, оскільки в ньому усі елементи знаходяться у причинно-наслідковому взаємозв'язку.

Моделювання факторної детермінованої системи зображено на рис. 5.1.

Типи детермінованих моделей подано на рисунку 5.2.

Методи факторного моделювання детермінованих систем подано на рисунку 5.3.

Метод подовження передбачає подовження чисельника початкової факторної системи.

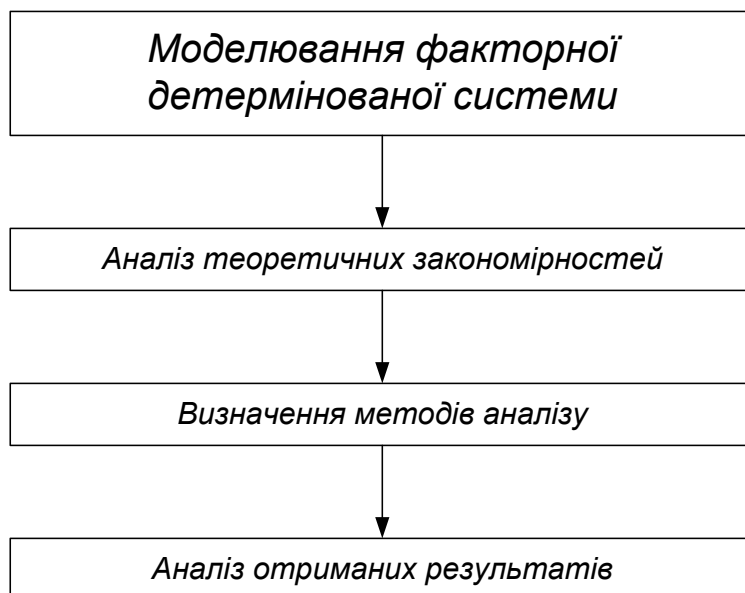

Рисунок 5.1 – Моделювання факторної детермінованої системи

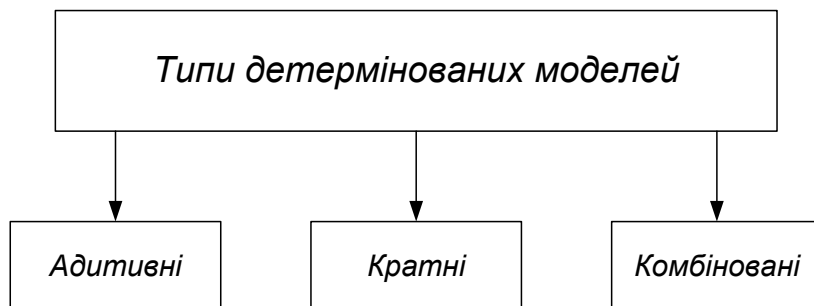

Рисунок 5.2 – Типи детермінованих систем

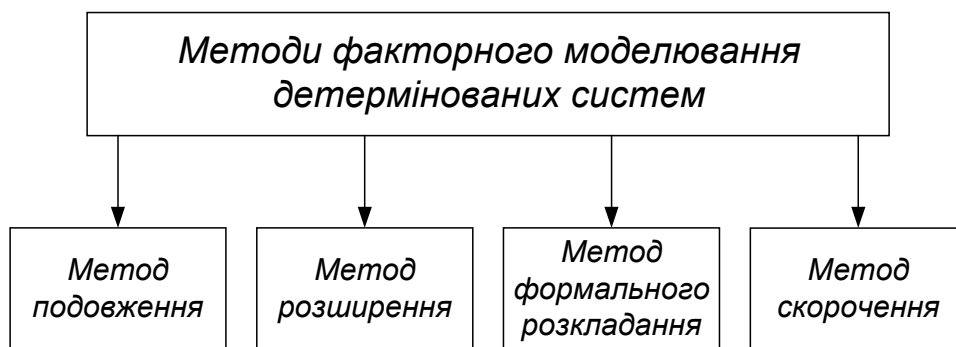

Рисунок 5.3 – Методи факторного моделювання детермінованих систем

Метод розширення передбачає множення чисельника і знаменника кратної моделі на один і той самий факторний показник.

Метод скорочення факторної системи передбачає ділення чисельника і знаменника дроби на один і той самий факторний показник.

Метод формального розкладання факторної системи передбачає подовження знаменника початкової факторної системи.

Наведені методи моделювання можна використовувати окремо або комбіновано.

Грамотно побудована факторна модель дасть змогу отримати об'єктивні та достовірні результати аналізу економічних явищ.

5.2. Суть та характеристика прийомів детермінованого факторного аналізу

Основним прийомом аналізу детермінованих факторних систем є елімінування, в основі якого покладено почергове дослідження впливу лише одного фактора моделі, виключення впливу решти факторів. Тобто передбачається, що всі фактори детермінованої моделі змінюються незалежно один від одного.

Основні способи розрахунку під час аналізування детермінованих факторних моделей наведено на рисунку 5.4.

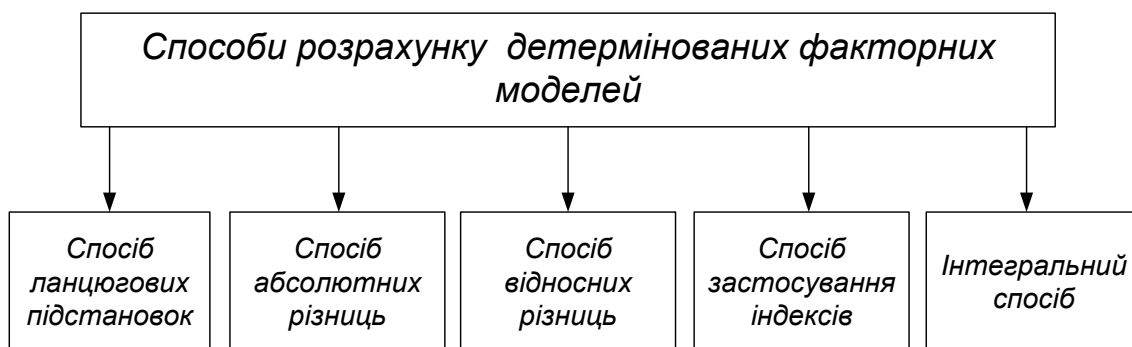

Рисунок 5.4 – Способи розрахунку детермінованих факторних моделей

Спосіб ланцюгових підстановок полягає у поступовій заміні в факторній моделі базових показників на звітні, розрахунку результуючого показника та його порівняння з метою визначення величини впливу показників.

Наприклад, результуючий показник є добутком факторних показників А, В, С, тоді застосування способу ланцюгових підстановок матиме такий вигляд:

$$\begin{aligned}Y_0 &= A_0 \cdot B_0 \cdot C_0, \\Y^1 &= A_1 \cdot B_0 \cdot C_0, \\Y^2 &= A_1 \cdot B_1 \cdot C_0, \\Y_1 &= A_1 \cdot B_1 \cdot C_1, \\ \Delta YA &= Y^1 - Y_0, \\ \Delta YB &= Y^2 - Y^1, \\ \Delta YC &= Y_1 - Y^2, \\ \Delta Y &= \Delta YA + \Delta YB + \Delta YC.\end{aligned}$$

Спосіб абсолютних різниць передбачає, що відхилення аналізованого факторного показника необхідно помножити на фактичні значення мультиплікаторів, розташованих ліворуч від нього, і на базові значення тих, котрі розташовані праворуч від аналізованого фактора.

Наприклад, результуючий показник є добутком факторних показників А та В, тоді застосування способу абсолютних різниць матиме такий вигляд:

$$\begin{aligned}\Delta YA &= (A_1 - A_0) \cdot B_0, \\ \Delta YB &= (B_1 - B_0) \cdot A_1, \\ \Delta Y &= \Delta YA + \Delta YB.\end{aligned}$$

Спосіб відносних різниць оснований на тому, що для виявлення впливу факторів спочатку необхідно визначити відносні відхилення кожного факторного показника, потім визначити вплив зміни кожного фактора.

Наприклад, результуючий показник є добутком факторних показників А, В, С, тоді застосування способу відносних різниць матиме такий вигляд:

$$\begin{aligned}\Delta YA\% &= (A_1 - A_0) \cdot 100\%/A_0, \\ \Delta YB\% &= (B_1 - B_0) \cdot 100\%/B_0, \\ \Delta YC\% &= (C_1 - C_0) \cdot 100\%/C_0, \\ \Delta Y &= Y_1 - Y_0,\end{aligned}$$

$$\Delta YA = \frac{Y_0 \cdot \Delta YA\%}{100\%},$$

$$\Delta YB = \frac{(Y_0 + \Delta YA) \cdot \Delta YB\%}{100\%},$$

$$\Delta YC = \frac{(Y_0 + \Delta YA + \Delta YB) \cdot \Delta YC\%}{100\%},$$

$$\Delta Y = \Delta YA + \Delta YB + \Delta YC.$$

Спосіб застосування індексів відображає зміну економічного явища за якийсь період порівняно з базовим періодом.

Основним недоліком розглянутих вище способів є те, що дослідження зміни одного фактора відбувається за умови незмінності решти факторів моделі. Проте, такий підхід не відображає реальних економічних явищ, що є динамічними в часі.

Інтегральний спосіб дозволяє розкласти додатковий приріст результуючого показника із врахуванням взаємодії факторів.

5.3. Загальна характеристика методів комплексного оцінення господарської діяльності підприємства

Результати аналізу господарської діяльності підприємства можуть бути отримані одним із таких методів – рисунок 5.5.

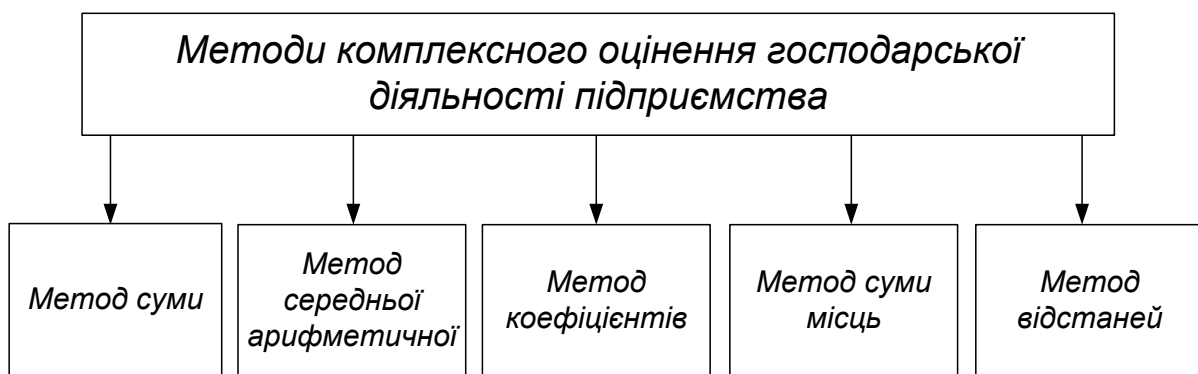

Рисунок 5.5 – Методи комплексного оцінення господарської діяльності підприємства

Метод суми передбачає порівняння суми основних показників підприємства із сумою аналогічних показників за базовий період.

Метод середньої геометричної передбачає розрахунок коефіцієнтів показників за умови, що за найвище значення беруть найкращий показник підприємства.

Метод коефіцієнтів полягає у розрахунку суми основних показників

підприємства, перемножених на відповідні коефіцієнти.

Метод суми місць передбачає визначення рейтингу підприємства серед аналізованих підприємств на основі показників його діяльності. Чим менша сума отриманих підприємством балів, тим вищий його рейтинг.

Метод відстаней передбачає визначення різниці між показниками аналізованого підприємства та показниками еталонного підприємства.

Усі із зазначених методів набули широкого практичного використання. Об'єктивність застосування того чи іншого методу залежить від значущості порівнюваних показників.

5.4. Прийоми оптимізації показників в економічних дослідженнях

Застосування прийомів оптимізації показників в економічних дослідженнях дає змогу ефективніше використовувати результати аналізу господарської діяльності підприємства.

Найпоширеніші прийоми оптимізації показників в економічних дослідженнях подано на рисунку 5.6.

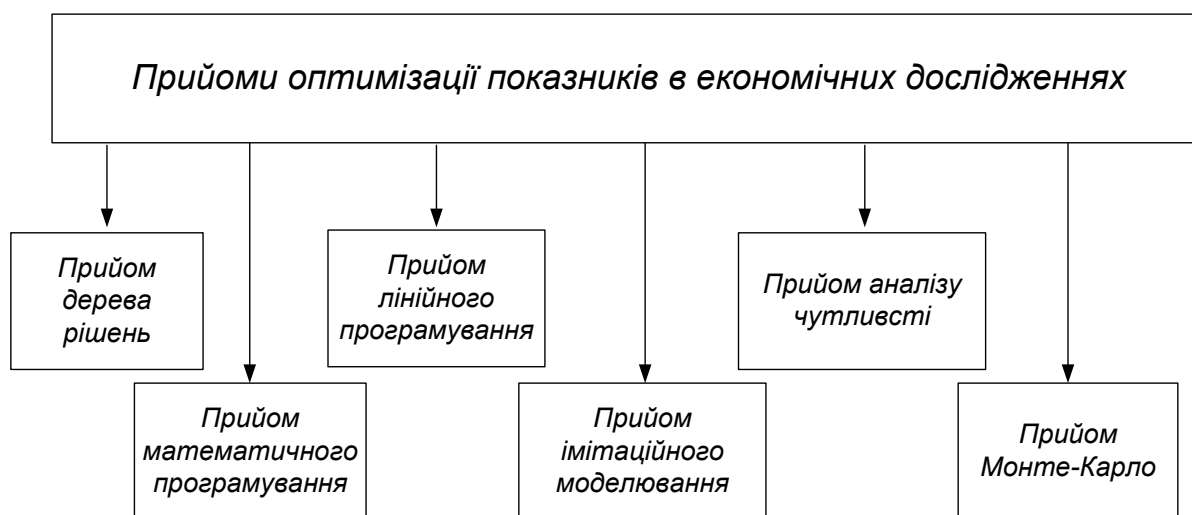

Рисунок 5.6 – Основні прийоми оптимізації показників в економічних дослідженнях

Приєм дерева рішень передбачає прийняття управлінського рішення на основі зіставлення величини ризику. Проблема прийняття рішення подається у вигляді схеми. На схемі подається варіант прийняття рішення із аналізом витрат на реалізацію рішення та чистого доходу від прийняття відповідного варіанта.

Приєм математичного програмування широко застосовується для прийняття управлінських рішень, особливо для забезпечення функцій планування та організації. Поставлені задачі моделюються у вигляді

системи, що складається із множини пов'язаних між собою функцій. Залежно від зв'язку функцій та елементів системи між собою, програмування може бути лінійним та нелінійним.

Прийом лінійного програмування найбільш поширений у прикладних економічних дослідженнях, коли існують досить жорсткі обмежувальні умови для прийняття рішення. Прийом лінійного програмування передбачає побудову математичної моделі, програмування моделі за допомогою ЕОМ та її аналіз із обробкою отриманих результатів.

Прийом імітаційного моделювання в умовах, коли значення результуючого показника спрогнозувати дуже важко.

Отримані значення результуючого показника піддають обробці згідно з методами теорії ймовірності і будують відповідні графіки розподілу значень результуючого показника. За отриманим графіком визначають ймовірні ризики прийняття рішення. Прийом імітаційного моделювання передбачає побудову моделі, визначення факторів ризику, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між результуючим показником та факторами, що на нього впливають, встановлення обмежень, обробку отриманих результатів.

Прийом чутливості має широке застосування під час аналізування результуючих показників діяльності підприємства, за умов динаміки зовнішнього його середовища. Аналіз дає змогу встановити зміни вихідного показника за умови варіації показників, від яких він залежить. Прийом чутливості передбачає побудову математичного рівняння, яке описує зв'язки між результуючим показником та складовими, що на нього впливають, визначення крайніх значень результуючого показника, визначення величини варіації зміни вихідних показників. Найкращим варіантом є результуючий показник, що варіюється найменше.

Прийом Монте-Карло передбачає проведення економічного експерименту шляхом статистичних випробувань. Економічний процес щоразу реалізовується по-новому. Внаслідок чого отримується множина випадкових статистичних даних. Отримані результати обробляються шляхом математичної статистики.

➤ **Термінологічний словник**

Економічна модель – теоретична модель, збудована для наближеного опису економічних процесів за допомогою відносно невеликого числа концепцій або змінних.

Економіко-математичне моделювання – математичний опис

закономірностей, притаманних якому-небудь об'єкту, системі, процесу, виражених за допомогою економічного показника.

Елімінування – усунення, виключення впливу всіх, крім одного, факторів на величину результативного показника.

Метод – систематизована сукупність кроків, які потрібно здійснити, щоб виконати певну задачу чи досягти певної мети; поняття тотожне алгоритму дій і технологічному процесу.

✓ Контрольні запитання

1. Розкрийте поняття детермінованої факторної системи.
2. В чому суть основних прийомів детермінованого факторного аналізу?
3. Дайте загальну характеристику способів комплексного оцінення.
4. Охарактеризуйте основні прийоми оптимізації показників.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. АНАЛІЗ І ПРОГНОЗУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ РЕЗУЛЬТАТІВ

ТЕМА 6. КОНТРОЛЬНО-ДІАГНОСТИЧНІ МЕТОДИ АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

План вивчення теми:

- 6.1 Суть, зміст, мета та задачі діагностики діяльності підприємства.
- 6.2 Попереднє діагностування узагальнюючих показників ефективності функціонування підприємства.
- 6.3 Діагностика технічного потенціалу підприємства.
- 6.4 Діагностика трудових ресурсів підприємства.
- 6.5 Діагностика фінансової стійкості підприємства.

❖ Методичні рекомендації до вивчення теми

6.1. Суть, зміст, мета та задачі діагностики діяльності підприємства

Оскільки в умовах ринкової економіки пріоритетними завданнями підприємства є отримання максимального прибутку та досягнення

найвищого рівня рентабельності виробництва, економічна діагностика підприємства є однією із найактуальніших задач економічного аналізу господарської діяльності. Діагностика діяльності підприємства передбачає визначення його стану з метою формування результуючих висновків щодо подальшої діяльності об'єкта дослідження.

Діагностика фінансової діяльності підприємства передбачає виявлення змін у роботі підприємства, а також встановлення реального його фінансового стану із аналізом причинно-наслідкових зв'язків факторів, що вплинули на ці зміни. Разом з тим, діагностика фінансового стану підприємства дає змогу встановити негативний вплив факторів, а також встановити слабкі місця у діяльності підприємства. Також об'єктом фінансової діагностики підприємства можуть бути не лише економічні показники діяльності, що відображають результати його роботи, а й окремі складові підприємства, такі як основні та оборотні фонди, трудові та матеріальні ресурси тощо.

Діагностика дає змогу встановити відхилення аналізованих показників підприємства від базових їх значень. Як базу порівняння можуть бути використані показники за попередні періоди роботи, середні показники по галузі, стандартні або рекомендовані значення показників.

Економічна діагностика діяльності підприємства покликана встановити динаміку показників його діяльності, на основі чого розробити комплекс управлінських рішень щодо подальшого розвитку об'єкта дослідження.

Об'єктом економічної діагностики діяльності підприємства може бути підприємство, його структурні підрозділи (цехи, відділи).

Процедура економічної діагностики діяльності підприємства передбачає вирішення ряду таких задач:

- визначення типу економічної діагностики (дослідницька, пошукова, показова);
- визначення об'єкта діагностики (підприємство в цілому, його складові);
- формулювання мети діагностики;
- формулювання задач економічної діагностики діяльності підприємства;
- вибір методів економічної діагностики діяльності підприємства (аналітика, експертиза, програмування).

Алгоритм проведення економічної діагностики діяльності підприємства наведено на рисунку 6.1.

Рисунок 6.1 – Алгоритм проведення економічної діагностики діяльності підприємства

Основними цілями економічної діагностики діяльності підприємства можуть бути:

- аналіз результатів господарської діяльності підприємства;
- встановлення напрямків використання резервів підприємства;
- забезпечення функції контролю діяльності підприємства та його структурних підрозділів;
- перевірка відповідності фактичних результатів діяльності плановим;
- аналіз виробничих потужностей та обсягів реалізації;
- визначення слабких сторін діяльності підприємства;
- прогнозування діяльності підприємства.

Основною метою економічної діагностики підприємства є забезпечення процесів прийняття управлінських рішень необхідною інформаційною базою щодо результатів діяльності об'єкта дослідження.

6.2. Попереднє діагностування узагальнюючих показників ефективності функціонування підприємства

Суть попередньої діагностики підприємства полягає у визначенні основних результуючих показників його діяльності із можливим подальшим аналізом причин реального стану об'єкта дослідження. Основні види попередньої діагностики діяльності підприємства наведено на рисунку 6.2

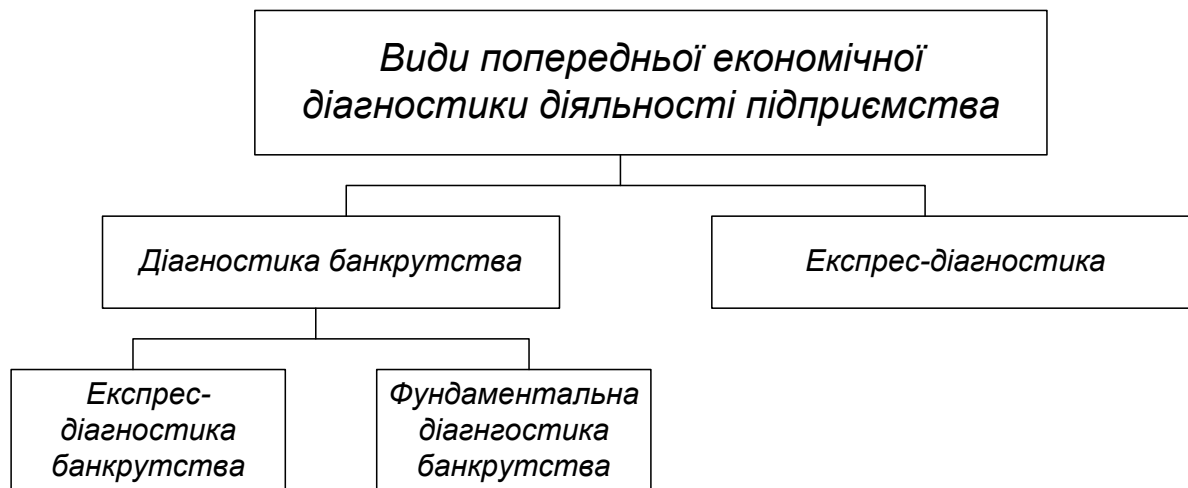

Рисунок 6.2 – Види попередньої економічної діагностики діяльності підприємства

Діагностика банкрутства дає змогу встановити основні прояви кризового стану діяльності підприємства. Процедура експрес-діагностики банкрутства передбачає безперервний та систематичний моніторинг основних показників діяльності підприємства, що свідчить про його кризовий стан.

Процедура експрес-діагностики діяльності підприємства передбачає оцінення стану об'єкта дослідження шляхом розрахунку коефіцієнта Бівера. Коефіцієнт Бівера визначається відношенням суми чистого прибутку та амортизації до суми довгострокових та короткострокових зобов'язань. Якщо значення цього коефіцієнта протягом тривалого періоду діяльності підприємства не перевищує значення 0,2 – це є свідченням незадовільного стану структури балансу підприємства.

Також для попередньої діагностики ефективності функціонування підприємства можна використовувати систему узагальнювальних показників його діяльності, яка наведена на рисунку 6.3.

Рисунок 6.3 – Система узагальнювальних показників для попередньої діагностики підприємства

Аналіз зазначених показників для попередньої діагностики дасть змогу встановити основні слабкі напрямки у діяльності підприємства. Виявлення слабких місць підприємства буде підставою для визначення подальшої стратегії його розвитку.

6.3. Діагностика технічного потенціалу підприємства

Основним об'єктом економічної діагностики технічного потенціалу є його основні фонди. Якісний та кількісний склад основних фондів підприємства визначає основні результати його виробничої діяльності.

Основні фонди підприємства – це частина його фондів, які використовуються на засоби праці, перебувають у виробничому процесі тривалий період і переносять свою вартість на вартість готової продукції частинами шляхом амортизації.

Основні фонди підприємства формують його матеріально-технічну базу та визначають майновий потенціал. Базові групи основних фондів підприємства наведено на рисунку 6.4.

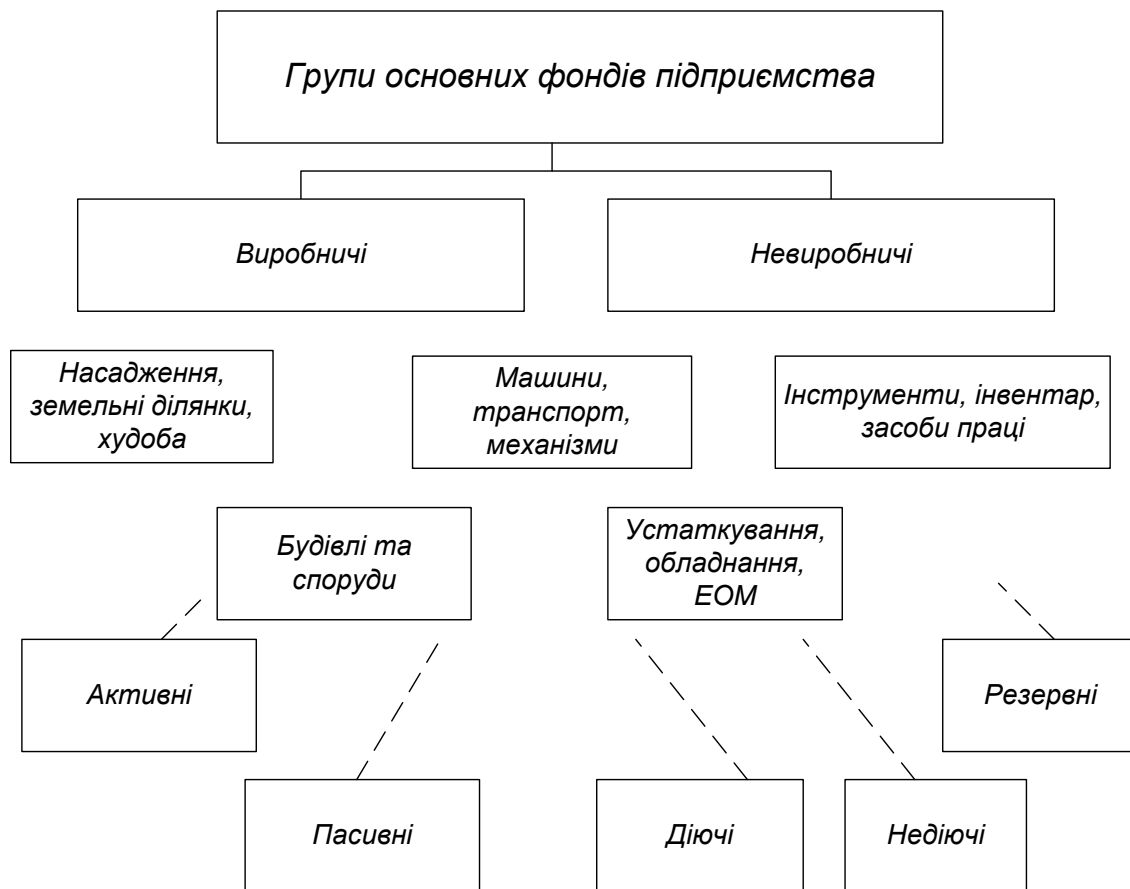

Рисунок 6.4 – Групи основних фондів підприємства

Метою діагностики технічного потенціалу підприємства є формування інформаційного забезпечення для прийняття управлінських рішень у вирішенні питань щодо обсягів, якості основних фондів підприємства, виявленні факторів впливу на їх динаміку та пошуку резервів поліпшення.

Діагностика технічного стану підприємства передбачає розрахунок та аналіз динаміки базових показників ефективного використання основних фондів підприємства, економічний зміст яких подано на рисунку 6.5.

Аналіз розглянутих показників дасть змогу встановити якісний, кількісний склад основних фондів підприємства, відслідкувати динаміку та причини їх зміни та розробити ефективні управлінські рішення із поліпшення технічного стану підприємства.

**Показники ефективності використання
основних фондів підприємства**

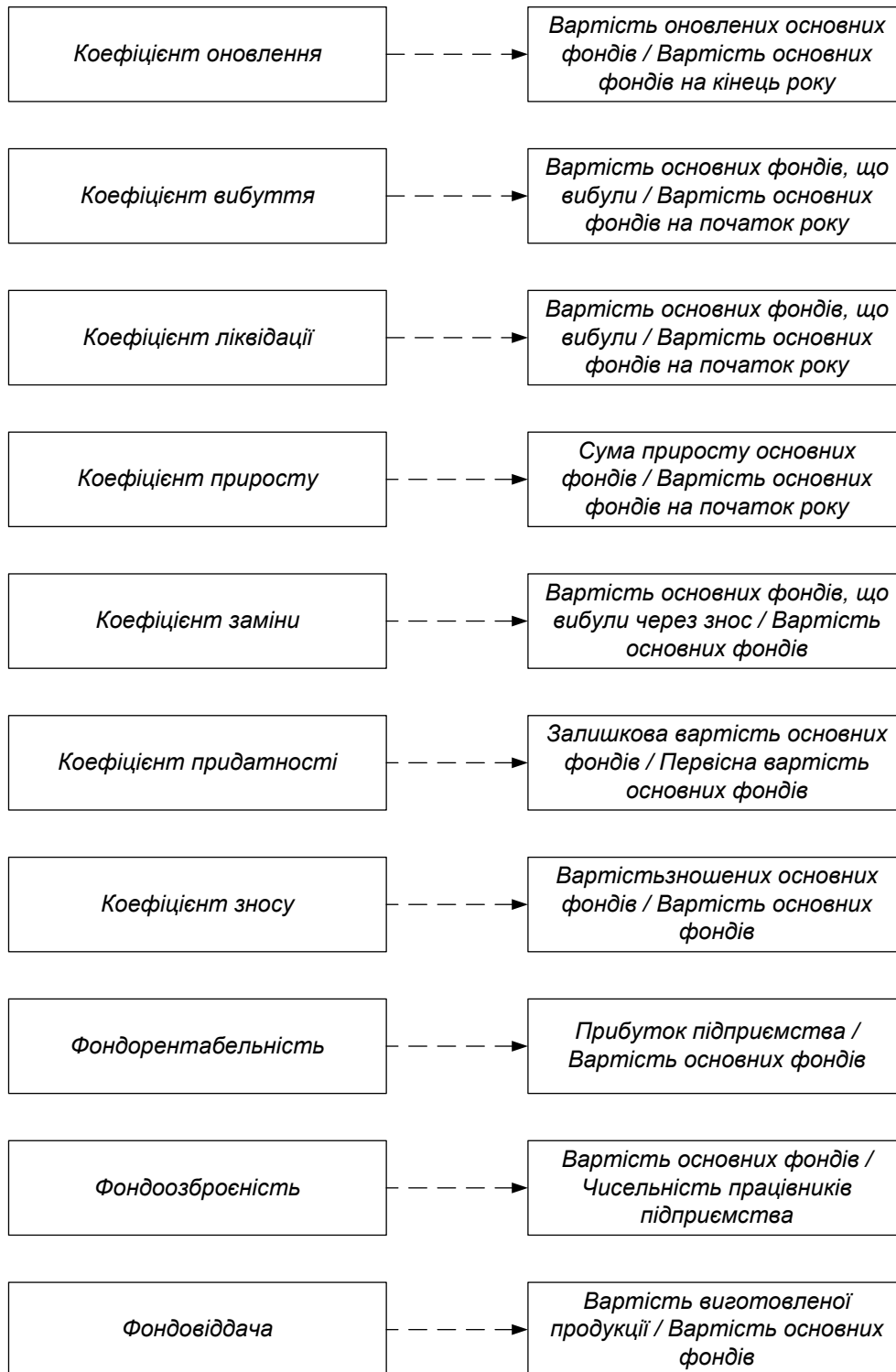

Рисунок 6.5 – Показників ефективного використання основних фондів підприємства

6.4. Діагностика трудових ресурсів підприємства

Трудові ресурси підприємства є найважливішим та найціннішим його фондом. Результати виробництва прямо залежать від чисельності, структурного та якісного складу працівників. Важливим аспектом аналізу трудових ресурсів підприємства також є аналіз динаміки чисельності персоналу.

Діагностику трудових ресурсів підприємства проводять на основі аналізу певної групи показників, що характеризують склад, якість, чисельність та основні характеристики трудового персоналу. Базові показники для аналізу трудових ресурсів підприємства наведено на рисунку 6.6.

Аналіз розглянутих показників діагностики трудових ресурсів підприємства дасть змогу встановити якісний, структурний та кількісний склад персоналу, відслідкувати динаміку та розробити ефективні управлінські рішення із покращення менеджменту підприємства.

6.5. Діагностика фінансової стійкості підприємства

Основною ознакою позитивної та стабільної роботи підприємства є його стійкість. Фінансова стійкість підприємства означає його спроможність бути незалежним від зовнішніх умов, позик, кредитів, змін ринку та інших чинників.

Діагностика фінансової стійкості підприємства проводиться на базі певної системи показників, що характеризують стан основних та оборотних фондів підприємства, а також структуру його капіталу. Базові показники діагностики фінансової стійкості підприємства подано на рисунку 6.7.

Аналіз розглянутих показників діагностики фінансової стійкості підприємства дасть змогу встановити якісний та структурний склад основних та оборотних фондів підприємства, його капіталу та розробити ефективні управлінські рішення із підвищення фінансової стійкості підприємства.

Показники діагностики трудових ресурсів підприємства

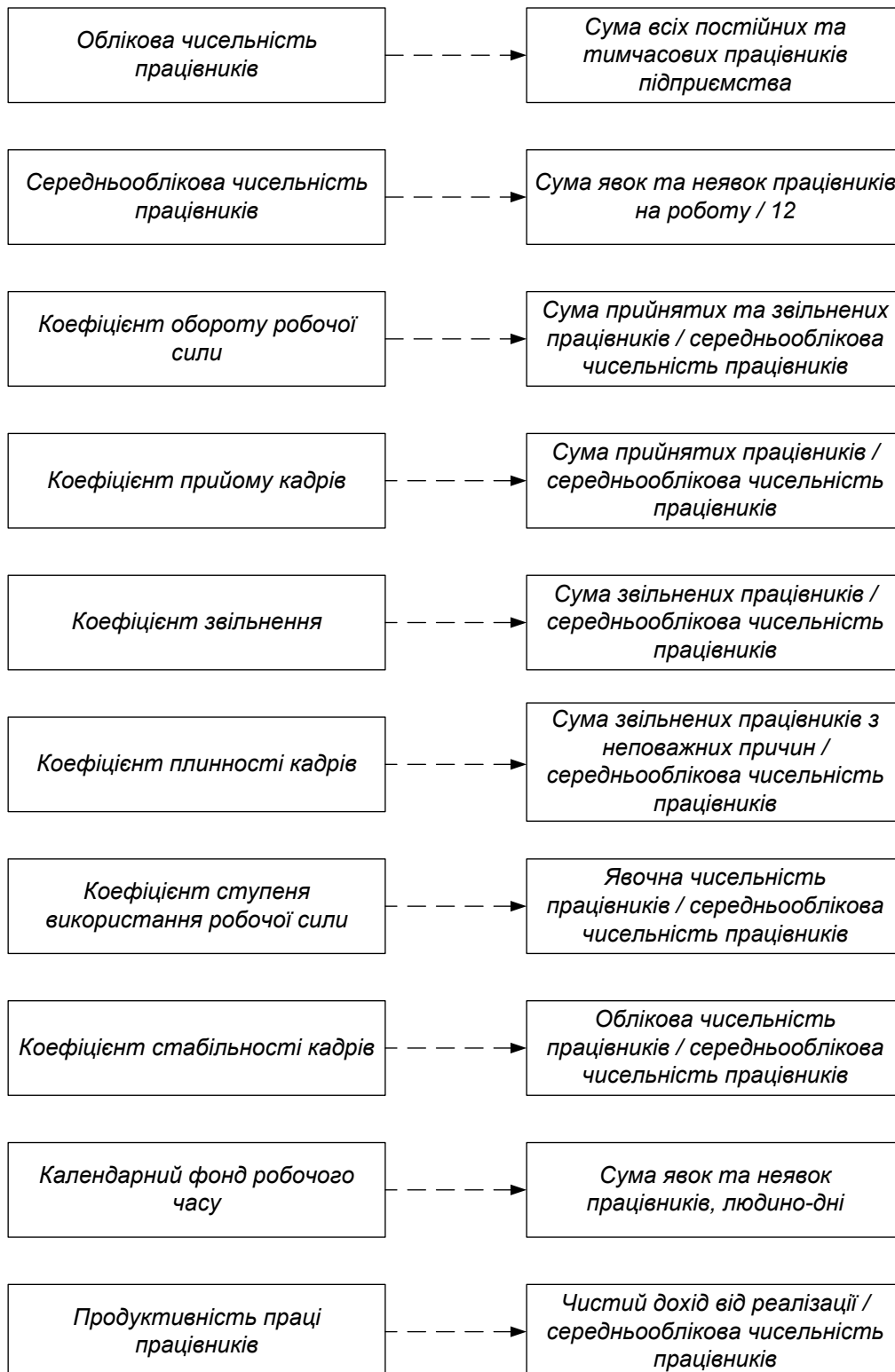

Рисунок 6.6 – Основні показники діагностики трудових ресурсів підприємства

Показники діагностики фінансової стійкості підприємства

Рисунок 6.7 – Показники діагностики фінансової стійкості підприємства

➤ Термінологічний словник

Фінансова діяльність – це система норм і методів, які використовуються для фінансового забезпечення функціонування підприємств і досягнення ними поставлених цілей.

Господарська діяльність – будь-яка діяльність, зокрема й підприємницька, пов'язана з виробництвом та обміном і переробкою матеріальних і нематеріальних благ, що виступають у формі товару.

Темпи зростання – відносні статистичні і планові показники, що характеризують інтенсивність динаміки явища.

Рентабельність – це відносний показник прибутковості, що характеризує ефективність господарської та фінансової діяльності підприємства.

Технологічний потенціал – сукупність засобів виробництва та способів їх залучення до процесу виробництва для перетворення предметів праці на продукцію (товари і послуги) для кінцевого споживання, необхідну для задоволення потреб суспільства.

Основні фонди – це частина засобів виробництва, які діють у процесі виробництва протягом тривалого періоду часу, зберігають при цьому впродовж усього періоду натурально-речовинну форму і переносять свою вартість на продукцію по частинах у міру зносу у вигляді амортизаційних відрахувань.

Трудовий потенціал – це сукупність характеристик людини, які формуються в результаті матеріальних і духовних вкладень (здоров'я, інтелект, творчі здібності, освіта, професіоналізм, моральність, активність, організованість тощо).

Фінансовий стан підприємства – комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Фінансова стійкість підприємства – це такий стан його фінансових ресурсів, їх розподілу і використання, який забезпечує збереження ніші міжнародного ринку, розвиток підприємства за рахунок зростання прибутку і капіталу при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності в умовах допустимого ризику зовнішньоекономічної діяльності.

✓ Контрольні запитання

1. Розкрийте суть, зміст, мету та задачі діагностики діяльності підприємства.
2. Наведіть методику попереднього діагностування узагальнювальних показників ефективності функціонування підприємства.
3. В чому суть та мета технічного потенціалу підприємства?
4. Мета та суть діагностики трудових ресурсів підприємства.
5. Поясніть суть та завдання фінансової діагностики підприємства.

ТЕМА 7. МЕТОДИ І МОДЕЛІ ПРОГНОЗУВАННЯ, ПОШУКУ ПОТЕНЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

План вивчення теми:

- 7.1 Суть, значення та задачі прогнозування розвитку підприємства.
- 7.2 Методи прогнозування розвитку підприємства.
- 7.3 Поняття, принципи, види та методи підрахунку потенційних можливостей розвитку підприємства.
- 7.4 Оптимізація величини прибутку підприємства.

❖ Методичні рекомендації до вивчення теми

7.1. Суть, значення та задачі прогнозування розвитку підприємства

Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» дає визначення «державного прогнозування економічного і соціального розвитку як науково обґрунтоване передбачення напрямів розвитку країни, окремих галузей економіки або окремих адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки та соціальної сфери в майбутньому, а також альтернативних шляхів і строків досягнення параметрів економічного і соціального розвитку».

Економічне прогнозування є підґрунтям обрання підприємством тієї чи іншої стратегії подальшого розвитку, передбаченням отриманих результатів господарської діяльності, а також основою для складання перспективних планів розвитку. Прогнозування розвитку підприємства має на меті визначення варіантів чи альтернатив його майбутнього стану. На основі альтернативних варіантів стану підприємства можна вибрати той чи інший шлях досягнення прогнозованих результатів.

Прогнозування поєднує між собою теоретичні знання та практичні шляхи досягнення поставленої мети підприємства. Теоретична складова прогнозування дозволяє передбачити можливий варіант стану підприємства, а практична – забезпечити реалізацію цього стану.

Прогнозування розвитку підприємства базується на вивченні законів розвитку економічних явищ, визначенні тенденцій та зв'язків між різними складовими економічної системи.

Алгоритм прогнозування економічного стану підприємства наведено на рисунку 7.1.

Рисунок 7.1 – Алгоритм прогнозування економічного стану підприємства

За допомогою прогнозування можна визначити:

- причини зміни об'єкта дослідження,
- ймовірнісні межі економічного явища,
- параметричний клас об'єкта дослідження.

Результати прогнозування можуть бути використані для прийняття управлінського рішення.

За виконуваними функціями, економічні прогнози можуть бути пошукові та нормативні. Пошуковий прогноз не враховує факторів, що впливають на стан досліджуваного об'єкта, а проектує його нинішній стан на майбутній. Нормативне прогнозування передбачає визначення шляхів досягнення поставлених на майбутнє цілей.

Метою прогнозування є наукове обґрунтування прийняття управлінського рішення, складання перспективних планів та врахування чинників ризику.

Завданням прогнозування підприємства є визначення фінансових та економічних перспектив, а також обґрунтування подальшої стратегії розвитку підприємства.

Об'єктом прогнозування можуть бути будь-які економічні явища, процеси, структурні підрозділи підприємства, підприємство в цілому, проекти.

7.2. Методи прогнозування розвитку підприємства

Основним завданням усіх методів прогнозування є визначення зв'язків між минулим і теперішнім, теперішнім та майбутнім станами підприємства. Точність прогнозування залежить від аналізу та встановлення зв'язків між станами підприємства. Залежно від встановлених зв'язків обирається математичний апарат для побудови закономірностей.

Якщо зібрана інформація для аналізу може бути оцінена конкретними параметрами та числовими значеннями, то метод прогнозування може бути кількісним. Якщо ж інформаційна база забезпечується даними експертних оцінок фахівців, тоді метод прогнозування носитиме якісний характер.

Основні методи прогнозування розвитку підприємства наведено на рисунку 7.2.

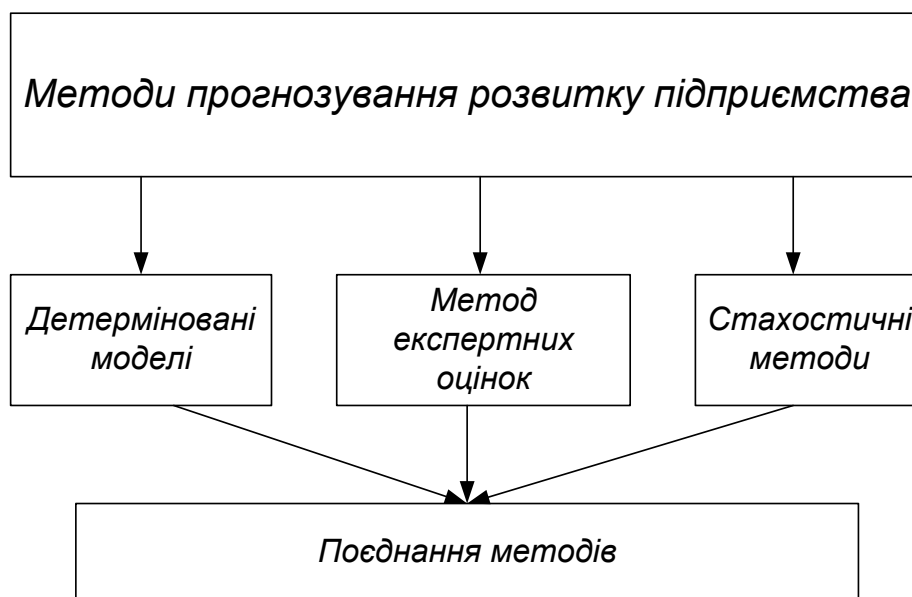

Рисунок 7.2 – Методи прогнозування розвитку підприємства

Прогнозуванням на підприємстві займаються спеціальні працівники або їх групи. Застосування того чи іншого методу прогнозування залежить від конкретних умов функціонування підприємства, інформаційного забезпечення, зв'язків між елементами економічної системи.

7.3. Поняття, принципи, види та методи підрахунку потенційних можливостей розвитку підприємства

Розвиток будь-якого підприємства передбачає збільшення його потенціалу. Так само потенціал підприємства передбачає наявність певної кількості резервів, які виражаються у запасах ресурсів підприємства, що приведуть до підвищення ефективності його господарської діяльності. Основні складові розвитку підприємства подано на рисунку 7.3.

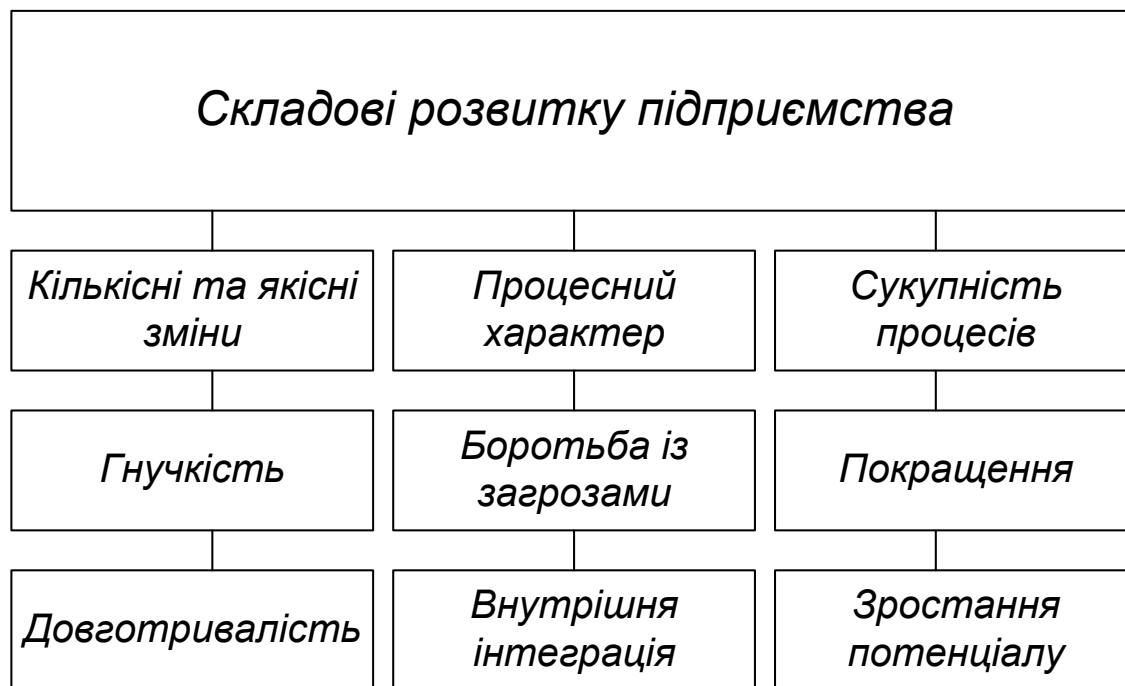

Рисунок 7.3 – Складові розвитку підприємства

Ефективний розвиток підприємства передбачає дотримання системи певних принципів, що зводяться до комплексності та всебічності, економічної обґрунтованості, оперативності, планомірності, систематичності.

Дотримання вищезгаданих принципів дає можливість сформувати основні види потенційних можливостей розвитку сучасного підприємства (рисунок 7.4).

За місцем формування можна виділити такі потенційні можливості розвитку підприємства: підприємство, галузь, регіон, країна.

За елементами процесу праці існують такі потенційні можливості розвитку підприємства: покращення використання трудових ресурсів, засобів праці, предметів праці.

За ступенем прихованості існують потенційні можливості розвитку підприємства: явні, приховані.

За строками використання можуть бути потенційні можливості розвитку підприємства: поточні, перспективні.

За характером впливу потенційні можливості розвитку підприємства є: екстенсивні, інтенсивні.

За шляхами мобілізації потенційні можливості розвитку підприємства: організація виробництва, асортимент і якість продукції, техніка і технологія виробництва, матеріальне забезпечення та формування запасів, організація менеджменту.

Найпоширенішими методами, що використовують для підрахунку величини потенційних резервів підприємства є метод прямого рахунку, метод порівняння та метод детермінованого факторного аналізу.

Метод прямого рахунку величини потенційних резервів підприємства передбачає визначення додаткової суми залучених ресурсів підприємства (витрат) розділеної на середньої витрати цих ресурсів із розрахунку на одиницю продукції.

Метод порівняння передбачає порівняння фактичних витрат з плановими чи нормативними, а також із показниками витрат еталонних підприємств.

Методи детермінованого факторного аналізу може застосовувати способи ланцюгової підстановки, абсолютних різниць, інтегральний метод. Цей метод передбачає на певні величини вплив окремих одиничних показників діяльності підприємства на результуючий показник.

7.4. Оптимізація величини прибутку підприємства

Оптимізація величини прибутку підприємства може бути здійснена шляхом підвищення обсягів реалізації продукції, зменшення собівартості продукції, покращенням якісних показників продукції та інше.

Резерв зростання прибутку за рахунок підвищення обсягів реалізації продукції розраховується добутком обсягу збільшення реалізованої продукції та фактичного прибутку із одиниці продукції.

Зростання прибутку за рахунок зменшення собівартості продукції розраховується добутком величини зниження собівартості продукції та обсягів її продажів. Аналогічно здійснюють розрахунок збільшення прибутку підприємства за рахунок підвищення ціни на продукцію.

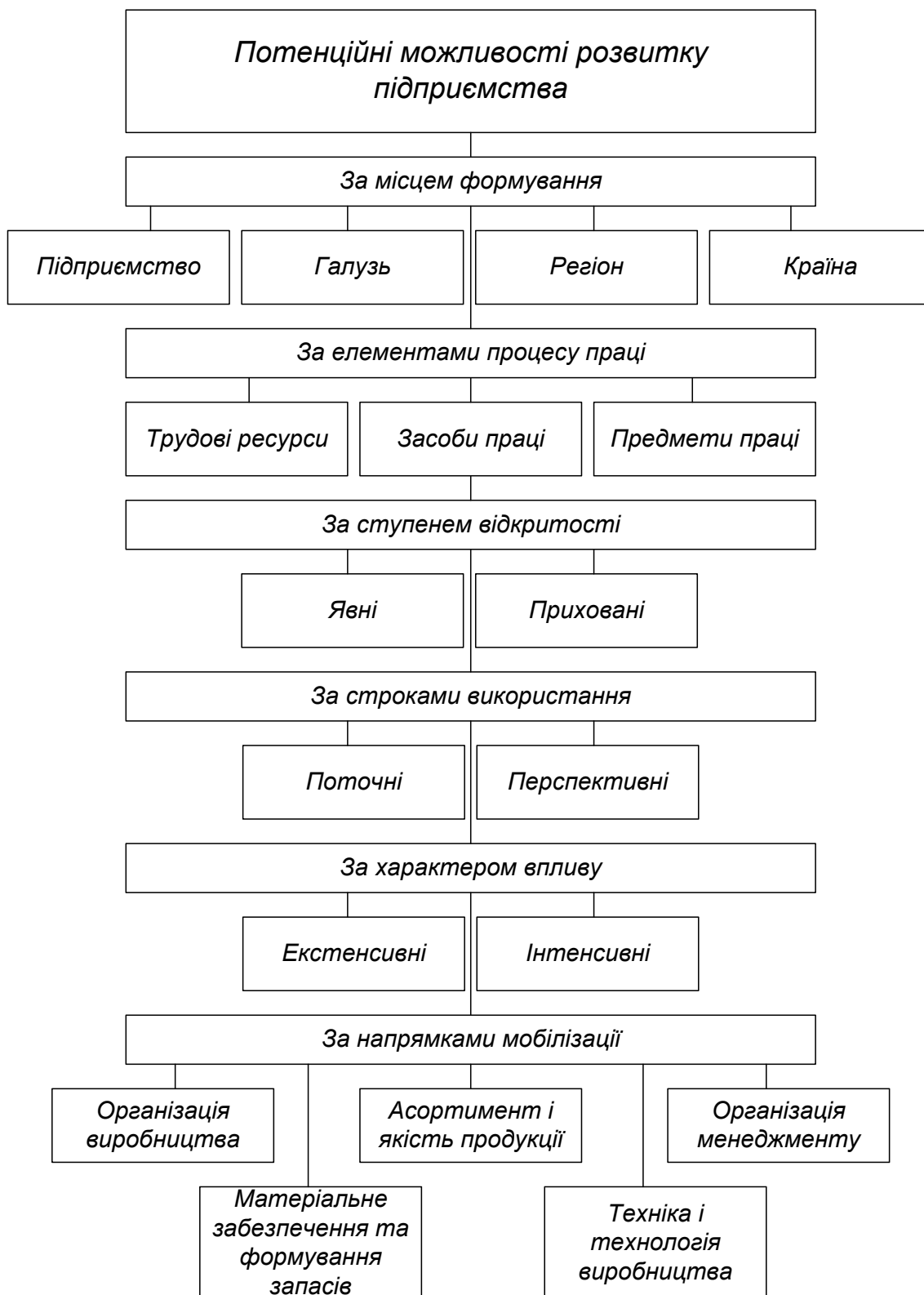

Рисунок 7.4 – Основні види потенційних можливостей розвитку сучасного підприємства

З огляду на це основними напрямками оптимізації прибутку підприємства, досить широкого застосування набули сучасні способи

управління підприємством, які передбачають створення економічної вартості підприємства, комплексне управління якістю продукції, застосування системи збалансованих показників підприємства, стандартизацію та сертифікацію продукції підприємства, управління проектами та програмами, бенчмаркінг, реінжиніринг.

➤ Термінологічний словник

Потенціал – можливості, наявні сили, запаси, засоби, що можуть бути використані.

Резерви – це матеріальні чи грошові запаси, що створюються на випадок необхідності. Ця частина матеріальних, фінансових ресурсів тимчасово виключена з обороту і слугує джерелом, з якого використовуються ресурси у разі крайньої необхідності.

Розвиток – різноманітні зміни (внутрішнього та зовнішнього характеру), які є результатом взаємодії економічних об'єктів та їхніх різних властивостей.

Оптимізація – це комплекс заходів, направлених на надання будь-чому найвигідніших характеристик.

Бенчмаркінг – безупинний систематичний пошук і впровадження найкращих практик, що приведуть підприємство до досконалішої форми. Дієвий інструмент для визначення стану підприємства порівняно з іншими, аналогічними за розмірами та/або сферою діяльності, підприємствами.

Реінжиніринг – це фундаментальне переосмислення і радикальне перепроєктування бізнес-процесів з метою досягнення істотного поліпшення якості функціонування.

✓ Контрольні запитання

1. Сформулюйте суть, значення та задачі прогнозування розвитку підприємства.
2. Здійсніть аналіз методів прогнозування розвитку підприємства.
3. Визначте основні поняття, принципи організації пошуку і підрахунку потенційних можливостей розвитку підприємства.
4. Наведіть методику підрахунку і обґрунтування потенційних можливостей розвитку підприємства.
5. В чому суть оптимізації величини прибутку підприємства.

ТЕМА 8. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

План вивчення теми:

8.1 Значення, мета та задачі аналізу фінансової звітності підприємства.

8.2 Аналіз складу, структури і динаміки майна підприємства та джерел його формування.

8.3 Оцінення ефективності використання майна та оптимальності структури капіталу підприємства.

8.4 Аналіз доходів, витрат та фінансових результатів роботи підприємства.

8.5 Аналіз надходження та вибуття грошових коштів підприємства.

8.6 Аналіз структури та динаміки власного капіталу підприємства.

❖ Методичні рекомендації до вивчення теми

8.1. Значення, мета та задачі аналізу фінансової звітності підприємства

Усі дані бухгалтерського обліку та результати діяльності підприємства за звітний період зводяться у вигляді звітів та формуються у вигляді фінансової звітності підприємства.

Фінансова звітність підприємства є основним інформаційним підґрунтям для прийняття будь-якого управлінського рішення. Складові фінансової звітності містять інформацію щодо основної діяльності підприємства за звітний та попередній періоди, відображають зміст облікової політики, що дає можливість отримувати якісні результати аналізу господарської діяльності підприємства.

Разом із фінансовою звітністю підприємства формуються примітки до фінансової звітності, що відображають сукупність показників і пояснень, які пояснюють статті фінансових звітів, а також інша інформація.

Метою аналізу фінансової звітності підприємства є оцінка результатів ефективності діяльності підприємства за звітний період і його поточного фінансового стану, вчасно виявлені недоліки у основній діяльності та аналіз резервів покращення фінансового стану підприємства.

Завдання аналізу фінансової звітності підприємства подано на рисунку 8.1.

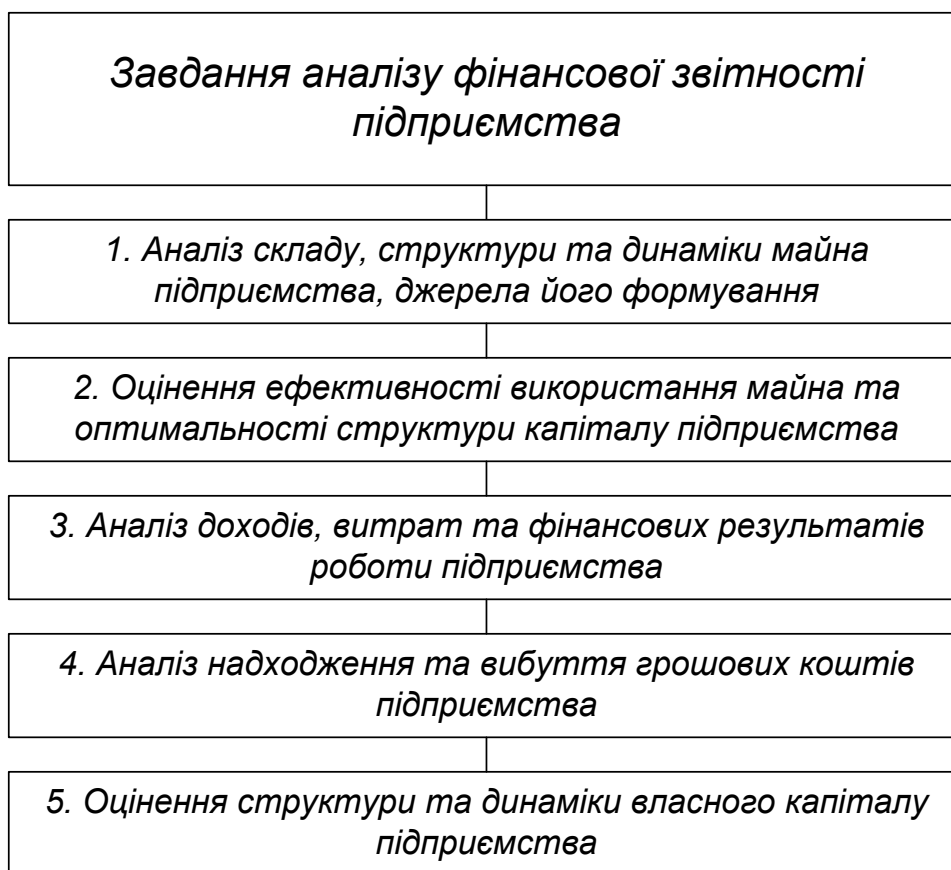

Рисунок 8.1 – Завдання аналізу фінансової звітності підприємства

Аналіз фінансової звітності дає можливість провести: оцінення фінансового стану підприємства; аналіз кредитоспроможності підприємства та ліквідності його балансу; аналіз платоспроможності та фінансової стійкості підприємства; аналіз фінансових результатів підприємства; аналіз обігу оборотних коштів; оцінення потенційного банкрутства; аналіз дохідності (рентабельності); аналіз використання капіталу; аналіз рівня самофінансування; аналіз валютної самокупності; аналіз ризиків; оцінення інвестиційної привабливості підприємства; прогнозування перспектив розвитку підприємства; аналіз потенціалу тощо.

8.2. Аналіз складу, структури і динаміки майна підприємства та джерел його формування

Сукупність основних та оборотних активів підприємства, а також інших цінностей, вартість яких відображається в балансі, є майном підприємства, яке може збільшуватися за своїми обсягами, відчужуватися, а також закладатися.

Основні джерела формування майна підприємства наведено на рисунку 8.2.

Структура майна підприємства передбачає наявність матеріальних елементів (основний та оборотний капітал (фонди)) та нематеріальних.

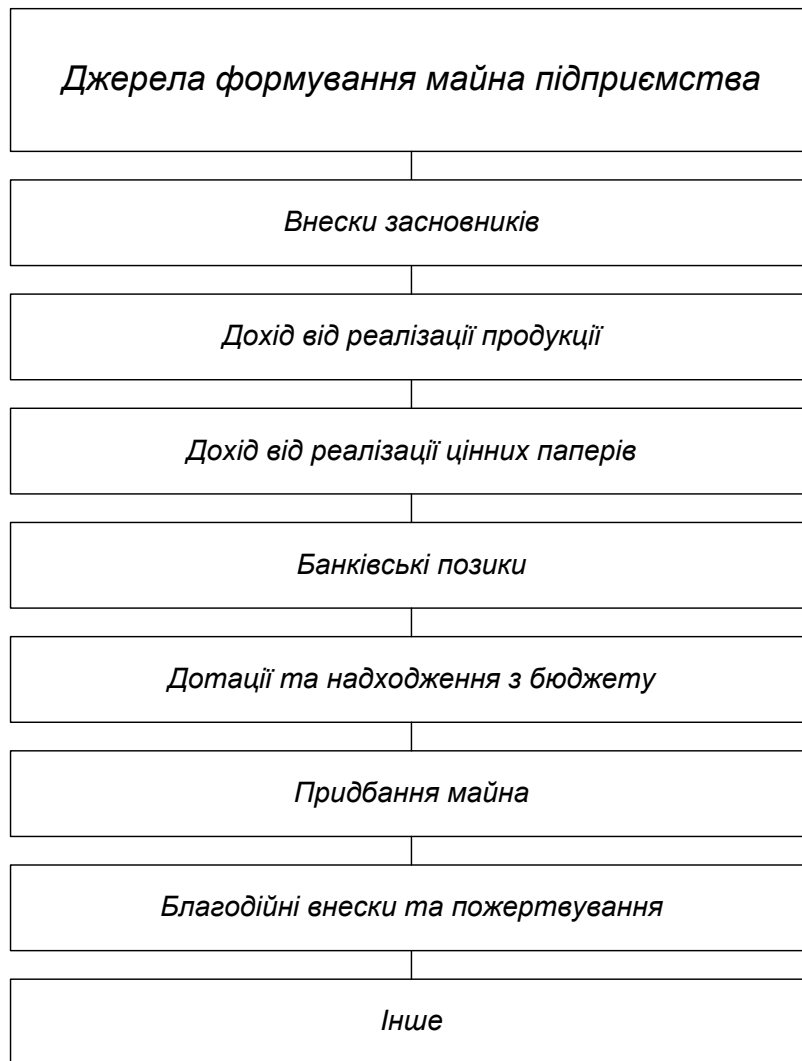

Рисунок 8.2 – Джерела формування майна підприємства

Аналіз майна підприємства передбачає інформаційне забезпечення, яке закладено у балансі підприємства та передбачає аналіз нормативно-правової, планової, звітної фінансової, звітної статистичної, облікової та іншої інформації.

Мета аналізу майна підприємства полягає у визначенні абсолютних і відносних змін статей активу балансу за певний період.

Задачами аналізу майна підприємства є аналіз складу, динаміки і структури майна підприємства; аналіз стану майна підприємства; оцінення складу і джерел утворення майна підприємства; визначення ефективності фінансування і використання майна підприємства.

Класичний алгоритм аналізу майна підприємства подана на рисунку 8.3.

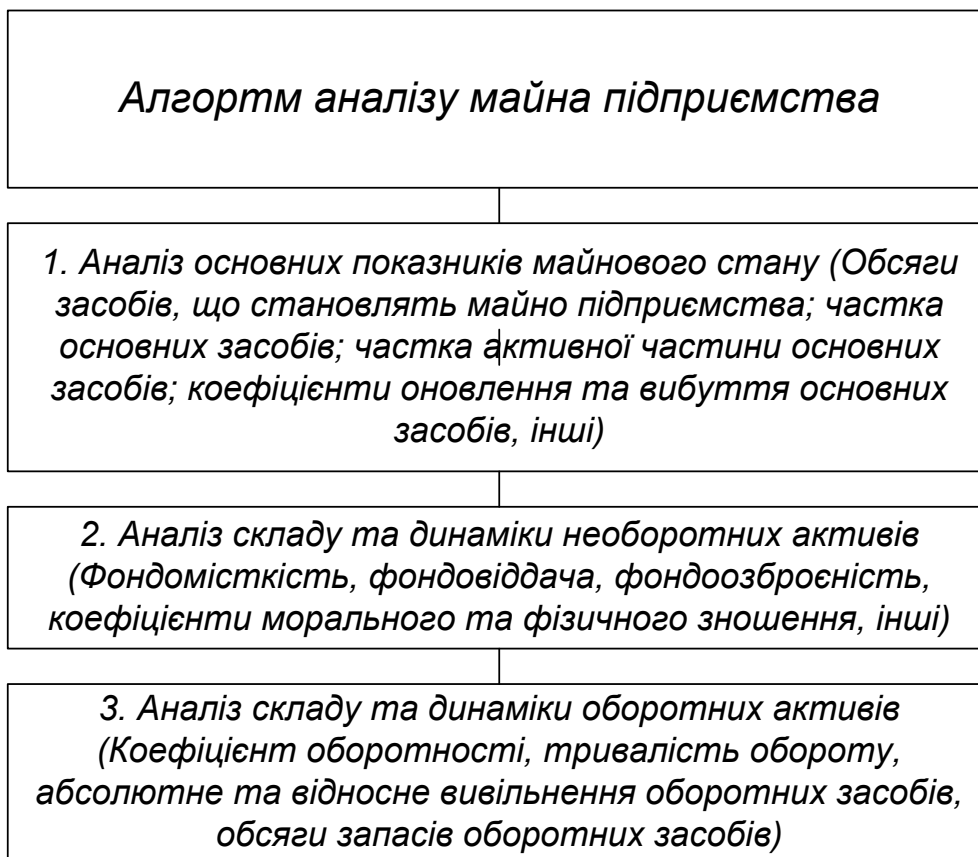

Рисунок 8.3 – Алгоритм аналізу майна підприємства

Оскільки майно підприємства може бути об'єктом купівлі-продажу, то його оцінення має передбачати визначення ринкової вартості підприємства. Сьогодні існують такі методи визначення ринкової вартості майна підприємства: доходний, порівняльний, майновий.

Доходний метод передбачає визначення для майбутнього власника підприємства суми сподіваних доходів. Об'єктивність застосування цього методу залежить від реальності прогнозування та врахування можливих ризиків та оцінення майбутньої вартості коштів.

Порівняльний (ринковий) метод передбачає те, що вартість майна однакових підприємств на ринку має бути приблизно однаковою. Об'єктивність застосування цього методу залежить від адекватності вибору бази порівняння.

Майновий метод передбачає, що вартість майна підприємства дорівнює вартості усіх його активів за вирахування суми зобов'язань підприємства. Недолік такого методу полягає у тому, що він не враховує ефективності використання активів підприємства.

8.3. Оцінення ефективності використання майна та оптимальності структури капіталу підприємства

Ступінь ефективності використання майна підприємства формує екстенсивні та екстенсивні впливи на збільшення надходження коштів від реалізації продукції. Суть визначення ступеню ефективності використання майна полягає в тому, щоб розрахувати вплив збільшення майна підприємства на обсяги виручки від реалізації продукції.

Сьогодні найпоширенішим методом визначення ефективності використання майна підприємства є складання матричної моделі, що являє собою прямокутну таблицю, рядками якої є статті активу балансу, стовпцями – рядки пасиву.

Алгоритм складання матричної моделі передбачає визначення розміру матриці, заповнення матриці, вибір джерел коштів, перевірка балансових підсумків.

Основні напрямки аналізу ефективності використання майна підприємства подано на рисунку 8.4.

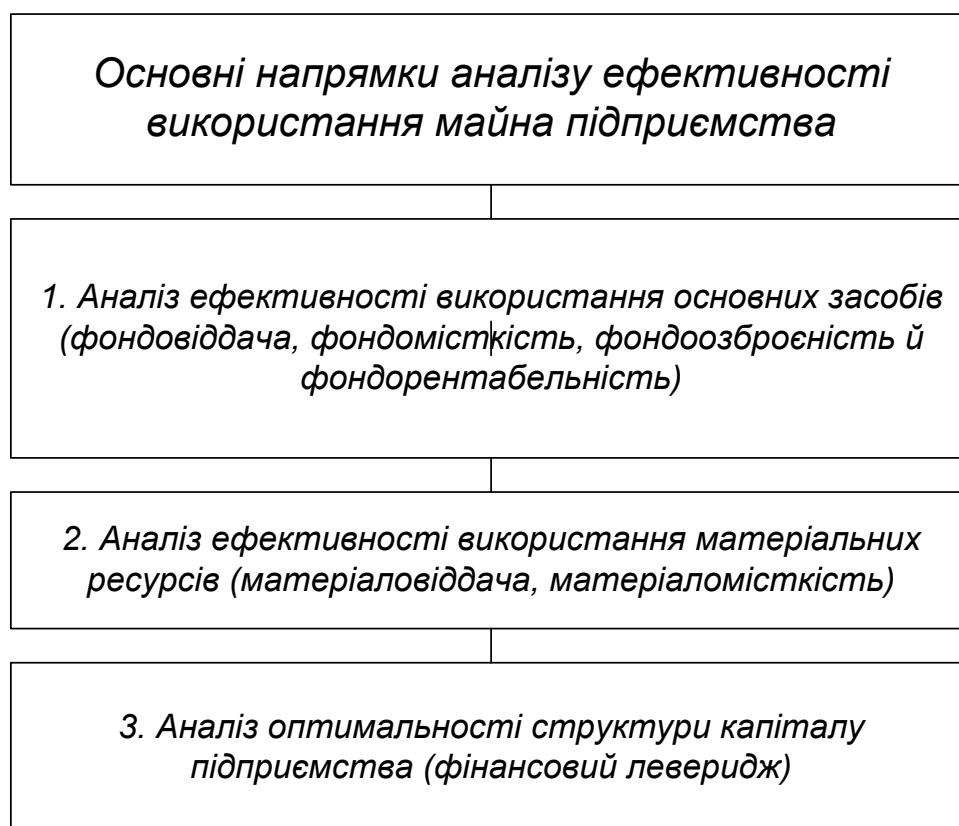

Рисунок 8.4 – Основні напрямки аналізу ефективності використання майна підприємства

8.4. Аналіз доходів, витрат та фінансових результатів роботи підприємства

Оскільки доходи та витрати підприємства мають безпосередній вплив на його фінансові результати, то їхній аналіз займає дуже важливе значення у системі аналізу господарської діяльності підприємства.

Суть такого аналізу полягає у визначенні шляхів збільшення доходів та зниження витрат підприємства. Завдання аналізу доходів і витрат підприємства подано на рисунку 8.5.

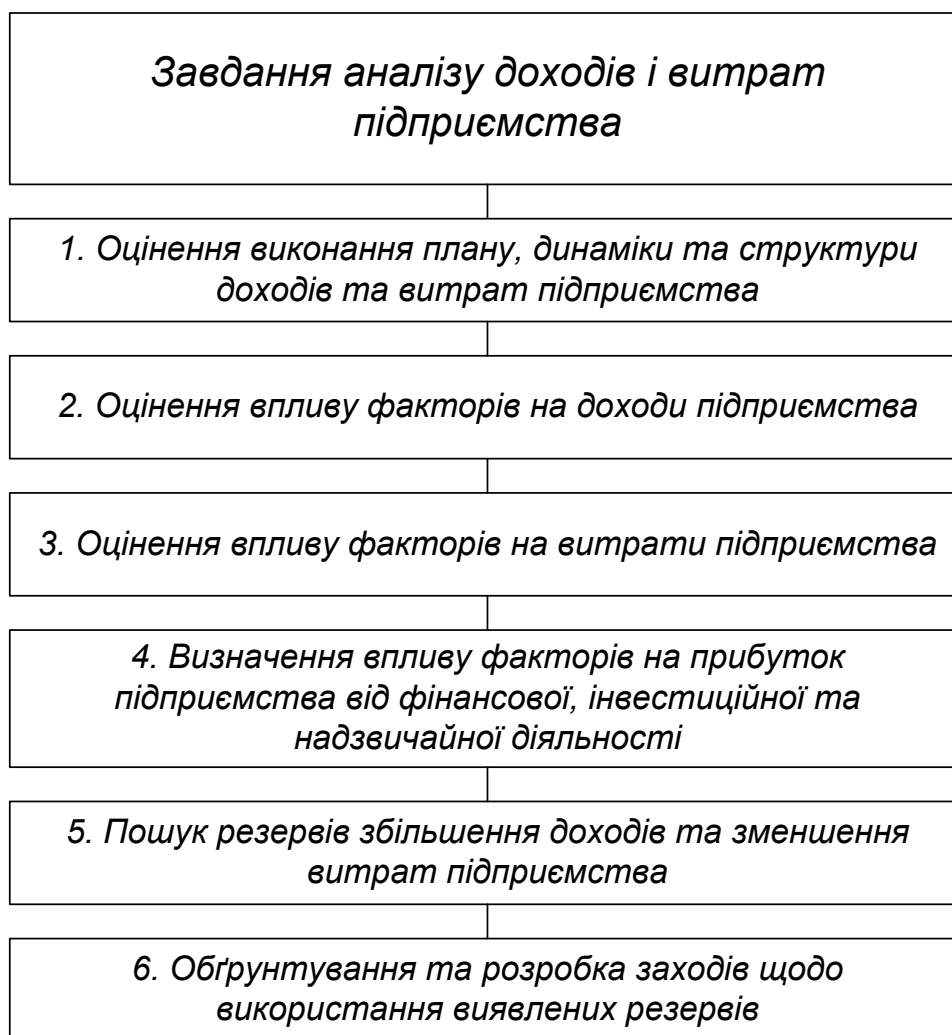

Рисунок 8.5 – Завдання аналізу доходів і витрат підприємства

Доходи підприємства формуються із таких статей: «Доходи (виручка) від реалізації», «Інші операційні доходи», «Доходи від участі в капіталі», «Інші фінансові доходи», «Надзвичайні доходи».

Зі свого боку витрати підприємства містять такі статті як: «Собівартість реалізованої продукції», «Адміністративні витрати»,

«Витрати на збут», «Інші операційні витрати», «Фінансові витрати», «Втрати від участі в капіталі», «Інші витрати в операційній діяльності», «Надзвичайні витрати».

Система показників, за якою здійснюють аналіз виконання плану, динаміки та структури доходів і витрат подано на рисунку 8.6.

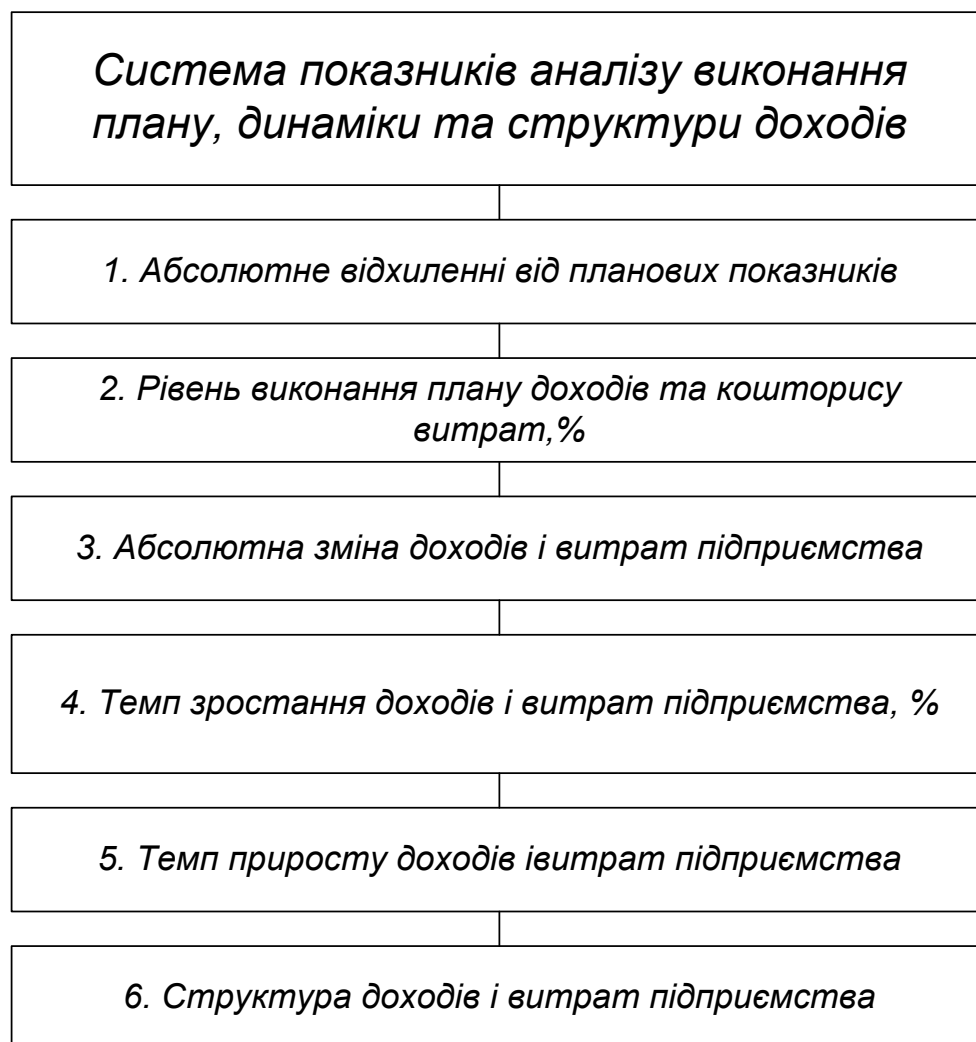

Рисунок 8.6 – Система показників аналізу виконання плану, динаміки та структури доходів

Основним джерелом формування доходів підприємства та фінансовим показником ефективності діяльності підприємства є його прибуток.

Прибуток показує на скільки доходи підприємства перевищують його витрати. Система аналітичних показників прибутку, що використовується для оцінення фінансового результату і ефективності діяльності підприємства, показана на рисунку 8.7.

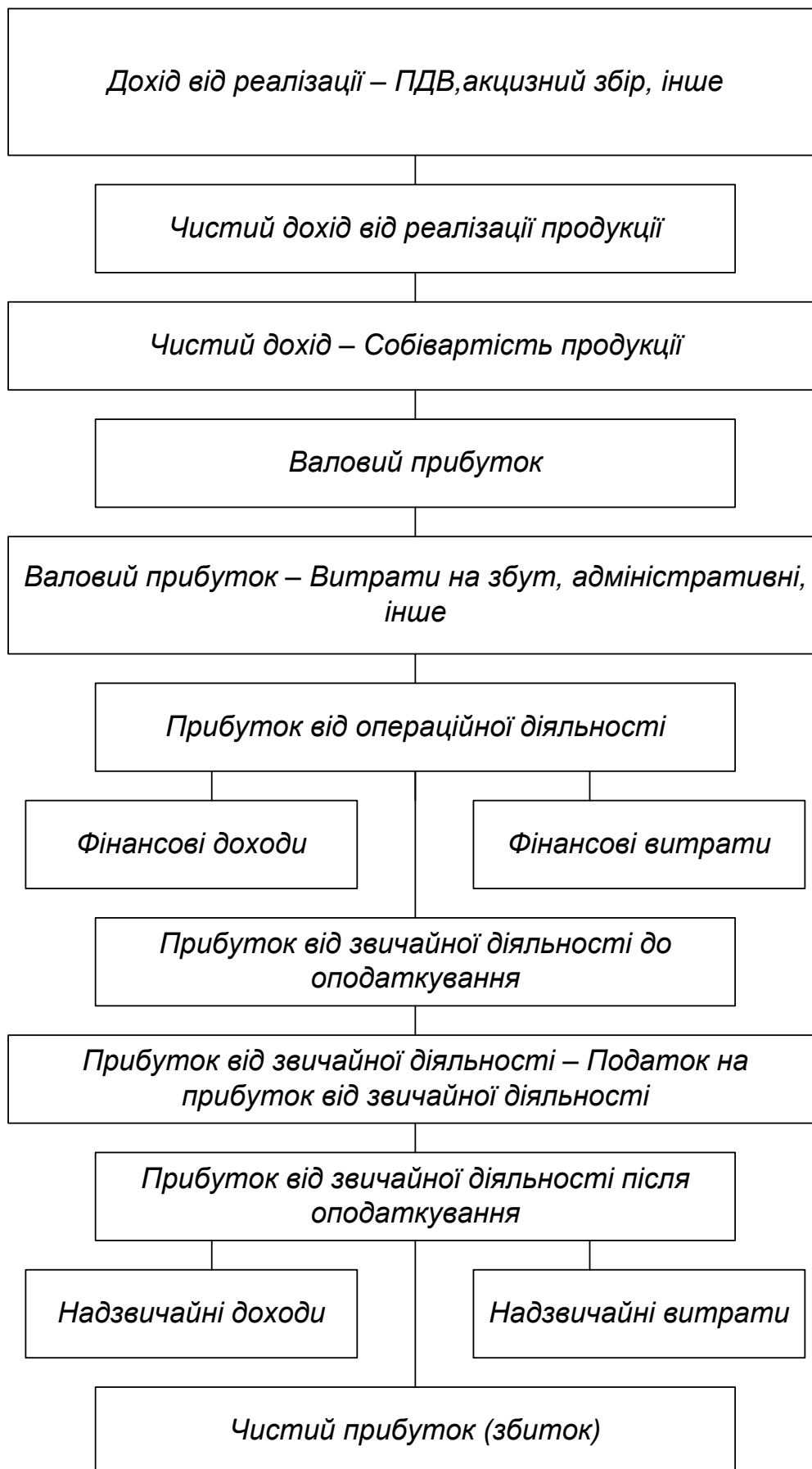

Рисунок 8.7 – Система показників прибутку підприємств

Основними завданнями аналізу фінансових результатів діяльності підприємства є:

- аналіз виконання планів з отримання прибутку;
- виявлення чинників формування прибутку;
- аналіз динаміки фінансових результатів діяльності підприємства;
- пошук резервів підвищення прибутку.

Разом із тим, важливим є визначення найменшого обсягу реалізації продукції, за якого підприємство може забезпечити беззбиткову діяльність у плановому періоді та створити умови для самофінансування, тобто беззбитковості підприємства.

Точка беззбитковості показує обсяг реалізованої продукції, за якого прибуток підприємства дорівнює нулю, тобто дохід від реалізації продукції відповідає витратам на її виробництво та реалізацію.

Розрахунок точки беззбитковості оснований на розподілі витрат на змінні та постійні. До змінних належать витрати, величина яких зростає зі збільшенням обсягу випуску продукції і зменшується з його зниженням. Постійні – це витрати, абсолютна величина яких зі збільшенням (зменшенням) випуску продукції істотно не змінюється. Також є види витрат, які частково належать до постійних, частково – до змінних. Це витрати на управління виробництвом, амортизація основних засобів та нематеріальних активів загальновиробничого призначення, витрати на утримання виробничих приміщень та ряд інших.

З метою збільшення прибутку на підприємстві має постійно проводитися моніторинг можливих резервів його зростання. Найефективнішим є пошук резервів на стадіях планування та безпосереднього виробництва продукції та її реалізації. Використання резервів збільшення прибутку передбачає їхнє попереднє аналітичне оцінення, організацію заходів із реалізації резерву та безпосереднє практичне використання.

До основних резервів збільшення прибутку можна віднести підвищення обсягів виробництва продукції, зниження витрат на виробництво та реалізацію, оптимізація системи заробітної плати робітників, підвищення продуктивності праці.

8.5. Аналіз надходження та вибуття грошових коштів підприємства

Аналіз надходження та вибуття грошових коштів є підґрунтям для визначення їх динаміки, визначення суми перевищення надходження над вибуттям, що дає можливість формувати висновки щодо самофінансування підприємства.

Основною метою аналізу надходження та вибуття грошових коштів є визначення причин дефіциту (надлишку) коштів і пошуку джерел їх надходження й напрямків вибуття. Це дає можливість реально оцінити фінансово-економічний стан підприємства.

Завдання аналізу надходження та вибуття грошових коштів подано на рисунку 8.8.

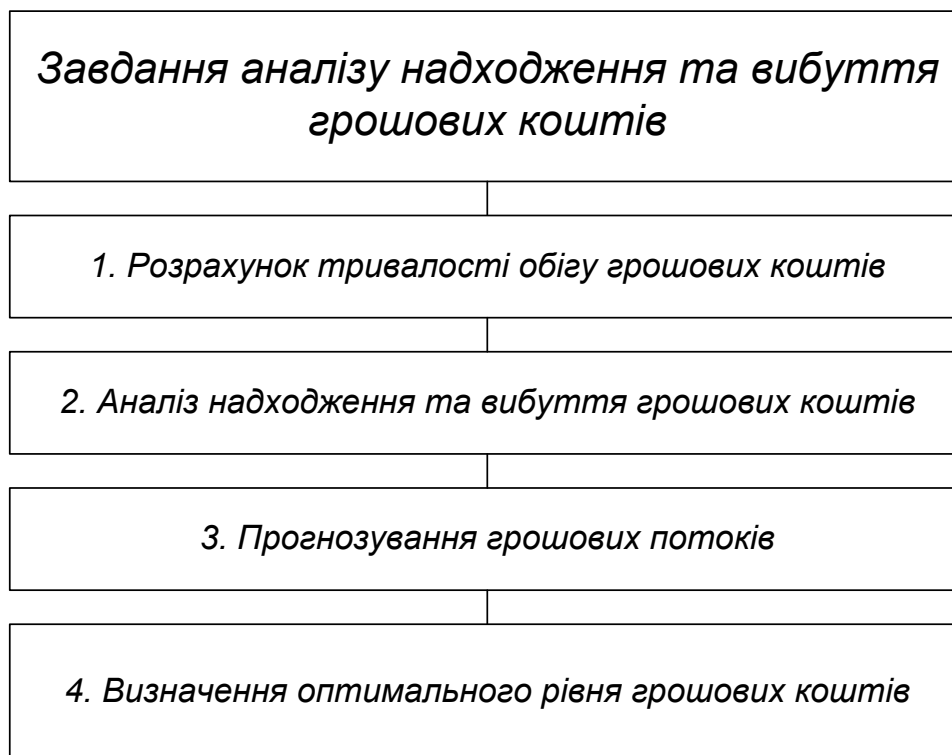

Рисунок 8.8 – Завдання аналізу надходження та вибуття грошових коштів

Аналіз надходження та вибуття грошових коштів проводиться для звітного періоду. Такий аналіз необхідно проводити для основної, інвестиційної, фінансової й іншої діяльності, тобто здійснюється аналіз показників Звіту про рух грошових коштів.

Для аналізу надходження та вибуття грошових коштів використовують прямий або непрямий методи.

Прямий метод передбачає вирахування надходжень і відтоків коштів, тобто вихідним елементом є виторг.

Непрямий метод ґрунтується на визначенні й обліку операцій, пов'язаних з рухом грошових коштів, і послідовному коректуванню чистого прибутку, тобто вихідним елементом є прибуток.

8.6. Аналіз структури та динаміки власного капіталу підприємства

Аналіз структури та динаміки власного капіталу проводиться з метою визначення впливу на його склад, розмір і структуру: залишків власного капіталу на початок періоду, переоцінки активів, розподілу прибутку, внесків учасників, вилучення капіталу, інших змін.

Основними складовими власного капіталу підприємства є статутний капітал, додатковий капітал, резервний та нерозподілений.

Статутний капітал – це стартовий капітал для операційної діяльності з метою одержання надалі прибутку. Статутний капітал – це засоби, вкладені власниками підприємства.

Додатковий капітал формується із нового майна чи збільшення облікової вартості наявного.

Резервний капітал створюється відповідно до законодавства й установчих документів організації на покриття можливих у майбутньому непередбачених збитків, втрат.

Нерозподілений прибуток є джерелом власного капіталу і формується із залишків в розпорядженні підприємства після сплати в бюджет податку на прибуток.

➤ Термінологічний словник

Фінансова звітність – бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період.

Баланс підприємства – основний звітний документ, що відображає фінансово-майновий стан підприємства на певну дату: його активи, зобов'язання і власний капітал.

Майно – предмети матеріального світу, які перебувають у власності суб'єкта права (фізична особа, юридична особа, держава, територіальна громада, Український народ), зокрема: окрема річ, сукупність речей, майнові права та обов'язки, гроші і цінні папери, а також майнові права на них.

Фінансовий леверидж – це відношення позикових коштів до особистих.

Дохід – гроші або матеріальні цінності, одержувані державою, юридичною та фізичною особою внаслідок якої-небудь діяльності (виробничої, комерційної, посередницької) за певний період часу. Прирощення вартості підприємства за рахунок продажу товарів і послуг.

Витрати – це обсяг спожитих виробничих факторів (матеріальних, фінансових, трудових ресурсів), необхідних для здійснення підприємством господарської діяльності, направленої на отримання прибутку та максимізацію добробуту власників у грошовому вираженні.

Прибуток – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати.

✓ Контрольні запитання

1. Яке значення, мета та задачі аналізу фінансової звітності підприємства?
2. Проаналізуйте склад, структуру і динаміку майна підприємства та джерела його формування.
3. За якими показниками проводиться оцінювання ефективності використання майна та оптимальності структури капіталу підприємства?
4. На підставі яких показників здійснюється аналіз доходів, витрат та фінансових результатів роботи підприємства?
5. В чому суть аналізу надходження та вибуття грошових коштів підприємства?
6. Проаналізуйте структуру та динаміки власного капіталу підприємства.

ТЕМА 9. АНАЛІЗ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА

План вивчення теми:

- 9.1 Суть, зміст та види бізнес-процесів підприємства.
- 9.2 Значення, мета, задачі та інформаційне забезпечення аналізу бізнес-процесів.
- 9.3 Аналіз процесу постачання матеріальних ресурсів на підприємстві.
- 9.4 Аналіз процесу виробництва готової продукції.
- 9.5 Аналіз процесу реалізації готової продукції.
- 9.6 Аналіз процесу розрахунків з покупцями готової продукції.
- 9.7 Можливості оптимізації бізнес-процесів підприємства.

❖ Методичні рекомендації до вивчення теми

9.1 Суть, зміст та види бізнес-процесів підприємства

Основною умовою виживання підприємства в умовах конкурентного ринку є його здатність до гнучкості та можливості врахування мінливих вимог середовища.

В основі діяльності підприємства лежать бізнес-процеси. Бізнес-процеси підприємства забезпечують основні його функціональні можливості і характеризуються часовими, якісними, структурними та іншими властивостями.

Бізнес-процес являє собою набір певних дій, пов'язаних із діяльністю підприємства, які призводять до одержання запланованих результатів.

В основі управління бізнес-процесами підприємства є застосування процесного підходу. Такий підхід розглядає підприємство як систему – взаємопов'язані між собою бізнес-процеси, що приводять до одержання результувального показника господарської діяльності підприємства. Управління бізнес-процесами передбачає безперервний вплив на вхідні ресурси та переробку їх у вихідну продукцію із метою задоволення потреб споживачів.

Схема бізнес-процесу на підприємстві подана на рисунку 9.1.

Користувачами бізнес-процесів є клієнти, які можуть бути первинні, вторинні, непрямі, зовнішні, кінцеві споживачі.

За своїми характеристиками бізнес-процеси підприємства можуть бути досить різноманітними. Класифікація основних бізнес-процесів підприємства подана на рисунку 9.2.

Оскільки метою аналізу бізнес-процесів підприємства є підвищення ефективності господарської діяльності підприємства, то необхідним є забезпечення комплексного підходу. Через це аналіз бізнес-процесів має вирішувати такі завдання:

- аналіз ефективного використання ресурсів бізнес-процесів;
- оцінення забезпеченості усіх функцій управління бізнес-процесами;
- аналіз основних чинників, що впливають на бізнес-процеси підприємства;
- пошук та реалізація шляхів оптимізації бізнес-процесів.

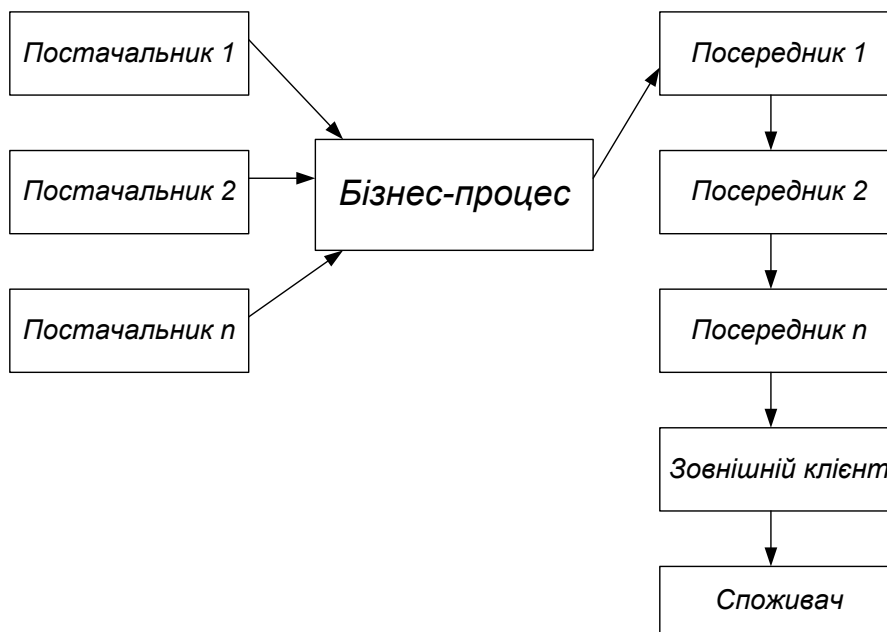

Рисунок 9.1 – Схема бізнес-процесу на підприємстві

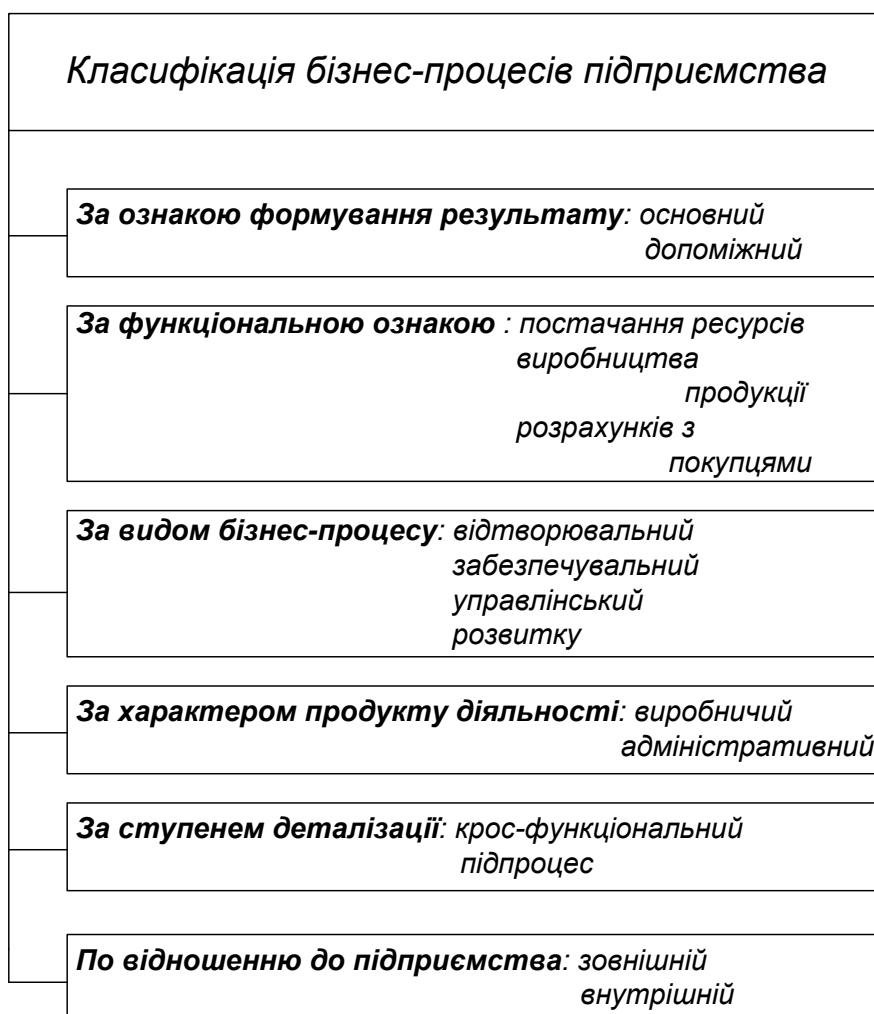

Рисунок 9.2 – Класифікація бізнес-процесів підприємства

9.2. Значення, мета, задачі та інформаційне забезпечення аналізу бізнес-процесів

Інформаційне забезпечення аналізу бізнес-процесів підприємства передбачає використання нормативно-довідкової, планової, фактографічної (облікової, звітної, позаоблікової) інформації.

Характеристика основних джерел інформаційного забезпечення для аналізу бізнес-процесів подана у таблиці 9.1.

Таблиця 9.1 – Характеристика основних джерел інформаційного забезпечення для аналізу бізнес-процесів

1. Довідкова інформація	
Дані бухгалтерії про планову собівартість готової продукції	Витрати сировини, матеріалів та непрямих витрат обчислюється планова собівартість готової продукції
2. Фактографічна інформація	
2.1 Облікова інформація	
Відомість руху матеріалів	Кількість, ціна та сума матеріалів, які витрачені на виробництво готової продукції
Відомість обліку готової продукції	Обсяг виробленої готової продукції
Фактична собівартість готової продукції	Собівартість готової продукції з урахуванням фактичної кількості та ціни витрачених матеріалів
Облік робочого часу	Фактично відпрацьований час для робітників з погодинною оплатою праці
Розрахунково-платіжна відомість	Нарахована заробітна плата, відрахування та утримання на соціальне страхування
Амортизація основних засобів	Амортизація основних засобів відповідно обраного методу та встановлених норм
2.2 Звітна інформація	
Звіт про фінансові результати	Доходи та витрати підприємства за видами діяльності
Звіт про фінансові результати і дебіторську та кредиторську заборгованість	Фінансові результати діяльності підприємства від звичайної діяльності
Звіт про виробництво промислової продукції	Кількість виробленої продукції за її видами
2.3 Позаоблікова інформація	
Результати інвентаризації матеріальних ресурсів	Кількість сировини, матеріалів та готової продукції
Наказ про облікову політику підприємства	Розподіл непрямих витрат, які безпосередньо впливають на собівартість готової продукції

9.3. Аналіз процесу постачання матеріальних ресурсів на підприємстві

Своєчасне забезпечення підприємства якісними матеріальними ресурсами в необхідних об'ємах є запорукою ефективної його роботи та максимального використання робочого. Важливим є також підвищення екстенсивності (поліпшення договірних угод із постачальниками) та інтенсивності (економія використання, власне виробництво) використання матеріальних ресурсів на підприємстві, що дасть змогу забезпечити більші обсяги випуску продукції.

Через це можна виділити такі напрямки аналізу процесу постачання матеріальних ресурсів:

- аналіз термінів і умов поставок;
- аналіз обсягів невиконання об'ємів постачання;
- аналіз невідповідності якості та асортименту матеріальних ресурсів;
- аналіз системи оплати рахунків з постачальниками;
- аналіз складання планів потреби та постачання матеріальних ресурсів;
- аналіз ритмічності постачань матеріальних ресурсів.

Суть ефективності матеріально-технічного забезпечення полягає в укладанні надійних договорів із постачальниками на постачання якісних матеріалів, відповідними об'ємами, необхідної номенклатури, із врахуванням встановлених строків постачання, а також із мінімальними витратами підприємства.

Таким чином, потреба в матеріальних ресурсах підприємства може бути виражена в натуральних одиницях, у грошовому вимірі, а також у терміні забезпечення безперебійної роботи підприємства.

Система показників, за якими можна здійснити оцінювання ступеня забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами подано на рисунку 9.3.

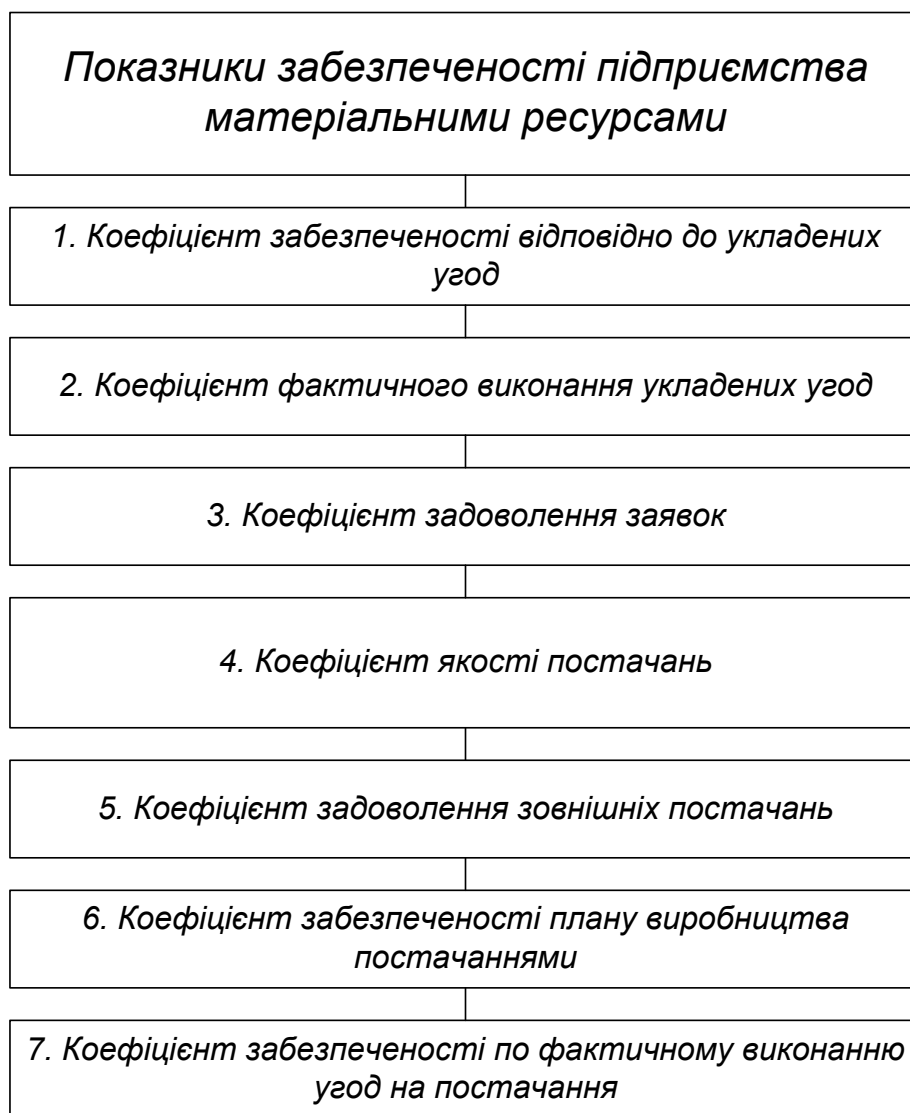

Рисунок 9.3 – Система показників забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами

Важливим також є питання виконання угод щодо забезпечення відповідного асортименту, оскільки порушення асортиментності призводить до перевитрат інших матеріалів і зниження якості продукції. Крім того, якість усіх матеріалів має відповідати відповідним стандартам та технічним умовам.

9.4. Аналіз процесу виробництва готової продукції

Відповідні обсяги виробництва продукції можуть забезпечити отримання підприємством бажаних прибутків. Через це необхідним є аналіз процесу виробництва готової продукції, який здійснюють за такими напрямками:

- аналіз планів із виробництва готової продукції;
- аналіз обсягів виробництва продукції;

- аналіз асортименту виробництва продукції;
- аналіз динаміки виробництва продукції;
- аналіз якості готової продукції;
- аналіз основних чинників, які визначають обсяги виробництва продукції;
- аналіз резервів зростання обсягів виробництва продукції.

Аналіз планів із виробництва готової продукції має проводитися, виходячи із узгодженості обсягів виробництва із потребами споживачів. Крім того, планування випуску готової продукції має відповідати критерію реальності (можливості здійснення в найближчі терміни), напруженості (відповідності еталонним показникам). У разі неможливості дотримання згаданих критеріїв необхідним є перегляд та корекція планів із виробництва готової продукції.

Аналіз обсягів виробництва продукції може бути здійснений за натуральними та вартісними показниками. Вибір способу оцінення залежить від можливостей та зручностей її здійснення, а також фактора врахування інфляційних процесів.

Аналіз асортименту виробництва продукції здійснюють, як правило, розраховуючи коефіцієнт, який визначається співвідношенням обсягу виробництва продукції, зарахованого у виконання плану із асортименту до планового (базового) випуску продукції.

Аналіз динаміки виробництва продукції проводять на основі показників рівномірності та ритмічності виробництва. Нерівномірний або неритмічний випуск продукції призводить до недотримання планів-графіків роботи підприємства.

Оцінка якості готової продукції дає можливість встановити основні напрямки підвищення якості, здійснити аналіз основних показників якості продукції. Також в процесі аналізу якості можуть бути визначені основні показники браку, а також встановлено причини його виникнення.

На обсяги виробництва готової продукції підприємства впливає багато чинників. Основні групи чинників, що визначають обсяги виробництва продукції, подано на рисунку 9.4.

Аналіз резервів зростання виробництва продукції має бути спрямований на пошук шляхів покращення виробництва за рахунок підвищення продуктивності праці, використання прогресивних технологій, скорочення витрат. Усі напрямки пошуку резервів збільшення обсягів виробництва не мають призводити до погіршення якості продукції.

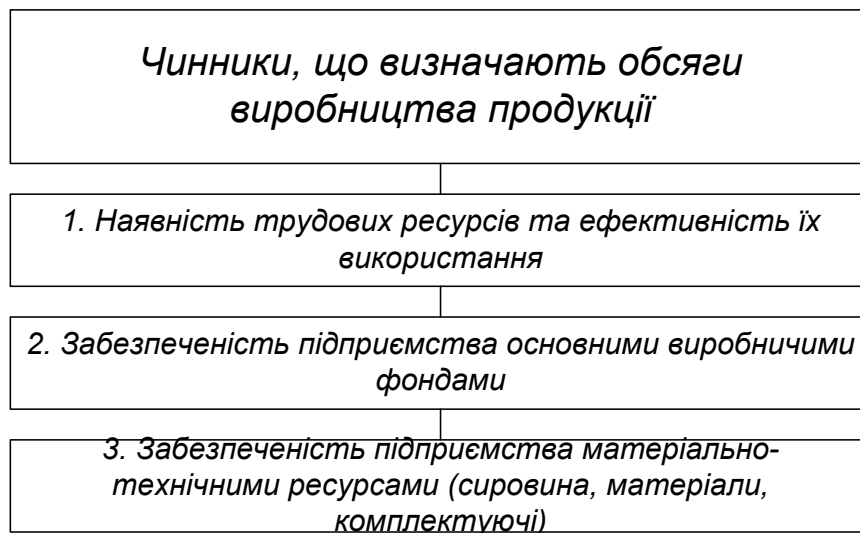

Рисунок 9.4 – Чинники, що визначають обсяги виробництва продукції

9.5. Аналіз процесу реалізації готової продукції

В умовах ринкової економіки, коли на ринку функціонує багато підприємств, що виробляють аналогічну продукцію, основним показником ефективності господарської діяльності підприємства є обсяг реалізованої ним продукції. Обсяги реалізованої продукції мають прямий вплив на величину витрат підприємства, його прибутки та рентабельність.

Основні напрямки аналізу процесу реалізації продукції передбачають:

- аналіз плану реалізації продукції в динаміці, за асортиментом та структурою;
- аналіз виконання договірних зобов'язань;
- аналіз ринків збуту продукції підприємства;
- аналіз каналів збуту продукції;
- аналіз формування цін на продукцію;
- аналіз чинників впливу на обсяги реалізації продукції;
- аналіз резервів збільшення обсягів реалізації продукції.

Аналіз плану реалізації продукції та договірних зобов'язань передбачає визначення виконання плану поставок за відповідний період по підприємству, по окремих споживачах та видах продукції, з'ясування причин невиконання планів та оцінку стану виконання договірних зобов'язань. Основним показником для такого аналізу слугує коефіцієнт виконання договірних зобов'язань. До основних причин невиконання планів та договірних зобов'язань можна віднести скорочення обсягів виробництва продукції, відсутність необхідних основних фондів підприємства, зменшення попиту на продукцію.

Заразом, важливим є аналіз потенційних ринків збуту продукції, оскільки саме ринки збуту визначають основні вимоги до продукції, її цінову характеристику, базових конкурентів. Також, за умов виходу на міжнародні ринку збуту, важливим є врахування міжнародних вимог до конкурентоспроможності та якості продукції. Основними показниками для аналізу ринків збуту є показник місткості товарного ринку (обсяг товарів, що реалізуються на цьому ринку за рік), показник ринкової частки (відношення обсягів продажів конкретного підприємства до місткості цього ринку).

Під час аналізу каналів збуту готової продукції, як правило, оцінюють динаміку, структуру просування товарів, обсяг та тип каналів збуту. До основних причин скорочення каналів збуту можна віднести недосконалу економічну кон'юнктуру, неефективний менеджмент, слабка служба збуту підприємства.

Аналіз цінової політики підприємства передбачає встановлення цін та тарифів на продукцію підприємства та регулювання цінової політики. Під час формування цінової політики важливим є врахування типу ринку, визначення мети ціноутворення на продукцію, аналіз витрат та попиту на продукцію, вибір методу ціноутворення, врахування цінової політики конкурентів.

Основні аналіз резерви збільшення обсягів реалізації продукції подано на рисунку 9.5.

9.6. Аналіз процесу розрахунків з покупцями готової продукції

Невід'ємною складовою забезпечення ефективності господарської діяльності підприємства є своєчасність розрахунків із покупцями. Адже заборгованості по розрахунках із покупцями призводять до зниження суми оборотного капіталу підприємства, а також не може дати об'єктивної оцінки щодо попиту на цю продукцію та сприйняття її споживачами.

Аналіз процесу розрахунків з покупцями готової продукції може проводитися за такими напрямками:

- аналіз споживачів продукції підприємства;
- аналіз виконання договірних зобов'язань;
- аналіз способів розрахунків;
- аналіз заборгованостей споживачів;
- аналіз динаміки відвантаження та продажів;
- прогнозування обсягів заборгованостей.

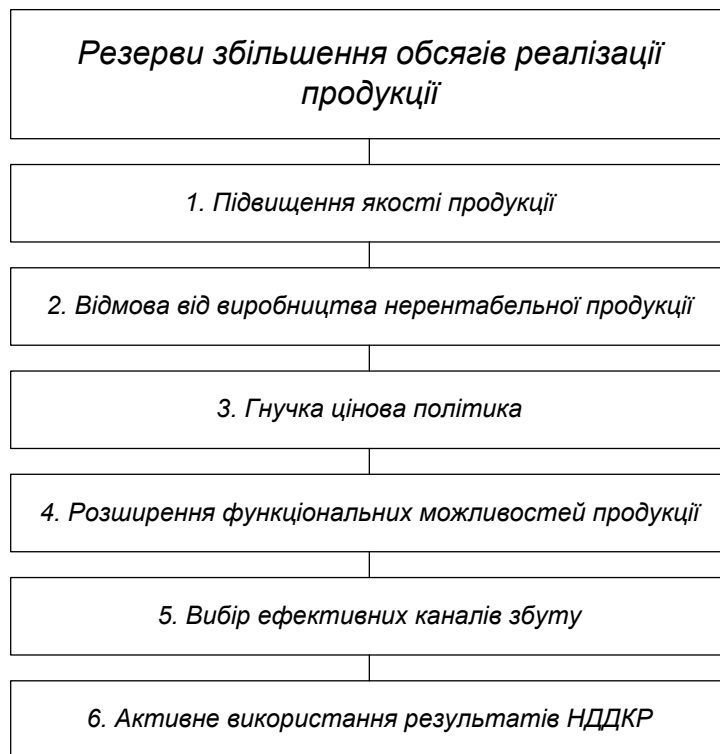

Рисунок 9.5 – Резерви збільшення обсягів реалізації продукції

Основні шляхи оптимізації процесу розрахунків з покупцями готової продукції підприємства подано на рисунку 9.6.

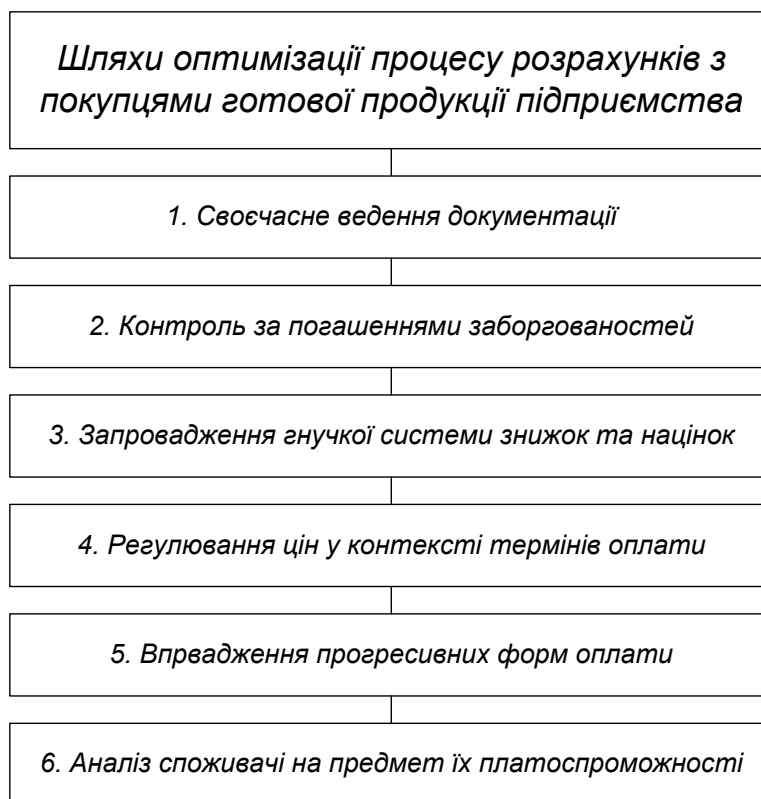

Рисунок 9.6 – Шляхи оптимізації процесу розрахунків з покупцями готової продукції підприємства

9.7. Можливості оптимізації бізнес-процесів підприємства

Оскільки зовнішнє середовище підприємства постійно знаходиться в динаміці, то одним із основних напрямків підвищення ефективності його роботи є налагодження гнучкої політики ведення бізнесу.

Оптимальність ведення сучасного бізнесу досить зручно визначати на основі економіко-математичного моделювання бізнес-процесів. З цією метою кожен бізнес-процес підприємства має бути описаний за допомогою спеціального інструментарію. Також необхідним є визначення відповідальних осіб за здійснення тих чи інших процесів, вхідних матеріалів, а також запланованих результатів. В результаті такого аналізу необхідним є визначення основних недоліків ведення бізнес-процесів на підприємстві, встановлення причин їх допущення, а також прогнозування одержаних відхилень від запланованих результатів.

За результатами такого моделювання можна сформулювати ряд управлінських рішень, направлених на оптимізацію бізнес-процесів на підприємстві, а також передбачити можливі ефекти від їх впровадження.

За рахунок оптимізації бізнес-процесів підприємства можна досягнути зменшення витрат підприємства, підвищення відповідальності та продуктивності праці працівників, поліпшення результатів діяльності підприємства, впровадження сучасних інформаційних технологій, підвищення ефективності системи менеджменту на підприємстві, покращення системи сертифікації та стандартизації, підвищення інвестиційної привабливості.

Основні способи оптимізації бізнес-процесів на підприємстві подано на рисунку 9.7.

Рисунок 9.7 – Способи оптимізації бізнес-процесів підприємства

➤ Термінологічний словник

Бізнес-процес – це процес, який становить основний бізнес підприємства і створює основний потік доходів.

Постачання – частина логістики, яка охоплює власне закупівлю, складування, транспортування товарів, внутрішню перевірку й зберігання закупленого.

Угода – дії громадян і організацій, спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав або обов'язків.

Виробництво продукції – процес безпосереднього перетворення сировини, матеріалів у готову продукцію.

Асортимент – підбір або набір різноманітних товарів, об'єднаних певною споживчою, торговою або виробничою ознакою.

Номенклатура – це систематизований перелік усіх асортиментних груп товарів і товарних одиниць, що пропонуються виробником для реалізації.

Рівномірність виробництва – це однаковий випуск продукції за рівні проміжки часу.

Ритмічність виробництва – це чітка, стійка й збалансована діяльність підприємства, яка дає можливість своєчасно випускати продукцію та належним чином виконувати свої зобов'язання перед споживачами.

Місткість ринку – максимально можлива кількість товару, яка може бути реалізована в межах певного ринку за певний період.

Канал збуту – шлях товару від безпосереднього виробника до споживача, включаючи оптових та роздрібних торговців.

✓ Контрольні запитання

1. Назвіть суть, зміст та види бізнес-процесів підприємства.
2. Сформулюйте значення, мету, задачі та інформаційне забезпечення аналізу бізнес-процесів.
3. Здійсніть аналіз процесу постачання матеріальних ресурсів на підприємстві.
4. В чому суть аналізу процесу виробництва готової продукції?
5. Проаналізуйте процес реалізації готової продукції.
6. Проведіть аналіз процесу розрахунків з покупцями готової продукції.
7. Назвіть можливості оптимізації бізнес-процесів підприємства.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ, ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ

ТЕМА 10. АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА КОНКУРЕНТНИХ ПОЗИЦІЙ ПІДПРИЄМСТВА

План вивчення теми:

10.1 Поняття, суть і зміст конкурентоспроможності підприємства.

10.2 Значення, мета, задачі та інформаційне забезпечення аналізу конкурентоспроможності підприємства.

10.3 Показники конкурентоспроможності: техніка розрахунку та характеристика.

10.4 Аналіз конкурентних позицій підприємства.

❖ Методичні рекомендації до вивчення теми

10.1 Поняття, суть і зміст конкурентоспроможності підприємства

Однією з основних умов виживання підприємства в умовах ринкової економіки є його конкурентоспроможність. Конкурентоспроможність передбачає здатність продукції або підприємства задовольняти потреби споживачів порівняно із аналогічною продукцією або підприємствами.

Через це визначення рівня конкурентоспроможності продукції, підприємства, регіону та держави в цілому, є визначальним для країни. На рівень конкурентоспроможності країни впливає багато економічних, соціальних, політичних чинників, які формують рівень її конкурентної позиції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Пошук шляхів покращення конкурентоспроможності продукції або підприємства загалом має бути пріоритетним завданням кожної держави, яка прагне зберегти або підвищити рівень своєї економічної безпеки.

Оскільки поняття конкурентоспроможності є досить багатогранним, а сама категорія конкурентоспроможності містить у собі багато різноманітних складових, сьогодні не існує єдиного підходу до оцінення рівня конкурентоспроможності. Загалом конкурентоспроможність підприємства має порівняльний характер, характеризується довгостроковими та короткостроковими чинниками, а також залежить від власних можливостей забезпечити конкурентні позиції своєї продукції.

Категорія конкурентоспроможності підприємства є відносною і може бути оцінена лише порівняно із аналогічними підприємствами. Важливим під час оцінення є вибір бази порівняння. Оскільки, за умов вибору для порівняння підприємства із низькими конкурентними здатностями, оцінка

рівня конкурентоспроможності підприємства буде задалегідь необ'єктивною.

Водночас, необхідно враховувати динаміку зміни ринку, оскільки ринкові умови постійно змінюються.

Також важливо розуміти, що визначальною складовою конкурентоспроможності підприємства є конкурентоздатність його продукції, що забезпечує досягнення відповідних обсягів прибутку.

Проте, потрібно чітко розрізняти категорії конкурентоспроможності підприємства та конкурентоспроможності його продукції. Ці відмінності полягають у врахуванні життєвого циклу продукції та життєвого циклу підприємства під час оцінювання.

Рівень конкурентоспроможності підприємства визначається різноманітними чинниками, які формуються як самим підприємством, так і зовнішнім середовищем його функціонування. Основні чинники, що формують конкурентоспроможність підприємства, подано на рисунку 10.1.

10.2. Значення, мета, задачі та інформаційне забезпечення аналізу конкурентоспроможності підприємства

Основним засобом забезпечення конкурентоспроможності підприємства є його можливість швидко та ефективно реагувати на зміни, що відбуваються у ринковому середовищі.

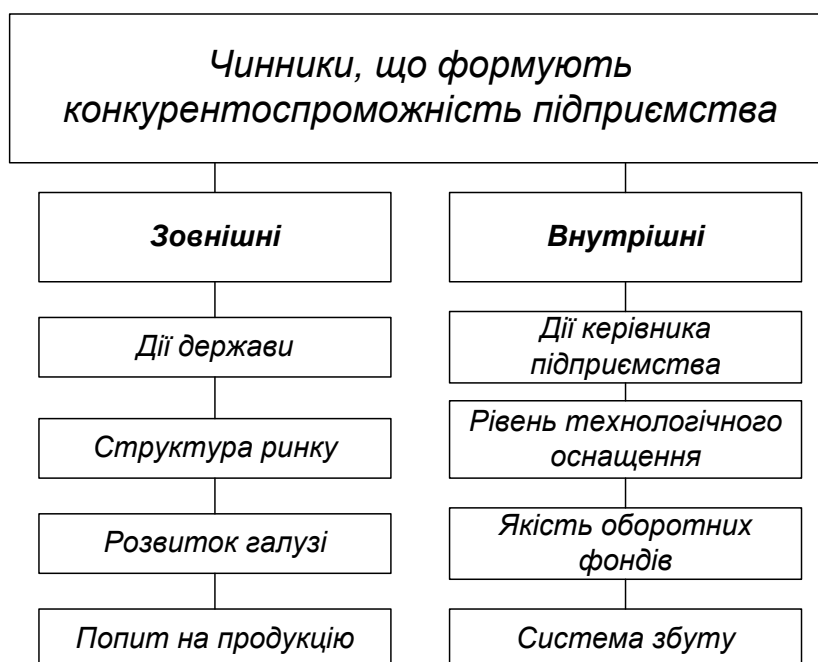

Рисунок 10.1 – Чинники, що формують конкурентоспроможність підприємства

Через це метою аналізу конкурентоспроможності підприємства є виокремлення та оцінення чинників, які формують сприйняття споживачами продукції підприємства.

Оцінення конкурентоспроможності підприємства передбачає вирішення таких задач:

- аналіз конкурентних позицій продукції підприємства;
- аналіз системи управління конкурентоспроможністю;
- аналіз конкурентоспроможності персоналу підприємства;
- аналіз конкурентоспроможності матеріально-технічного забезпечення підприємства;
- аналіз конкурентоспроможності фінансового стану підприємства.

Основні показники, за якими можна здійснити аналіз конкурентоспроможності підприємства, подано на рисунку 10.2.

Відповідно основним інформаційним забезпеченням аналізу конкурентоспроможності підприємства є інформація про фінансову діяльність підприємства, обсяги виробництва та попит на продукцію, спроможність та результативність науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, організаційна структура підприємства, аналіз кадрової політики.

10.3. Показники конкурентоспроможності: техніка розрахунку та характеристика

Серед відомих методів оцінення конкурентоспроможності підприємства найпоширенішого використання набули метод ефективної конкуренції, метод конкурентоспроможності продукції підприємства, матричний метод.

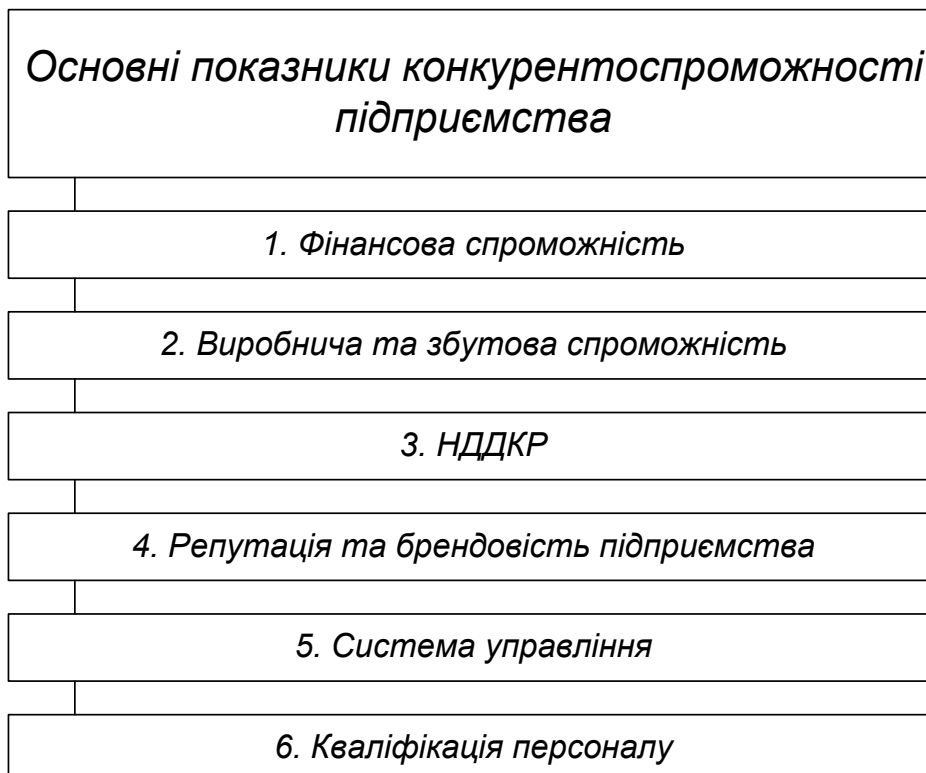

Рисунок 10.2 – Основні показники конкурентоспроможності підприємства

Метод ефективної конкуренції передбачає, що найбільш конкурентоспроможним є те підприємство, яке має найефективнішу систему управління. Ефективність роботи організаційної структури підприємства оцінюється за ефективністю використання ресурсів підприємства відповідними його структурними підрозділами. На рисунку 10.3 наведено основні показники, що підлягають аналізу під час використання цього методу.

Оскільки кожен із показників має окремий ступінь важливості для різного підприємства, то найкращим шляхом визначення комплексного показника конкурентоспроможності є його розрахунок за допомогою середньозваженої арифметичної оцінки.

Такий алгоритм розрахунку передбачає розрахунок одиничних показників конкурентоспроможності підприємства та переведення їх в п'ятибальну систему; оцінення критеріїв конкурентоспроможності, а також визначення коефіцієнта конкурентоспроможності підприємства.

Рисунок 10.3 – Основні показники для аналізу конкурентоспроможності підприємства за методом ефективної конкуренції

Така техніка розрахунку коефіцієнта конкурентоспроможності підприємства є найбільш ефективною, враховує усі важливі показники конкурентоспроможності, враховує фактор часу, може бути використана для контролю.

Також широкого застосування набув матричний метод оцінення конкурентоспроможності підприємства. Суть методу полягає у формуванні матриці, в яку заносять показники конкурентоспроможності підприємств, що підлягають оціненню. Усі критерії вписують із врахуванням їх вагомості, що визначається експертним шляхом. Далі будують вектор, який складається з максимальних показників і формує додатковий показник матриці. Нормалізують матрицю шляхом стандартизації показників, порівнюючи їх із показниками еталонного підприємства.

Після розрахунку балів показників підприємств відбувається розрахунок результуючого бального показника, а підприємствам присвоюються відповідні рейтингові місця у порядку зростання результуючого показника.

Застосування матричного методу дає можливість визначити основних конкурентів для підприємства на ринку, а також здійснити оцінення потенціалу конкурентоспроможності конкретного підприємства.

Потенціал конкурентоспроможності підприємства є досить багатограним та вміщує в собі такі вагомні складові, як: маркетингову, виробничу, фінансову, кадрову. Кожна із згаданих складових характеризується набором відповідних показників, поліпшення яких сприяє підвищенню рівня конкурентоспроможності підприємства.

10.4. Аналіз конкурентних позицій підприємства

На основі певного рівня конкурентоспроможності підприємства можна здійснити аналіз його найбільш конкурентних позицій. Основними завданнями такого аналізу є розробка заходів із підвищення конкурентоспроможності, залучення інвестицій, пошук нових ринків збуту.

Метою аналізу конкурентних позицій підприємства є виокремлення його положення в галузі, а також виявлення факторів впливу на його конкурентоспроможність.

Основні методи для визначення конкурентних позицій підприємства подано на рисунку 10.4.

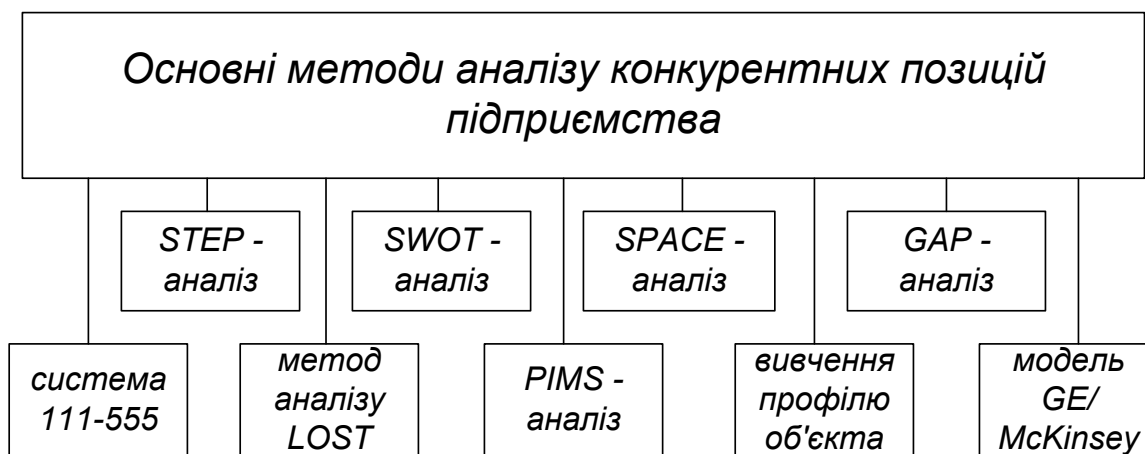

Рисунок 10.4 – Методи аналізу конкурентних позицій підприємства

STEP-аналіз комплексно характеризує зовнішню економічну ситуацію. За результатами аналізу формується матриця «чинник-підприємство».

SWOT-аналіз дозволяє визначити сильні та слабкі сторони, можливості підприємства та його загрози, а також вибрати відповідну стратегію подальшого розвитку підприємства відповідно до його конкурентних переваг.

SPACE-аналіз передбачає побудову матриці та вектора позиції підприємства, що оцінюється. Положення вектора визначатиме подальшу стратегію розвитку підприємства.

GAP-аналіз полягає у виборі стратегії подальшого розвитку підприємства із врахуванням найвищого рівня вимог. Аналіз може бути застосований як для окремого підприємства, так і для групи підприємств.

Система 1111-5555 дозволяє здійснити аналіз конкурентних позицій за показниками якості, ціни, сервісного обслуговування, експлуатаційних витрат. Як систему оцінювання вибрано шкалу від 1 до 5. Відповідно до отриманого співставлення оцінок можна зробити висновок про конкурентні позиції підприємства.

LOST-аналіз передбачає детальне, послідовне обговорення проблем конкурентоспроможності підприємства на різних рівнях. Кінцевим результатом є формування позиції підприємства, що дозволяє максимально використати свої конкурентні переваги.

PIMS-аналіз використовує матричний апарат, що дозволяє побудувати матрицю із якісних характеристик підприємства. Така матриця дозволяє перейняти позитивний досвід інших підприємств, а також чітко виокремити свої конкурентні позиції.

Вивчення профілю об'єкта створює профіль підприємства, яке

аналізується. Профіль складатиметься із характеристик підприємства завдяки яким воно має конкурентні переваги. Характеристики підлягають оцінюванню та дають можливість також оцінити конкурентні позиції основних конкурентів.

Модель GE/McKinsey також являє собою матрицю із дев'яти квадрантів та описує довгострокову стратегію галузі. Показники використовують із врахуванням коефіцієнтів вагомості. Підприємства розташовуються на матриці із врахуванням розміру ринку. Для кожного підприємства залежно від його положення формується стратегія.

➤ Термінологічний словник

Конкурентоспроможність продукції – здатність продукції відповідати вимогам конкурентного ринку, запитам покупців порівняно з іншими аналогічними товарами, поданими на ринку.

Конкурентоспроможність підприємства – здатність підприємства створювати, виробляти і продавати товари і послуги, цінові й нецінові якості яких привабливіші, ніж в аналогічній продукції конкурентів.

Стратегія – обраний курс економічної політики, розрахований на тривалу перспективу й вирішення масштабних економічних та соціальних завдань.

Конкурентна стратегія – спосіб отримання стійких конкурентних переваг підприємства на ринку.

✓ Контрольні запитання

1. Сформулюйте поняття, суть і зміст конкурентоспроможності підприємства.
2. В чому суть, мета, задачі та інформаційне забезпечення аналізу конкурентоспроможності підприємства?
3. Охарактеризуйте показники конкурентоспроможності: техніка розрахунку та характеристика.
4. Як здійснюється аналіз конкурентних позицій підприємства?
5. Які основні можливості підвищення конкурентоспроможності підприємства?

ТЕМА 11. ОСНОВИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО АНАЛІЗУ

План вивчення теми:

11.1 Значення, інформаційне забезпечення і задачі аналізу інвестиційної діяльності підприємства.

11.2 Методи аналізу і оцінки реальних інвестицій.

11.3 Методика оцінки інвестиційної привабливості підприємства.

11.4 Прогнозування інвестиційної привабливості підприємства.

❖ Методичні рекомендації до вивчення теми

11.1 Значення, інформаційне забезпечення і задачі аналізу інвестиційної діяльності підприємства

Інвестиції – це вкладення коштів з метою комерційної вигоди, тобто отримання прибутку. Величина прибутку від вкладення коштів має бути такою, щоб покрити інвестору обсяги ризиків, рівень інфляційних впливів, а також можливі вигоди від використання коштів у цей період.

Аналіз процесу інвестиційної діяльності передбачає створення організаційного, методичного та інформаційного забезпечення, оцінення реального стану об'єктів дослідження, формування системи нормативних показників, порівняння фактичних показників із нормативними, аналіз можливих причин за умов відхилення фактичних показників від нормативних.

Об'єктом аналізу інвестиційної діяльності є діяльність підприємства.

Суб'єктами інвестиційної діяльності можуть бути: інвестори, виконавці, користувачі об'єктів інвестиційної діяльності, постачальники товарно-матеріальних цінностей, устаткування й проектних розробок, юридичні особи, громадяни України, іноземні юридичні або фізичні особи, державні й міжнародні організації та ін.

В загальному вигляді систему аналізу інвестиційної діяльності можна показати у вигляді схеми, поданої на рисунку 11.1.

Аналіз інвестиційної діяльності є підставою формування можливостей підприємства, як на рівні регіону, так і на рівні країни в цілому. Також результати аналізу інвестиційної діяльності є підґрунтям прийняття ефективних управлінських рішень, що дозволяє покращити результати діяльності підприємства, галузі, країни.

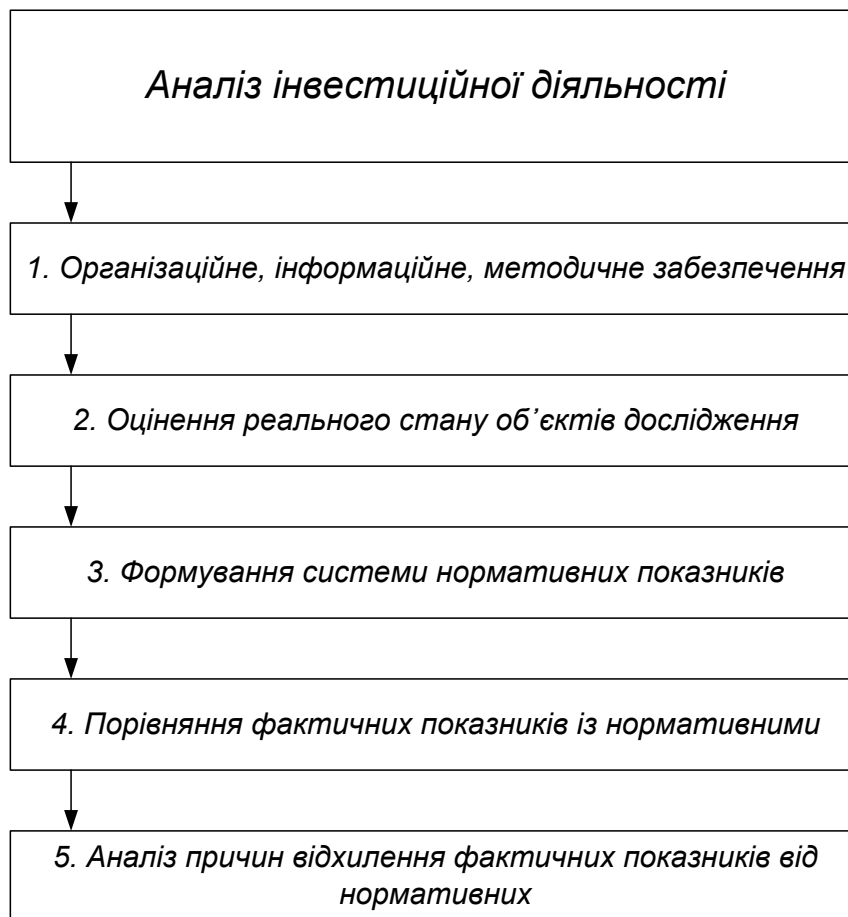

Рисунок 11.1 – Схема аналізу інвестиційної діяльності

Метою аналізу інвестиційної діяльності підприємств є дослідження основних параметрів, що характеризують процес інвестування і мають вплив на структуру активів і пасивів балансу.

Для досягнення поставленої мети необхідним є розв'язання таких задач:

- проаналізувати фактичні та планові показники інвестиційної діяльності підприємства;
- визначити резерви інвестиційних потоків;
- здійснити пошук можливих джерел інвестування;
- проаналізувати результативність інвестиційних заходів.

Таким чином, основною задачею аналізу інвестиційної діяльності є аналіз динаміки показників ефективності інвестиційної політики та пошук резервів їх поліпшення.

Інформаційне забезпечення аналізу інвестиційної діяльності підприємства включає: Закон України «Про інвестиційну діяльність», «Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств

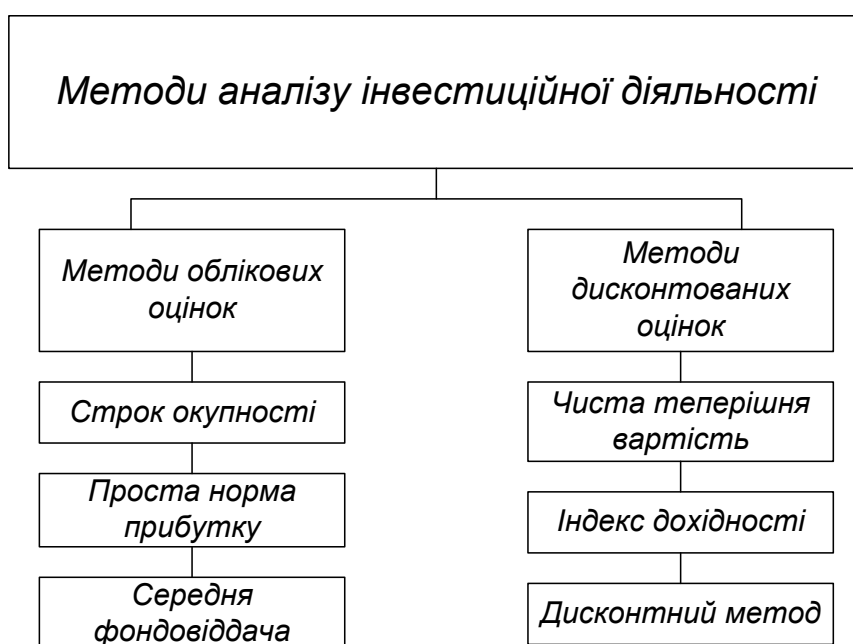
та організацій», «Про затвердження інвестиційних програм і проектів та проведення державної експертизи інвестицій», «Про затвердження форми інформаційного повідомлення про іноземну інвестицію в Україні та форми інвестиційного свідоцтва і розміру плати за державну реєстрацію іноземної інвестиції та видачу інвестиційного свідоцтва», «Положення про Експертну комісію з питань залучення інвестицій в рибпромислову галузь і розвитку її інфраструктури», «Про утворення Ради інвесторів при Кабінеті Міністрів України», «Про утворення Міжвідомчої ради з питань інвестицій та інноваційного розвитку» та інші.

Крім того, може бути використана фактографічна інформація: офіційна інформація Державного комітету статистики України, облікові реєстри, договори, бланки акцій, сертифікатів, прибутковий касовий ордер, виписка банку з поточного рахунку, реєстр цінних паперів, інвентаризаційний акт тощо, документи, що фіксують ухвалені рішення, звітна інформація.

11.2. Методи аналізу і оцінювання реальних інвестицій

Основним критерієм ефективності інвестиційного проекту є співвідношення вкладених інвестицій до величини майбутніх прибутків від інвестиційної діяльності.

Найпоширеніші методи інвестиційного аналізу подано на рисунку 11.2.

Рисунк 11.2 – Методи аналізу інвестиційної діяльності

Строк окупності інвестицій – проміжок часу, за який вкладені інвестиції будуть покриті доходами від інвестування. Недоліком цього методу є неврахування фактора часу, а також нереально передбачувані сподівані терміни окупності. Основною перевагою застосування методу є його простота.

Проста норма прибутку – передбачає визначення відношення між доходом від реалізації інвестиційного проекту і вкладеним капіталом. Перевага методу полягає у можливості швидкого визначення величини майбутнього доходу. Недоліком є неврахування вартості грошей у часі.

Середня фондвіддача проекту – визначається відношенням прибутку, накопиченого за весь період інвестиційного проекту, до залишкової вартості основних засобів. Перевагою методу є актуальність його застосування в проектах, що передбачають інвестиції у придбання основних засобів. Недолік – не врахування фактору часу.

Чиста теперішня вартість інвестиційного проекту – це величина, одержана шляхом дисконтування різниці між всіма річними відтоками та притоками реальних грошей, накопичуваних за термін економічного життя проекту. Якщо розрахована величини менша нуля – проект збитковий, якщо більша – прибутковий, якщо дорівнює нулю – проект не принесе прибутку.

Метод індексу доходності передбачає визначення співвідношення між чистою теперішньою вартістю інвестиційного проекту та сумою інвестиційних витрат.

Перевагою методу є можливість визначити рівень прибутковості проекту та оперативність використання. Недоліком є те, що цей метод не показує фактичну величину прибутку.

Дисконтний метод полягає у визначенні часу, коли дисконтовані грошові потоки зрівняються з дисконтованими потоками інвестиційних витрат. Перевагою є врахування фактора часу.

11.3. Методика оцінення інвестиційної привабливості підприємства

Загальна методика оцінення інвестиційної привабливості підприємства подана на рисунку 11.3.

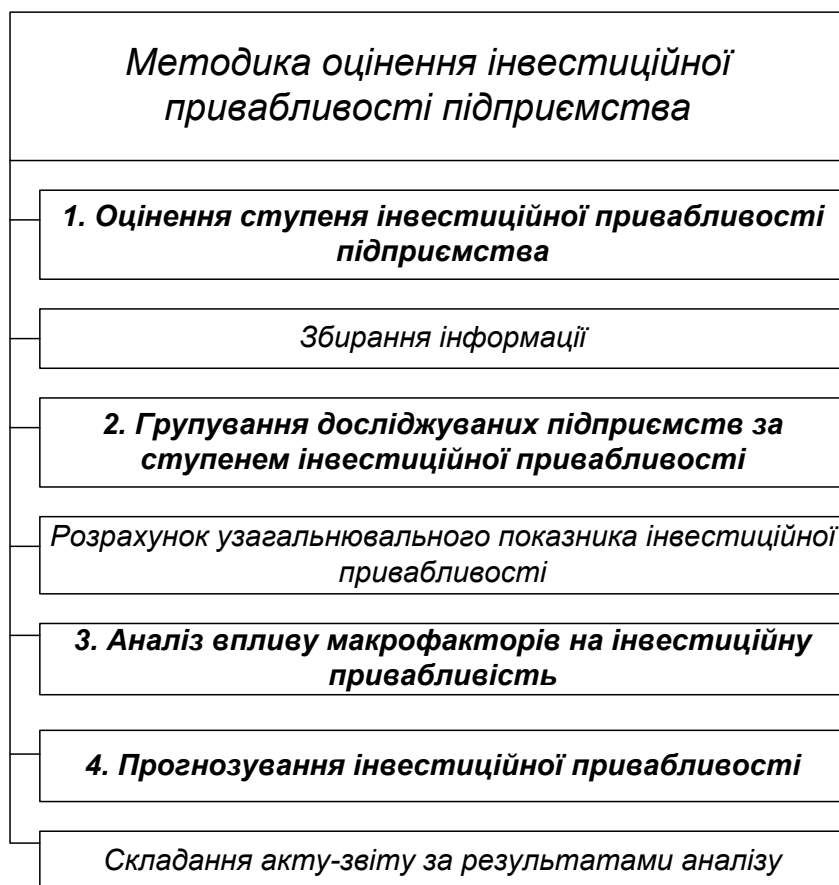

Рисунок 11.3 – Методика оцінення інвестиційної привабливості підприємства

Важливим моментом під час оцінення інвестиційної привабливості підприємства є вибір оптимальної системи показників.

Оцінення інвестиційної привабливості підприємства виконують у такій послідовності:

1. Обчислення значень основних показників, які характеризують фінансовий стан суб'єкта господарювання: оцінки майнового стану об'єкта інвестування; оцінки фінансової стійкості інвестованого об'єкта; оцінки ліквідності об'єкта інвестування; оцінки прибутковості об'єкта інвестування; оцінки ділової активності; оцінки ринкової активності інвестованого об'єкта.

2. Оцінення й узагальнення основних показників; розрахунок узагальнювального показника на підставі експертної бальної оцінки; визначення класу інвестиційної привабливості суб'єкта господарювання.

3. Побудова рейтингу інвестиційної привабливості.

11.4. Прогнозування інвестиційної привабливості підприємства

На рисунку 11.4 подано основні критерії інвестиційної привабливості, підприємства.

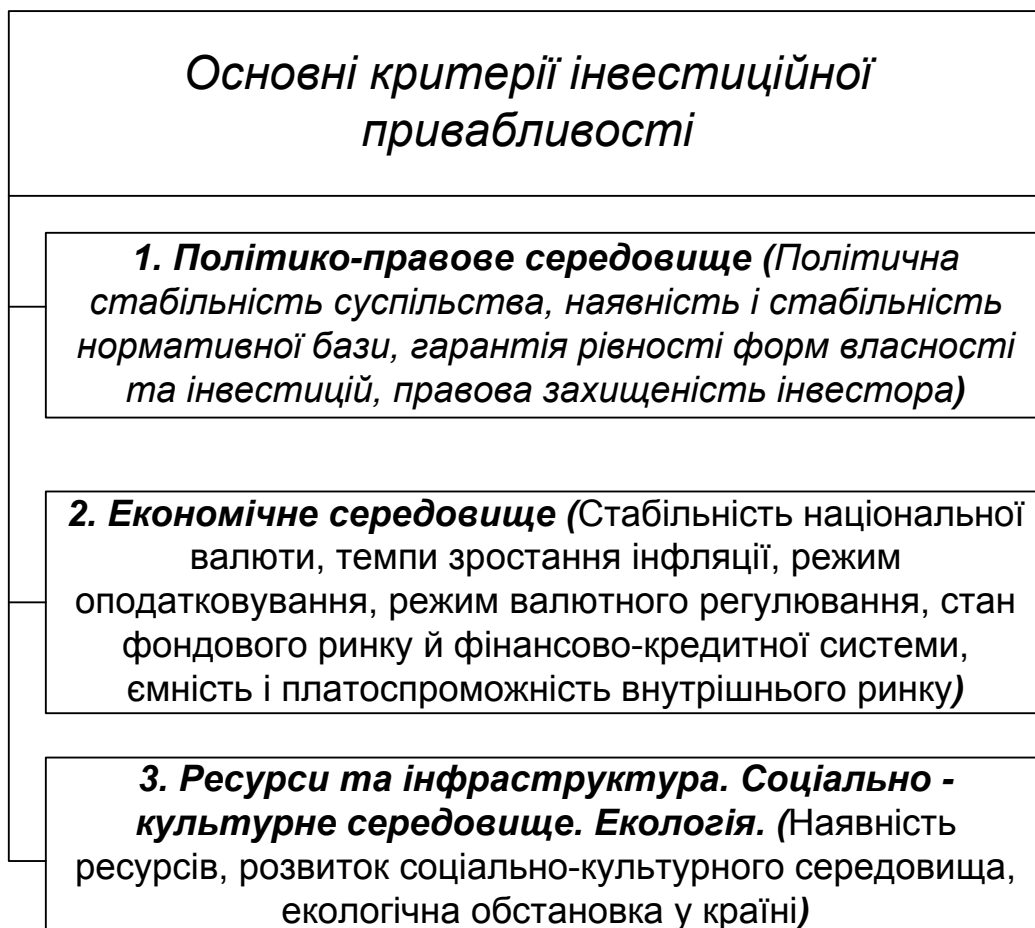

Рисунок 11.4 – Основні критерії інвестиційної привабливості

Крім оцінки ефективності зовнішнього середовища для функціонування підприємства можуть бути використані критерії оцінення віддачі підприємства в зовнішнє середовище: економічне, ринкове, податкове, фінансово-кредитне, соціально-культурне, державно-правове, інвестиційне, інформаційне, ресурсне, екологічне.

На підставі зазначених критеріїв можна надалі спрогнозувати тенденції зростання інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання на найближчу перспективу.

➤ Термінологічний словник

Інвестиції – довгострокові вкладення капіталу у підприємницьку діяльність з метою отримання прибутку.

Реальні інвестиції – вкладення коштів у реальні активи.

Строк окупності – кількість часу, необхідна на покриття витрат на той чи інший проект або для повернення коштів, вкладених

підприємством, за рахунок коштів, одержаних в результаті основної діяльності по проекту.

Дисконтування – метод приведення майбутньої вартості грошових коштів до їх вартості в поточний період.

Внутрішня норма доходності – дисконтна ставка, за якою майбутня вартість грошового потоку від інвестицій приводиться до теперішньої вартості інвестованих коштів.

Прогнозування – процес передбачення майбутнього стану на основі аналізу минулого чи поточного його стану.

✓ Контрольні запитання

1. Значення, інформаційне забезпечення і задачі аналізу інвестиційної діяльності підприємства.
2. Проаналізуйте основні методи аналізу і оцінення реальних інвестицій.
3. В чому суть методики аналізу фінансових інвестицій підприємства?
4. Наведіть методику оцінення інвестиційної привабливості підприємства.
5. Як здійснити прогнозування інвестиційної привабливості підприємства?

ТЕМА 12. СИСТЕМИ АНАЛІТИЧНОГО ВИМІРЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ БІЗНЕСУ ТА МЕТОДИ ПОБУДОВИ РЕЙТИНГОВИХ ОЦІНОК

План вивчення теми:

12.1 Значення, мета, задачі та інформаційне забезпечення аналізу результативності бізнесу. Показники результативності бізнесу.

12.2 Аналіз впливу факторів на відносні показники результативності бізнесу.

12.3 Аналіз рентабельності підприємства з використанням моделі Дюпона.

12.4 Суть та види рейтингових оцінок.

❖ Методичні рекомендації до вивчення теми

12.1. Значення, мета, задачі та інформаційне забезпечення аналізу результативності бізнесу. Показники результативності бізнесу

Оскільки основною метою підприємця є отримання комерційної вигоди, то основним показником ефективності перетворення вхідних ресурсів у готову продукцію є величина отриманого прибутку.

Прибуток підприємства є джерелом його розвитку, а також основним чинником формування державного бюджету від підприємницької діяльності.

З огляду на це основною задачею аналізу результативності бізнес-процесів підприємства є визначення шляхів максимізації прибутку.

Інформаційною базою для аналізу результативності бізнесу є планова, довідкова та нормативна документація підприємства.

Система показників оцінення результативності бізнесу містить абсолютні та відносні показники, які виражені показниками прибутку та рентабельності підприємства.

Рентабельність свідчить про доходність або вигідність діяльності підприємства в цілому або виробництва окремих видів його продукції. В основі розрахунку рентабельності є відношення прибутку від діяльності до відповідних витрат. Через це рентабельність носить відносний характер і може бути виміряна у відсотках або є безрозмірним коефіцієнтом. Такий зміст цього показника дає можливість нівелювати вплив інфляційних процесів під час розрахунків, а також є більш зручним для аналізу динаміки бізнес процесів.

Оскільки в основі розрахунку рентабельності лежить значення прибутку, то існує велика кількість показників рентабельності залежно від відповідних видів прибутку. Система показників рентабельності подана на рисунку 12.1.

Варто зазначити, що в основі розрахунку показників рентабельності може бути не лише величина чистого прибутку, а будь-який показник результатів фінансової діяльності підприємства.

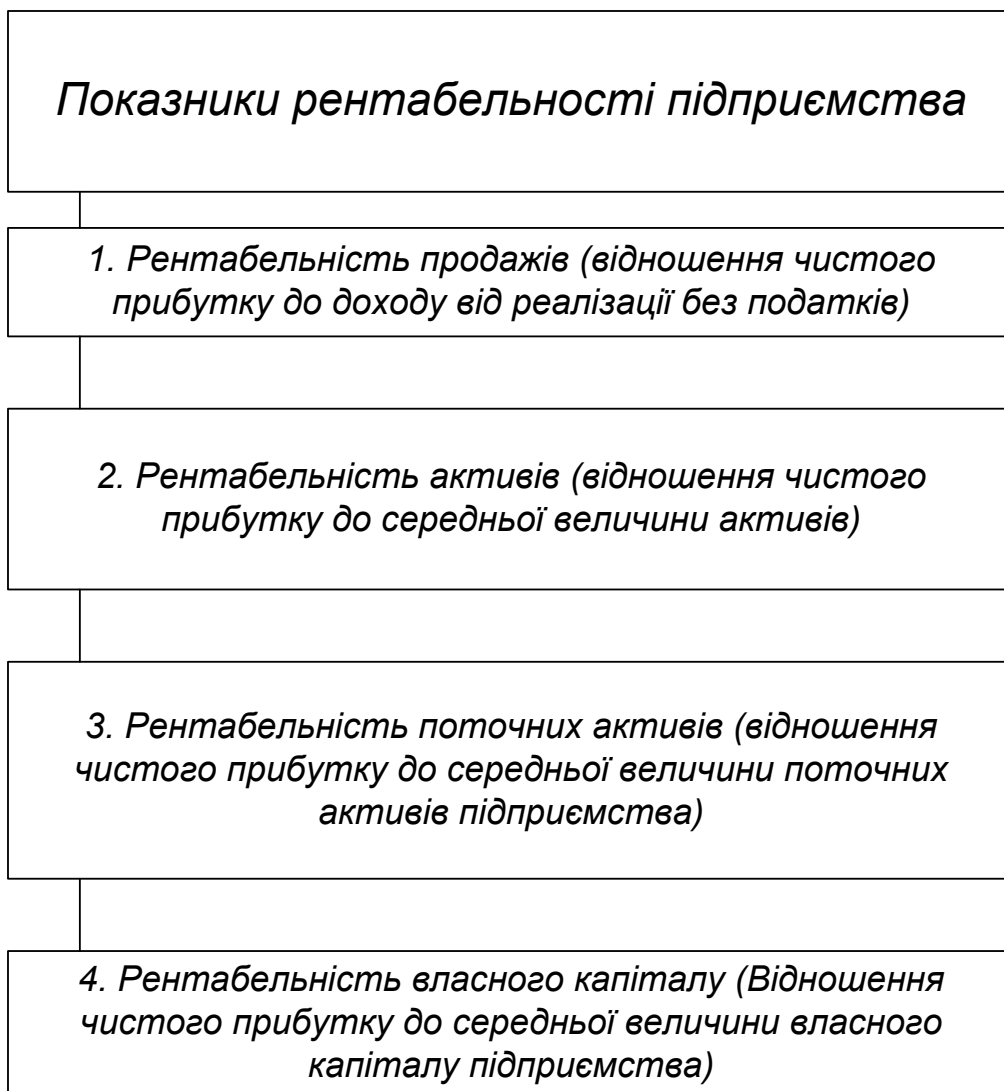

Рисунок 12.1 – Система показників рентабельності підприємства

12.2. Аналіз впливу факторів на відносні показники результативності бізнесу

Під час проведення факторного аналізу показників результативності бізнесу, як правило, використовують метод поширення або подовження факторної моделі. Суть методу полягає в розкладанні у факторну модель показників із різним ступенем деталізації, що дає змогу виявити внутрішні резерви їх покращення.

Так, наприклад, рентабельність активів підприємства залежить від рентабельності продажів. Через це за умов низького рівня рентабельності продажів необхідним є прискорення оборотності активів.

Рентабельність основних засобів залежить від їх вартості та чистого прибутку, що дає можливість визначити вплив на показник рентабельності, обсяги продажів та фондівдачу.

Рентабельність трудових ресурсів залежить від рентабельності продажів, продуктивності праці, обсягів основних фондів та інших.

Таким чином, факторні моделі рентабельності показують основні причинно-наслідкові зв'язки між показниками фінансового стану підприємства і результатами його діяльності.

12.3. Аналіз рентабельності підприємства з використанням моделі Дюпона

Аналіз рентабельності підприємства із використанням моделі Дюпона дозволяє на основі детермінованого факторного аналізу визначити кількісний та якісний вплив різних факторів на результувальний показник.

Разом із тим деталізація показників факторної моделі дає можливість встановити причинно-наслідкові зв'язки зміни складових моделі.

Під час розкладання показників на складові частини, видно, що варіювання показника прибутковості власного капіталу залежить від різноманітних показників основної діяльності підприємства. Вагомість конкретних факторів пояснюється тим, що вони підсумовують всі сторони основної діяльності підприємства.

Така факторна модель містить в собі рентабельність продукції, рентабельність використання ресурсів і рентабельність власного капіталу.

Під час аналізу визначається вплив фінансової складової із розрахунком впливу зміни рентабельності власного капіталу із зміною валового прибутку на 1%.

12.4. Сутність та види рейтингових оцінок

В основі рейтингових оцінок лежить комплексний підхід до оцінення діяльності підприємства. Результувальний показник містить фактори, що характеризують виробничий потенціал підприємства, рентабельність його продукції, результативність використання виробничих і фінансових ресурсів, обсяги коштів, їх джерела та інше.

Метод рейтингового оцінення передбачає порівняння системи показників фінансово-економічного стану підприємства з базовим еталонним підприємством, що має найкращі результати.

До переваги такого методу можна віднести можливість проведення порівняльного аналізу різноманітних суб'єктів ринкових відносин.

Процедура проведення рейтингового оцінення підприємства подана на рисунку 12.2.

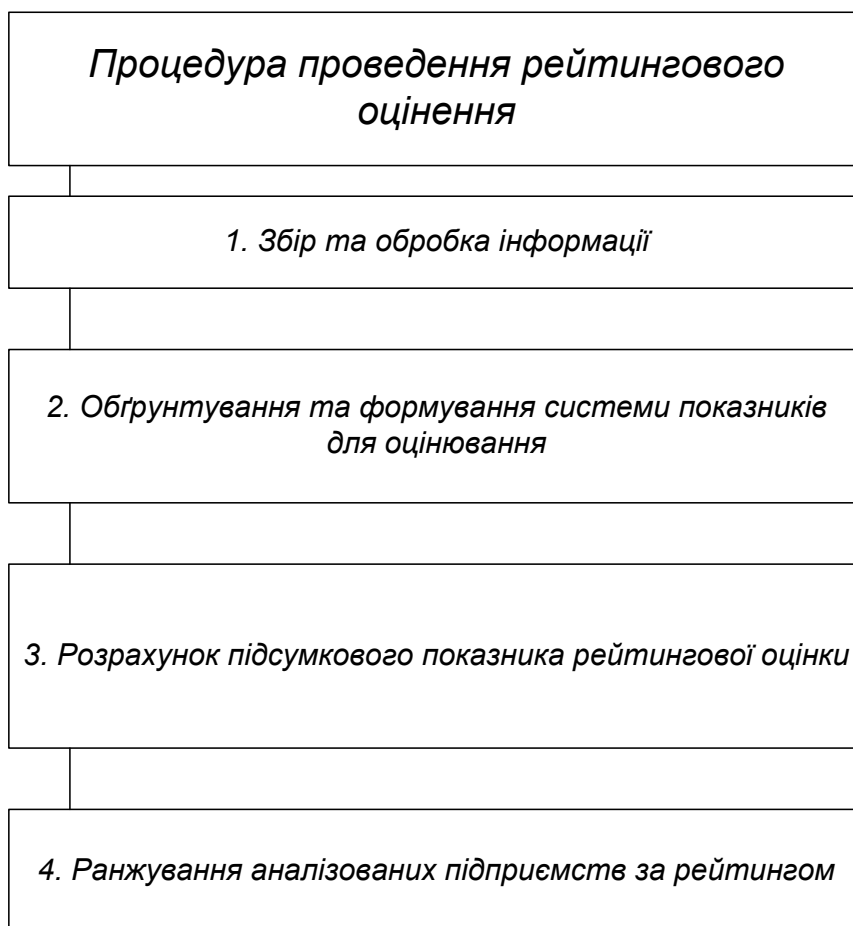

Рисунок 12.2 – Процедура проведення рейтингового оцінення

Також можливим є застосування матричних моделей, на основі яких можна розрахувати інтегральний показник.

➤ Термінологічний словник

Бізнес – підприємницька, комерційна чи будь-яка інша діяльність, що не може суперечити закону і спрямована на отримання прибутку.

Прибуток – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати.

Рентабельність – відносний показник прибутковості, що характеризує ефективність господарської та фінансової діяльності підприємства.

Рейтинг – числовий або порядковий показник успішності або популярності, який відображає важливість або вплив певного об'єкта на явище.

✓ **Контрольні запитання**

1. Яке значення, мета, задачі та інформаційне забезпечення аналізу результативності бізнесу?
2. Охарактеризуйте систему відносних показників, які характеризують результативність бізнесу.
3. В чому суть та методика аналізу впливу факторів на відносні показники результативності бізнесу?
4. Аналіз рентабельності підприємства з використанням моделі Дюпона.
5. Поясніть суть та види рейтингових оцінок.

Список літератури

1. Адлер О. О. Методичні вказівки до підготовки та написання курсової роботи з дисципліни «Аналіз господарської діяльності» для студентів, що навчаються за напрямом підготовки 6.030601 – Менеджмент / Уклад. О. О. Адлер. – Вінниця : ВНТУ, 2016. – 23 с.
2. Андреева Г. І. Економічний аналіз : навчально-методичний посібник / Андреева Г. І. – К. : Знання, 2008. – 263 с.
3. Бабенко В. Г. Механізм страхування фінансових ризиків : монографія / Бабенко В. Г. – Мелітополь : ТДАТУ, 2009. – 287 с.
4. Баканів М. І. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / Баканів М. І. – К. : Кондор, 2009. – 296 с.
5. Білик М. Д. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / Білик М. Д., Павловська О. В, Притуляк Н. М., Невмержицька Н. Ю. – К. : КНЕУ, 2005. – 592 с.
6. Білуха М.Т. Теорія бухгалтерського обліку: підручник/ М. Т. Білуха. – К. : Цент навчальної літератури 2007. – 690 с.
7. Булатів А. С. Економічний аналіз діяльності підприємств : навч. посіб. / Булатів А. С. – К. : Знання, 2007. – 408 с.
8. Бутинець Ф. Ф. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності : навчальний посібник / За ред. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : «Рута», 2001. – 544 с.
9. Гадзевич О. І. Основи економічного аналізу і діагностики фінансово-господарської діяльності підприємств : навч. посіб. / О. І. Гадзевич. – К. : Кондор, 2007. – 180 с.
10. Герасимова В. Д. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности промышленного предприятия : учеб. пособие / Герасимова В. Д. – М. : КНОРУС, 2011. – 360 с.
11. Комплексный экономический анализ финансово-хозяйственной деятельности организации / Б. И. Герасимов, Т. М. Коновалова, С. П. Спиридонов, Н. И. Саталкина. – Тамбов : ТГТУ, 2008. – 160 с.
12. Гречина І. В. Оцінка інвестиційної привабливості торговельних підприємств : монографія / І. В. Гречина, П. М. Сухарев. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2010. – 417 с.
13. Гушко С. В. Фінансовий аналіз : навч. посібник / С. В. Гушко, А. В. Шайкан, Н. П. Шайкан, О. А. Гушко. – Вид. 2-ге, перероб. і допов. – Кривий Ріг : Чернявський Д. О., 2011. – 174 с.
14. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання : навч.

посібник для студ. вищ. навч. закл. / Донець Л. І. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.

15. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання : монографія / А. О. Єпіфанов, Н. А. Дехтяр, Т. М. Мельник та ін. / За ред. д-ра екон. наук А. О. Єпіфанова. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 286 с.

16. Костенко Т. Д. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства : навч. посіб. / Костенко Т. Д. – Вид. 2-ге перероб. та допов. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 400 с.

17. Іванов Ю. Б. Конкурентні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток : монографія / Ю. Б. Іванов, П. А. Орлов, О. Ю. Іванова. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2008. – 352 с.

18. Ізмайлова К. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / Ізмайлова К. В. – К. : МАУП, 2001. – 152 с.

19. Карамзін В. Я. Фінансовий аналіз : навч. посібник / Карамзін В. Я. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 392 с.

20. Кіндрацька Г. І. Економічний аналіз : підручник / Г. І. Кіндрацька. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К. : Знання, 2008. – 487 с.

21. Теорія економічного аналізу : навчально-методичний посібник / Уклад. Т. М. Ковальчук. – Чернівці : Рута, 2008. – 392 с.

22. Ковальчук К. Ф. Аналіз господарської діяльності: теорія, методика, розбір конкретних ситуацій : навчальний посібник. / К. Ф. Ковальчук. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 326 с.

23. Кожанова Є. П. Економічний аналіз : навч. посібник / Є. П. Кожанова. – 3-тє вид., доопр. і допов. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2009. – 344 с.

24. Козак І. І. Економічний аналіз : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / І. І. Козак. – 2-ге вид. – Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2010. – 217 с.

25. Організація і методика економічного аналізу : навч. посіб. / Т. Д. Косова, П. М. Сухарев, Л. О. Ващенко та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.

26. Костирко Л. А. Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства : монографія / Костирко Л. А. – Луганськ, 2008. – 336 с.

27. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. / Краснокутська Н. С. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.

28. Кузьмін О. Є. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків : навч. посіб. / О. Є. Кузьмін, Г. Л. Вербицька, О. Г. Мельник. – Л. : Видавництво національного ун-ту «Львівська політехніка», 2008. – 212 с.

29. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу : навч. посіб. / Купалова Г. І. – К. : Знання, 2008. – 639 с.
30. Лазаришина І. Д. Методологія та організація економічного аналізу : навч. посіб. / Лазаришина І. Д. / Український держ. ун-т водного господарства та природокористування. – Рівне : УДУВГП, 2004. – 112 с.
31. Магопець О. А. Фінансовий аналіз : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл., які навч. за освіт.-проф. прогр. магістра за спец. «Облік і аудит» / О. А. Магопець. – Кіровоград : КОД, 2010. – 278 с.
32. Потенціал підприємства: формування та оцінювання : конспект лекцій для студентів. / Т. О. Мамаєва, В. І. Торкатюк, Н. М. Золотова, М. П. Пан. – Харків : ХНАМГ, 2007. – 154 с.
33. Мних Є. В. Економічний аналіз діяльності підприємства : підручник / Мних Є. В. ; Київський національний торговельно-економічний ун-т. – К., 2008.
34. Мочаліна З. М. Економічний аналіз (модульний варіант) : навч. посіб. / З. М. Мочаліна, В. Т. Плакіда, А. Є. Ачкасов. – Харків : ХНАМГ, 2007. – 408 с.
35. Оліфіров О. В. Контролінг інформаційної системи підприємства : навчальний посібник / Оліфіров О. В. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2003. – 326 с.
36. Отенко І. П. Аналіз та оцінка стратегічного потенціалу підприємства : наук. вид. / І. П. Отенко, Л. М. Малярець, Г. А. Іващенко. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2007. – 347с.
37. Петряєва З. Ф. Організація і методика економічного аналізу : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / З. Ф. Петряєва, Г. Г. Хмеленко ; Харківський національний економічний ун-т. – Х. : ХНЕУ, 2009. – 236 с.
38. Петряєва З. Ф. Організація і методика економічного аналізу: навч. посіб. / З. Ф. Петряєва, Г. Г. Хмеленко. – Х. : ХНЕУ, 2008. – 240 с.
39. Попович П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання : підручник / Попович П. Я. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 630 с.
40. Прокопенко І. Ф. Методика і методологія економічного аналізу : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / І. Ф. Прокопенко, В. І. Ганін. – К. : ЦУЛ, 2008. – 430 с.
41. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємств / Г. В. Савицька. – К. : Знання, 2004. – 654 с.
42. Сіменко І. В. Якість систем управління підприємствами: методологія, організація, практика : монографія / Сіменко І. В. – Донецьк :

ДонНУЕТ, 2009. – 394 с.

43. Економічний аналіз в системі податкового контролю: організація і методика : навч. посіб. / П. М. Сухарев, Л. О. Сухарева, О. О. Назаренко та ін. – Донецький держ. ун-т економіки, торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. – 124 с.

44. Сухарев П. М. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / П. М. Сухарев, Т. Д. Косова, І. В. Сіменко. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2002. – 299 с.

45. Тарасенко Н. В. Економічний аналіз : навч. посіб. для студ. вищ. закладів освіти / Н. В. Тарасенко. – 4-те вид., стер. – Л. : Новий Світ-2000, 2008. – 344 с.

46. Титаренко В. Є. Оцінювання та розвиток конкурентоспроможності промислових підприємств : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01 / В. Є. Титаренко ; Економіка, організація і управління підприємствами. – Л., 2005. – 20 с.

47. Фаріон І. Д. Організація обліку, контролю й аналізу : навч. посіб. / І. Д. Фаріон, І. В. Перезова / Тернопільський національний економічний ун-т. – Т. : Економічна думка, 2007. – 714 с.

48. Чигринська О. С. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. / О. С. Чигринська, Т. М. Власюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 232 с.

49. Чумаченко М. Г. Економічний аналіз : навч. посібник / М. А. Болюх. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : КНЕУ, 2003. – 555 с.

50. Шеремет А. Д. Теория экономического анализа /А. Д. Шеремет. – М. : ИНФРА-М, 2011. – 352 с.

51. Шиян Д. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / Шиян Д. В. – К. : А.С.К., 2005. – 240 с.

52. Шкарабан С. І. Організація і методика економічного аналізу (Збірник задач) : для студ. екон. спец. вищ. навч. закл. / С. І. Шкарабан ; Тернопільський національний економічний ун-т. – Т. : ТНЕУ, 2009. – 176 с.

53. Яценко В. М. Фінансовий аналіз : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / Яценко В. М., Шинкаренко О. М., Бразілій Н. М. – Черкаси : ЧДТУ, 2010. – 267 с.

Навчальне видання

**Адлер Оксана Олександрівна
Лесько Олександр Йосипович**

АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Навчальний посібник

Рукопис оформив *О. Адлер*

Редактор *Т. Старічек*

Оригінал-макет виготовив *О. Ткачук*

Підписано до друку 11.09.2019.
Формат 29,7×42¼. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 6,96.
Наклад 50 (1-й запуск 1–21) пр. Зам. № 2019-115.

Видавець та виготовлювач
Вінницький національний технічний університет,
інформаційний редакційно-видавничий центр.
ВНТУ, ГНК, к. 114.
Хмельницьке шосе, 95,
м. Вінниця, 21021.
Тел. (0432) 65-18-06.
press.vntu.edu.ua;
E-mail: kivc.vntu@gmail.com.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.